MONTHERLANT

Leproasele

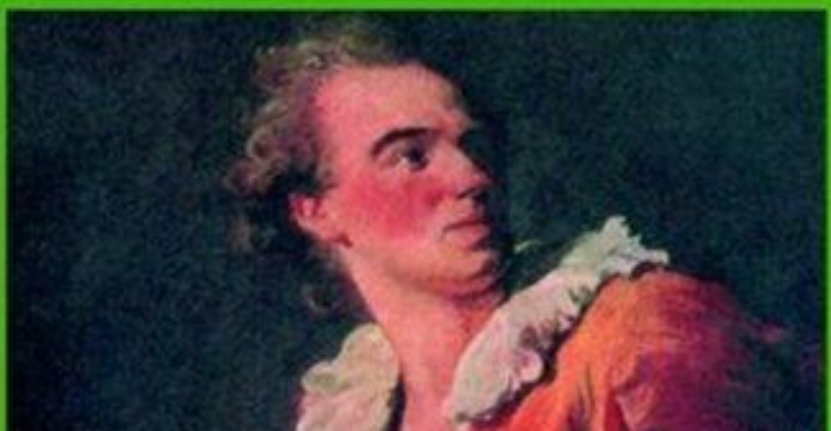

HENRY DE MONTHERLANT

Leproasele

Traducere din limba franceză de
ANGELA CISMAŞ

EDITURA RAO
— 2006 —

PARTEA ÎNTÂI

I

Dacă morţii, în Lumea de Apoi, n-ar fi fost preocupaţi în întregime de intrigi privind întâietatea *(idem* Spiritele celeste: Tronurile ce se înghesuie care mai de care pentru a deveni Dominaţii etc.), răposatul domn Dandillot s-ar fi răsucit zdravăn în mormânt în acel octombrie 1927. De când se întorseseră de la Etretat, soţia şi fiica lui îşi dădeau osteneala să schimbe totul în casă, aproape totdeauna încălcând gusturile celui dispărut. Mai cu seamă camera şi biroul lui doreau ele să fie înnoite: biroul acela în care, prinzându-şi într-una din zile soţia „atingându-i lucrurile", domnul Dandillot îi spusese:, Aici, nu eşti decât tolerată". La trei luni de zile după căsătorie, doamna Dandillot tot nu-şi despachetase lucrurile personale, spunându-şi că n-o să rămână acolo, că se va întoarce acasă la părinţii ei; în ziua în care se hotărâse s-o facă, lucrurile acelea personale fuseseră mai curând adăugate celor ale soţului, decât amestecate cu ele. Venise acum rândul lucrurilor domnului Dandillot să fie scoase în afara obştii. Fuseseră puse pe foc până şi dosarele lui sportive şi fotografiile cu atleţi (cu toate că doamna Dandillot nutrea faţă de sport o anume recunoştinţă, încredinţată fiind că numai datorită culturii fizice moartea defunctului survenise cu zece ani mai devreme). Pe pereţi, tapetul cenuşiu şi sobru fusese înlocuit cu unul roz, al cărui motiv era o pereche de privighetori. Domnul Dandillot nu era credincios, aşa că pe cămin se afla acum poza Fecioarei, căreia i se alăturaseră, „pentru a mai atenua din severitate", un pastel reprezentând nişte mimoze, un desen în cărbune înfăţişând un căţel king-charles, opere ale doamnei Dandillot de pe vremea când era fată, şi „ceva" drăguţ tăiat din revista *Illustration* şi pus în ramă: *Delicii: o* femeie învăluită în muselină, semnată Domergue. La fel, numeroase imagini pioase cu inima lui Isus, cu urcarea Golgotei, alături de obiecte de la prima împărtăşanie: Isus Hristos era cinstit peste tot

în casa acestor oameni gata să practice căsătoria civilă, divorţul şi avortul. Fără să mai vorbim de multe alte obiecte mai mult sau mai puţin infame, cadouri în cea mai mare parte, căci ai casei aveau atât de puţină personalitate, încât toate obiectele ce le fuseseră dăruite erau puse bine la vedere. Aşa stăteau lucrurile cu „marele romancier catolic" – e una din utilizările clasice ale bufoneriei literare franceze: zisul portret e transmis din generaţie în generaţie, ca şi cel al „marelui istoric al lui Napoleon"; şi unul, şi celălalt în ramă mare, aurită, prin urmare, „marele romancier catolic", invitat în Maroc, mărturiseşte că n-are niciun chef de călătoria asta, dar că o să se ducă, deoarece îi sunt „foarte pe plac călătoriile plătite de alţii". Să faci ceva de care n-ai niciun chef, numai pentru că o faci pe daiboj, să utilizezi un obiect care nu-ţi e pe plac, doar pentru că l-ai căpătat, şi asta când e vorba de nişte oameni avuţi: semn caracteristic – ce nu înşală niciodată – al individului de proastă calitate.

Solange Dandillot se întorsese de la Genova cu sufletul rănit. Genova ar fi trebuit să fie un loc decisiv. Şi ce fusese? Nimic. Iar el acum era la adăpost, şi pentru cât timp? Un om care a încasat o lovitură urâtă şi ar avea nevoie să cugete la mii de lucruri urgente şi importante se întâmplă să-şi facă de lucru cu orice, acolo, maşinal: ar fi în stare să coasă nasturi ori să lustruiască încălţări, numai să nu fie nevoit să gândească. Aşa făcea şi Solange: aranja prin casă, „isprăvea" de potrivit o rochie veche, cu mănuşile puse, ca să-şi cruţe mâinile (dar mai degrabă ca şi cum ar fi voit să nu se atingă de lucrurile tatălui ei), agăţându-se cu disperare de treburile acelea şi complicându-le necrezut de mult, după cum pretinde geniul Evei; în acelaşi timp, meticuloasă, pedantă şi dezordonată, după cerinţele aceluiaşi geniu. În afară de faptul că aranjatul prin casă îi abătea gândurile, încerca şi acel soi de voluptate ce rezultă

de pe urma faptului că aranjând distrugi, vezi cum golul ia locul lucrurilor – o voluptate de ordin intelectual, pe cât îmi pare. Şi cu ce furie aranja. Şi aici! Şi aici! Să isprăvim şi cu cotlonul ăsta! Nimicind sectoare întregi de vechituri cu patima unei căpetenii războinice care nimiceşte pâlcurile de duşmani. Iar seara, de încordare, avea cearcăne la ochi, ca după o noapte albă, dar cu o linişte a conştiinţei pe care rareori o simţi după săvârşirea vreunui act de binefacere ori a vreunei îndatoriri înalte şi aspre. La anumite femei, dereticatul prin casă e semn bun: înseamnă că, ieşind cu bine dintr-o criză, încep iarăşi să ţină la casa lor. La altele, dimpotrivă, e semn că vor să scape de conştiinţă, supunându-se unei munci îndobitocitoare. Solange se temea de ziua când totul avea să fie în bună ordine. Pentru a îndepărta ziua aceea şi a-şi face de lucru cât mai mult, a inventat nevoia de a lua tot felul de cumpărături de ici şi colo; pleca de-acasă, se întorcea, pleca din nou: deşi era şi mai strânsă la pungă decât înainte de evenimentele din august, ca şi cum ceva în ea s-ar fi chircit. În sfârşit, fiind de natură negativă, întotdeauna dormise mult; acum însă ajunsese să se culce şi să stingă lumina de la nouă seara. Aşa stând lucrurile, locul material pe care domnul Dandillot îl ocupa în locuinţa lor se micşora întruna, până când, din tot ceea ce adunase omul acesta în jurul lui vreme de şaizeci de ani n-a mai rămas decât atât cât a încăput într-o lădiţă ce-a fost dusă în pod, la fel cum dintr-un trup incinerat nu mai rămâne decât un pumn de cenuşă. Dacă moartea năpădeşte viaţa, cum se spune, viaţa se răzbună şi ea cu vârf şi îndesat.

Solange lua parte la opera asta de nimicire a tatălui ei cu multă inconştienţă, dar şi un pic conştientă. Restrângând în mod material urma tatălui ei, îşi dădea seama că, prin asta, o restrângea şi pe cea morală. Femeia vrea să-l diminueze pe bărbatul mort tot aşa cum l-

a diminuat pe când era în viaţă. Un bărbat a fost un spirit liber: întotdeauna se găseşte o mamă, o soră, o soţie care să se urce pe mormântul lui, înverşunându-se a dovedi că acesta era „creştin fără s-o ştie".

Când Solange a primit prima scrisoare de la Costals, în care acesta se plângea de vremea rea de la Genova, vorbea în termeni patetici despre singurătatea lui şi, fără să spună anume că Solange îi lipsea, îi evoca prezenţa cu un dram de nostalgie, Solange a simţit ceva nemaiîntâlnit până atunci: a fost destul de mulţumită că el nu părea fericit. Era departe de-a bănui că soarele strălucea puternic la Genova, iar Costals, împărţit între lucrurile lui şi aventurile feminine, era fericit ca un paşă. Iar patetismul lui se explica prin aceea că, ghicindu-i nemulţumirea, nu voia să-l creadă fericit pe el. Şi asta totodată din milă faţă de Solange, dar şi pentru că adeseori proceda ca şi atenienii de pe vremuri, care aduceau sacrificii pe altarul Pizmei. I-a răspuns în cuvinte consolatoare, dar cu o nuanţă de condescendenţă; pomenea ceva despre un „gust de cenuşă în gură"; mila pe care bărbaţii o simt pentru femei are drept replică mila pe care femeile ar vrea s-o simtă faţă de ei. Costals a pufnit în râs când a citit locul acela comun de midinetă. Ceea ce simţea el în gură era gustul salivei domnişoarei Bevilacqua.

Solange se gândea acum la el cu un strop de acreală. Avântul îi fusese retezat, spontaneitatea şi integritatea dorului ei se tulburaseră. În limbajul ei rudimentar ca totdeauna, pretindea că nu mai vrea „să se încreadă în aparenţe". A întârziat anume cu două zile răspunsul: nu voia să pară prea grăbită... Poate şi pentru faptul că, de când locuia singură cu mama ei, era ceva mai puţin curată moralmente. Bărbat, femeie, copil, te strici întotdeauna când trăieşti numai în preajma femeilor.

Autorul se opreşte aici... Descriindu-i pe mediocri, te apucă stenahoria până la urmă. „Şi-acum, coană Baudoche, la bucătărie!" aşa exclama Barrés, excedat. Măcar dacă cele două femei Dandillot ar fi fost îndeajuns de aplecate spre mediocritate, ca să poţi face din ele o caricatură. Dar iată că se sustrăgeau până şi caricaturii; şi-apoi, noi preferăm în locul caricaturii fotografia. Costals îşi spusese întotdeauna: o fată, pentru un scriitor, e mereu un subiect trist şi jalnic! Sigur, trupul şi faţa ei, dacă sunt frumoase, la vârsta asta se află la apogeu. Dar dincolo de ele!... „Pentru a le introduce în opera sa, vedeţi la ce subterfugiu e silit să recurgă Shakespeare. Le reface. Le inventează. Se sileşte să viseze în legătură cu ele. E nevoie să visezi la o fată, pentru a fi cu putinţă s-o introduci într-o operă poetică. Byron o mărturiseşte cât se poate de limpede[1]. Iar Béatrice a lui Dante întruchipează Teologia. Atunci când scriitorul nu transfigurează personajul fetei, îl ratează. Molière ratează personajele de fete tinere... Balzac de asemenea..."

Autorul nu a dorit s-o transfigureze pe domnişoara Dandillot. S-o fi ratat? Dar e croită după natură, în orice caz. Dacă îl plictiseşte pe cititor, înseamnă că autorul a reprodus-o cu fidelitate, de vreme ce era plictisitoare din născare.

Într-o duminică de noiembrie, în timp ce se pregăteau amândouă „să scape" de liturghia de la ora unsprezece, doamna Dandillot îşi privi atent fiica:

---

[1] „Totdeauna am dispreţuit cu vârf şi îndesat femeile. Nu mi-am format cu uşurătate părerea asta despre ele, ci din experienţă. Scrierile mele, ce-i drept, au tendinţa să preamărească sexul lor; imaginaţia totdeauna mi s-a complăcut în a le înveşmânta cu *frumosul ideal.* Dar nu am făcut decât să le desenez aşa cum ar trebui să fie" (În părerile culese de Medwyn). (n.a.)

— De ce te dai cu kilograme de pudră?

— Nu mai multă ca de obicei.

— Ba da, fetiţo, uită-te-n oglindă, parc-ai fi un Pierrot.

Solange şi-a şters pudra cu batista. Obrazul a continuat să-i fie livid. Doamna Dandillot s-a întunecat la faţă.

Peste câteva zile, în timp ce se sprijinea în coate la masă, Solange a băgat de seamă că brăţara de la ceas alunecase înspre cot cu vreo doi-trei centimetri mai mult decât de obicei. Abia atunci îşi explică senzaţia pe care-o avea de la o vreme că mâinile îi plutesc în mănuşi. N-a spus nimic: îi era ruşine. Dar, puţin mai târziu, doamna Dandillot a văzut limpede despre ce era vorba, aşa că pe masa din sufragerie şi-a făcut apariţia un flacon cu sirop tonic. Căminul familiei Dandillot a devenit în felul ăsta şi mai reprezentativ: în armoariile grăitoare ale burgheziei figurează o cutie de specialitate farmaceutică. (Au nevoie de un doctor ca să le spună să mănânce mai puţin. Au nevoie de un doctor pentru „cura de tăcere". Consultă doctorul dacă încep să facă burtă. Consultă doctorul dacă puştiul lor şi-o freacă.) Solange şi-a cumpărat şi ruj. Şi şi-a schimbat pieptănătura, pentru că cea dinainte prea „o făcea" fetiţă, iar genul ăsta de fetiţă, cu trăsăturile trase în sus, îi dădea tot aerul unei fecioare, în timp ce pieptănătura nouă o făcea să semene cu o tânără femeie, iar o tânără femeie avea dreptul să nu mai fie chiar atât de proaspătă.

Scrisorile de la Costals continuau să sosească, două pe săptămână, pline de tandreţe. „Dar, oare, e sincer?" se întreba neofita noastră în materie de bănuieli. Îi era oarecum greu să răspundă la scrisorile acelea. Chiar şi atunci când elanul din ea era în toi, şi tot se exprima cu stângăcie, darămite acum, când elanul dispăruse.

„Ai luat cu dumneata o întreagă parte din fiinţa mea, un eu nu foarte vechi, pe care îl creaseşi şi care ocupa cea mai mare parte din mine, iar acum, absent fiind, lasă un mare gol...” Era adevărat, dar mintea ei era tot cea de dinainte, ca să nu sfârşească printr-un pic de literatură: „... aşa cum într-o casă, după ce copilul pleacă, părinţii se pomenesc, seara, singuri”. Sau altă mostră: „Iepurele meu din pluş te aşteaptă, veşnic acelaşi, cu butoni de cizmuliţă în loc de ochi şi cu o ureche care atârnă ca o salcie plângătoare”. Perfect, numai că la asta adăuga şi cele ce urmează, invenţie sadea, hărăzită, pe cât se pare, să facă să vibreze coarda sentimentală şi latura de satir a lui Costals, totdeauna dispus să se emoţioneze când îşi evoca ea copilăria: „L-am luat în braţe şi l-am aşezat pe perna mea, ca atunci când eram fetiţă, nu-i tare mult de-atunci”. (Până la cincizeci de ani, orice femeie încearcă să dea impresia că nu-i decât o fetiţă; nu există nicio femeie, din o sută, care să nu-i fi spus măcar o dată unui bărbat: „Ştii doar că nu sunt decât o fetiţă”.) La prima scrisoare de la Genova, Solange aşteptase intenţionat să răspundă, iar acum amâna răspunsul cu câteva zile, deoarece lucrul ăsta era pentru ea aproape o corvoadă. Domnişoara Dandillot dezminţea clişeul cum că o femeie se ataşează mai mult de un bărbat care a făcut-o să sufere, precum şi clişeul potrivit căruia o femeie îi cere bărbatului iubit să-i cedeze în lucrurile mici, dar să-i reziste în cele mari. La drept vorbind, fiecare fiinţă are o anumită capacitate de-a iubi, de-a urî, de-a suferi, de-a face ceva conştiincios, de-a aştepta. Solange, la Genova, emisese cel mai bun talaz al iubirii ei. Iubire care acum se retrăgea pe nevăzute, ca mareele.

Cum se explică atunci că în aceste condiţii nu renunţase la planul ei? Să încercăm a da explicaţia. Era o fată care, până la douăzeci şi trei de ani, dorise puţin şi niciodată nu fusese în

situaţia de a-şi impune voinţa. Dar iată că acum voia ceva, şi s-ar spune că toată această voinţă neîntrebuinţată îşi adună forţele şi atacă dintr-odată: ah! sunt o persoană fără voinţă! Ei bine, las' că vedem noi! Lipsa ei de dorinţă în toate cele îşi ia revanşa cu vârf şi îndesat. Pune tot atâta înverşunare în a se crampona de căsătorie pe cât de multă docilitate îi trebuie şi pe cât de nevoită a fost să îndure procedee „imposibile" pentru a-l reţine pe bărbatul care e stăpânul sorţii ei. S-a agăţat din răsputeri de ideea asta. Încăpăţânarea nu-i chiar atât de departe de lipsa apatică a voinţei: fiinţele cu voinţă slabă sunt la fel de greu de oprit pe cât au fost de greu de pornit. Şi-apoi, mai e şi himerismul femeiesc. Ce poate fi mai diferit, la pornire, decât Andrée Hacquebaut şi Solange Dandillot? Şi totuşi, amândouă ajung să se asemene într-o privinţă: în credinţa lor că îndărătnicia învinge totul. Asta pentru că încăpăţânarea este opoziţia oarbă şi grosolană a eului la o realitate pe care nu e în stare s-o măsoare; iar opoziţia asta e treabă femeiască. Se vorbeşte despre maladiile voinţei. Şi voinţa, uneori, poate fi o maladie.

În sfârşit, dincolo de toate argumentele astea, înverşunarea acestor două femei în a voi ceva care se vedea limpede cât de hazardant era rămâne de neînţeles. Dar de ce-am mai scrie romane, dacă nu pentru a-i arăta pe adulţi aşa cum sunt ei (şi aşa cum îi văd copiii), adică arbitrari şi de neînţeles? Intrigile la care recurg femeile pentru a căsători sau a se căsători sunt de obicei rodul interesului, al ambiţiei etc... dar pot fi, foarte simplu, şi rodul prostiei; poate că aşa stăteau lucrurile şi în cazul de faţă. Dar ce trădare faţă de viaţă, să doreşti cu orice preţ o căsătorie lipsită de dragoste!

Solange nu suferea din cauză că fusese lovită în iubirea ei, ci pentru că suportase un eşec, ca şi din cauza incertitudinii, de pe

urma căreia femeile suferă mult mai mult decât bărbaţii. Dezamăgirea ei căpăta uneori o flacără de agresivitate oarecum vicleană: taurul e periculos mai cu seamă la sfârşitul luptei, când a fost rănit. În ziua în care Costals i-a trimis o scrisoare entuziastă despre frumuseţea italiencelor (în vremea când această frumuseţe se veştejea), Solange s-a simţit frustrată că nu are şi ea o viaţă privată, un trecut care să-i poată sluji drept armă împotriva lui. Şi cum citise un articol neplăcut despre omul nostru, i-l trimise cu deliciu. Simţea nevoia în acelaşi timp să-l reţină şi să-l pedepsească.

La jumătatea lui noiembrie, Costals îşi anunţa întoarcerea, pe 25. În scrisoarea următoare, îşi amâna sosirea, fără să precizeze data. Solange primi scrisoarea liniştit, dar puţin mai apoi, zărind maşina de scris, îi veniră lacrimile-n ochi: era indispusă în perioada aceea, iar imaginaţia ei devenea cu atât mai sensibilă, ca la acei oameni din popor care se apucă de făcut versuri atunci când sunt bolnavi. Maşina de scris fusese cumpărată cu trei luni în urmă. Convinsă că va „bate" manuscrisele lui Costals când îi va fi soţie, voise să înveţe dactilografia.

Când se întorsese de la Genova, azvârlise maşina într-un colţ.

Exasperată să recunoască faptul că el nu avea nevoie de serviciile ei, Solange ajunse să se întrebe dacă nu cumva o anunţase intenţionat că vine mai devreme, cu unicul scop de-a o face să simtă, amânând apoi data, în cât de mare măsură se putea lipsi de ea. Dar şi ca să vadă cât de mult o putea păcăli. Oare n-o să vină şi ziua când ea o să impună regula jocului? Ce ispită ar fi, de-ar face el primul pas, ca ea să se dea un pas înapoi şi să-l perpelească un pic!

Solange avea uneori senzaţia că nu mai e în stare de niciun sentiment; i se părea că nici nu mai exista, de vreme ce nimeni nu

se ocupa de ea: scene, dispreţ, ofense, orice ar fi fost de preferat în locul acelui gol. Şi devenise încă şi mai tăcută sau nu-şi isprăvea frazele, ca şi cum vorbitul ar fi însemnat o cheltuială zadarnică de forţe; tot aşa, nu mai voia să vadă pe nimeni, tresărind şi chiar pălind când auzea soneria.

— Ştiu eu de ce nu mai vreau să ies din cochilie. Da! Da! Relaţiile cu oamenii sunt prea dificile! Prea te fac să te cheltui. Când te gândeşti că, până şi cu cei pe care-i iubeşti cel mai mult, întotdeauna trebuie s-o iei veşnic de la capăt.

— Dar mai sunt şi eu, fetiţo dragă, doar ştii bine, răspunsese doamna Dandillot.

Solange trebuie să-şi fi spus: „Cu părinţii nu-i acelaşi lucru”...

Eforturile doamnei Dandillot de a-i trezi interesul faţă de conferinţe şi faţă de o grupare politică se izbiră de replici precum: „La ce bun?” „Totdeauna ne complicăm viaţa!” etc. Şi e drept că până şi cel mai mărunt lucru pe care-l îndeplinea îi golea creierul, ca o maşină pneumatică: aranjatul unui garderob sau descurcatul unui ghem de aţă erau lucruri ce-o *solicitau* complet. Scrisul i s-a dezlânat: mâzgălea sfârşitul cuvintelor, sărea accentele şi punctuaţia. Prezenţa servitoarei o exaspera, ca şi cum ar fi distras-o de la obsesie, de la rumegatul ei, dar şi pentru că prezenţa aceea o făcea să se gândească la poruncile ce trebuia date, la care nu s-ar fi gândit dacă ar fi trebuit să sune, dar şi pentru că nu se pricepea să dea porunci fără explicaţii şi vorbărie. Buzele îi erau uscate, răsuflarea îi mirosea urât. În fine, a făcut două furuncule la o fesă, apoi un altul la o coapsă. Totdeauna frigul o paraliza. Firea i se schimba la venirea iernii; cu atât mai mult tonusul ei vital coborâse acum! Stând într-o rână pe calorifer, cu fesa bolnavă în aer lângă *doamna Vigee-Sebrun şi fiica ei* (cele două pisici dormeau şi ele tot acolo, îmbrăţişate), Solange tricota ore în şir pulovere pentru opere

de binefacere (Costals refuzase cu indignare să-i tricoteze şi lui unul), nu atât din interes pentru făcutul veşmintelor ori din simpatie pentru săraci, cât pentru absenţa gândurilor pricinuite de manevrarea andrelelor. Şi era atât de absorbită cu lucrul ei, că nici n-o auzea pe doamna Dandillot când îi vorbea sau nu înţelegea ce-i spune. Iar brăţara de la ceas, pe braţ, tot nu urcase, în ciuda doctoriilor tonice. Îşi oprea uneori privirile pe venele de la încheietura mâinii, despre care Costals spusese odată că îi plăceau, ca pentru a se încredinţa cu mirare că în ea continua să existe ceva ce-i fusese lui pe plac.

La Genova, Costals scria romanul în care o introdusese pe Solange. (Simţind toate acele lucruri aşa cum le simţea, ar fi înnebunit dacă nu le-ar fi scris neîntârziat.) Tot ce punea din ea în carte lua din stăpânirea ei: iată o posesiune mult mai puternică decât posesiunea carnală. În ziua când a tras linia finală, Solange n-a murit golită ci, stând la masă, a simţit în gură ceva tare şi a apucat cu degetele coroana spartă de la un dinte: de slabă ce era, se decalcifia. „Doamna de Chateaubriand, pe care prin forţa voinţei mele o făceam să scuipe sânge...” (Chateaubriand, Memo*rii de dincolo de mormânt)*

Costals îşi anunţă venirea pe 2 ianuarie, dată aleasă ca să „reteze” vizitele de Anul Nou, şi-şi dădu întâlnire cu Solange pe 3. Dar, la Paris, dădu de-o scrisoare a doamnei Dandillot. Voia să-l vadă urgent înainte de-a da ochii cu Solange.

Îl mai aştepta şi-o scrisoare de la Andrée Hacquebaut, pe care n-a deschis-o, ci doar a clasat-o. Avea un clasor pentru scrisorile pe care le păstra fără să le fi citit. Şi unul pentru scrisorile în care expeditoarea notase: „A se distruge”.

II

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard (Loiret)
lui
PIERRE COSTALS
Paris

30 decembrie 1927

Fac pe bosumflata de şase luni. Sunt nevoită să te informez, de vreme ce nu-mi faci onoarea să-ţi dai seama: dispreţuieşti până şi indiferenţa mea. Dar nu pot lăsa să treacă data asta fără să-ţi urez un an bun, Costals. Să fie lipsă de demnitate din partea mea că-ţi scriu după şase luni de tăcere, de vreme ce nu-ţi mai cer nimic? Mi-ai sângerat dragostea, nu există alt cuvânt mai potrivit. Niciodată n-o să ştii ce-ai pierdut refuzând: aş fi prefăcut sângerarea asta în Dragoste – un lucru plin, rotund, compact, strălucitor ca o pâine, ca o prăjitură. Dar să nu mai vorbim despre toate astea.

Îţi scriu. Uşa de la dulapul cu oglindă, în care pun tot ceea ce are legătură cu dumneata, e deschisă, aşa că mă aflu ca într-o cămăruţă, o cameră mică, faţă în faţă numai cu dumneata. Abia dacă se vede, din cauza timpului mohorât. A fost scris ca într-o duminică să mă apuc iar să-ţi scriu. Tristeţea devine atât de pregnantă, la Saint-Léonard, într-o duminică ploioasă. Câte duminici n-am plâns la mine în casă, stând la fereastră!

Sunt liniştită, dar nu şi vindecată. E de ajuns s-aud puţină muzică (am acum un aparat de radio) să am o insomnie, să plouă un pic... sau dimpotrivă, că razele soarelui mă aruncă trup şi suflet spre tot ce-mi face rău. Mă plictisesc de moarte. Să te scoli lipsită

de curaj şi să nu-ţi stea-n minte decât să faci în aşa fel încât ziua să se termine cât mai repede, ca o doctorie pe care o iei astupându-ţi nasul. De la sinistra mea „vacanţă" de la Cabourg, din iunie, n-am fost plecată din Saint-Léonard decât pentru douăzeci şi patru de ore, la Orléans. Nu mai am chef să mă duc nicăieri. Nicăieri nu m-aşteaptă nimeni. Nicăieri nimeni n-are chef să-mi vadă faţa. Să ştii că faţa ta place cuiva, ce binefacere! Că faţa ta există pentru cineva, într-o lume plină de morţi care nu privesc şi nu iubesc, ce frântură de nemurire!

Îţi spun iar, nu încerc niciun fel de stinghereală scriindu-ţi. Continuu să păstrez la fel de puternică impresia asta, cum să spun? Că noi amândoi ştim lucruri pe care ceilalţi nu le ştiu, lucruri pe care dumneata nici măcar nu mi le-ai spus, şi pe care totuşi mi le-ai spus doar mie.

A.H.

(Scrisoare clasată de destinatar fără s-o fi deschis.)

III

Marele romancier catolic i-a spus într-o zi unuia dintre confraţii săi: „Am publicat paisprezece cărţi. Ei bine, dacă aş fi fost celibatar, n-aş fi publicat decât şapte.

— Altfel spus, o carte din două pentru bugetul familiei. Nu găseşti că proporţia...?

— Ce vrei, am trei copii!" (Şi asta pe tonul acela de acreală specific catolic.) Cu toate acestea, marele romancier catolic e bogat, deoarece Isus Hristos aduce foloase din plin atunci când vrei...

Toate josniciile şi mediocrităţile pe care le comit le pun în cârca familiei. De-ai zice că nu s-au căsătorit decât ca să aibă pretextul ăsta, la fel ca şi cei care se oferă voluntari pe front doar ca să poată

invoca apoi „gestul” ăsta toată viaţa. Doamna Dandillot, în taxiul care o ducea acasă la Costals, se simţea susţinută, ca într-un corset de fier, de conştiinţa ei curată. Conştiinţa ei curată însemna dragostea pentru fiica ei: în numele acesteia ar fi furat. Ştim de altfel că era o dragoste adevărată şi puternică. Atunci când băiatul ajunge la pubertate, dragostea mamei faţă de el se stabilizează: nu se mai poate apropia de monstrul ăsta din care nu mai înţelege nimic. Dimpotrivă, transformarea fetiţei în fată mare face ca dragostea maternă să înflorească, începând să încline spre prietenie. Mai târziu, odată cu transformarea fetei în femeie, o nouă înflorire. De când Solange devenise femeie, doamna Dandillot o iubea şi mai mult.

Ceea ce voia ea astăzi de la Costals era un *da* sau un *nu.* Dacă avea de gând să tot amine, ar fi ajuns ea să spună *nu.* Dar când Costals îşi făcu apariţia, se simţi oarecum intimidată. Era pentru prima oară când venea la el acasă; se simţea ca o echipă de fotbal care joacă pe terenul adversarului: se întâmpla ca din pricina asta să fie dezorientată. Iar lipsa de griji din timpul celor trei luni cât trecuseră făcuse ca scriitorul să arate mai bine (totodată, se hrănise din Solange; de-aici, poate, şi obrajii lui plini). În aparenţă mai calm şi mai sigur pe el, Costals îi impunea oarecum. Păstrându-şi argumentele cele mai tari, doamna Dandillot se mulţumi, o bună bucată de vreme, să repete ceea ce-i spusese de-atâtea ori.

— Te chirceşti dârdâind de frig, în loc să accepţi să fii biciuit de vânt. Refuzi să dai piept cu obstacolul. Ţi-e teamă să nu te înşeli, ţi-e teamă de eşec. Ca să înveţi să înoţi, trebuie să te arunci în apă.

— Nu credeţi că un om din doi, care nu ştie să înoate şi se aruncă în apă, se îneacă?

— Adevărul e că n-o iubeşti destul pe Solange.

— Întocmai, n-o iubesc destul. Nu întoarceţi argumentul ăsta împotriva mea. Inima! îţi trebuie multă inimă ca să poţi iubi un pic.

— Dar dragostea vine ea mai pe urmă, fii liniştit! Aşa se petrec lucrurile întotdeauna...

— Vă doriţi, aşadar, drept ginere pe un individ care vă mărturiseşte că n-o iubeşte destul pe fiica dumneavoastră.

— Apreciez mai presus de orice sinceritatea, zise doamna Dandillot.

Dar în sinea ei îşi spunea, ca toate femeile: „N-are decât să-şi ţină sinceritatea pentru el, îl face meschin şi-l umileşte". De câte ori nu-i spusese lui Solange: „Sinceritatea bărbatului e o capcană care ne lipseşte de orice prudenţă. Când te avertizează că te iubeşte «destul», fii cu ochii-n patru!"

— Nu-i nicio nevoie de-o mare dragoste romantică, adăugă ea. O iubeşti îndeajuns pe Solange, mi se pare, pentru a-i aduce acel ajutor pe care orice femeie are dreptul să-l aştepte din partea soţului.

— Îngăduiţi-mi, vă rog, eu unul nu trăiesc pentru ceilalţi, răspunse Costals cu fermitate. Dacă aş îndrăzni, aş spune că sunt o persoană în perfect acord cu legile naturii. Iar natura nu ne porunceşte să ne devotăm. Nu ne porunceşte decât să trăim.

— Şi Solange e făcută după legile naturii. Şi totuşi, te asigur că, dacă ţi s-ar întâmpla vreun necaz...

— N-am niciodată necazuri.

Doamna Dandillot râse. Cu cât se simţea mai stingherită, cu atât era mai plină de dezinvoltură, iar vorba îi devenea sprintenă. Se gândea: „Am să plec de-aici aşa cum am venit: fără să-i fi forţat mâna. Văd de pe-acum." Şi-şi mai spunea că n-ar fi potrivit să pomenească despre îndărătnicia lui Solange, pentru că asta l-ar face pe Costals să se burzuluiască şi, ori de câte ori rostea o frază,

avea grijă să nu pomenească despre asta. Şi-şi întipări atât de bine în minte ceea ce nu trebuia să spună, că până la urmă porumbelul îi ieşi din gură: „Fetiţa asta are o voinţă de fier. Şi-a spus: «Pe bărbatul ăsta îl vreau» ". Îşi dăduse drumul, aşa cum un organism ajuns în ultimul hal de slăbiciune nu mai poate reţine materia fecală: Solange îşi molipsise mama cu lingoarea ei. Riposta lui Costals a fost promptă. „Mai bine refuz", a zis el. Doamna Dandillot n-a mai spus nimic, învinsă. În tăcerea care se lăsă, de la etajul de sus se putea auzi o bilă pe care o rostogoleau copiii, precum şi zgomotul făcut de labele unui câine care alerga pe podea. Doamna Dandillot îşi masa cu arătătorul pungile de sub ochi. Se auzi telefonul. Costals se duse la aparat.

— ...

— Dacă eu cred că romanul e un gen literar perimat? Nu, domnule, ceea ce e perimat e lipsa talentului. Talentul susţine indiferent ce gen literar. Şi-apoi, ştiţi la fel de bine ca şi mine că romanul o duce de minune. Şi-atunci, oare nu ne pierdem timpul?

— ...

— Să vă primesc? De ce? Doar v-am răspuns. Dar, la rândul meu, îmi îngăduiţi să vă pun o întrebare? Iată, aş vrea să vă întreb dacă, după părerea dumneavoastră, interviul prin telefon nu-i un gen gazetăresc ce-ar trebui să fie perimat cu vârf şi îndesat?

— ...

— Un ins a cărui părere e socotită a cântări întrucâtva, de vreme ce există oameni care doresc s-o afle, cu scopul de-a face ca speţa omenească să tragă foloase de pe urma ei, e ocupat cu ceva important: gândeşte sau se odihneşte pentru a fi gândit, ori ia o hotărâre, ori îndrumă destinul unei fiinţe, ori face dragoste, ori se odihneşte după ce-a făcut dragoste. Telefonul îl cheamă cu brutalitate, deranjându-l de două ori: în gândurile lui, al căror curs

e întrerupt, în trupul lui, care trebuie să se deplaseze până la aparat. E un necunoscut care vrea să-i afle părerea, dacă romanul e ori ba perimat, şi care cu o probabilitate de cincizeci la sută nici măcar nu-i va publica răspunsul, deoarece „materialul" lui e şi-aşa prea lung sau pentru că între timp s-a renunţat la ancheta în cauză. Ei bine, dragul meu confrate, cred că procesul ăsta e – caut un cuvânt blând... – sălbatic.

Când şi când, în apartamentul vecin exploda o mitralieră (apa din ţevi?). Doamna Dandillot îşi făcea de lucru cu şiragul de la gât şi nu se gândea la nimic. Ţintuia din priviri, pe masă, globuleţul electric ce se aprinsese în timpul convorbirii lui Costals, sâmburele de foc din inima acelei nebuloase – ori ferestrele casei vecine care, în noaptea ce se lăsa, se aprindeau una câte una, ca feţele unor persoane cărora le spui ceva drăguţ sau cărora le vorbeşti despre ele însele. Şi n-ar fi putut spune de ce, dar interioarele acelea, trădate preţ de câteva secunde, între clipa când se aprinsese lumina şi clipa când se închideau obloanele, o făceau cumva să viseze: îi sugerau interiorul necunoscut unde Solange, în tovărăşia acelui bărbat, ar fi trebuit să fie fericită şi să-şi petreacă viaţa.

După ce puse receptorul în furcă, îl auzi pe Costals continuând:

— Nu înţeleg de ce uzanţa, care pretinde atâtea precauţii, de faţă cu notarul, privitor la delimitarea drepturilor materiale ale viitorilor soţi, a bunurilor lor, pretinde atât de puţine privitor la drepturile spirituale şi ale personalităţii. În zilele noastre, toate guvernele Europei au adoptat o morală, în care ceea ce dumneavoastră şi cu mine înţelegem prin morală e călcat în picioare, de cum e vorba despre bunul statului. Eu, unul, socot că o operă de artă e la fel de importantă ca şi un stat, şi merită sacrificii la fel de notabile. *Salus operis suprema lex.* Procedez rău faţă de dumneavoastră lăsându-vă să aşteptaţi, dar am dreptate să

procedez aşa deoarece aşteptarea asta mă apără de căsătorie, care ar fi dăunătoare pentru *opus.* Cetăţenii acceptă, în favoarea statului, ca guvernanţii lor să aibă o morală de hoţ la drumul mare. Acceptaţi la rându-vă, în favoarea operei mele, derogările pe care, atunci când e în cauză, mi le permit faţă de morala vulgară. Să iubească un artist înseamnă pentru o fată să iubească moartea.

„La naiba, coană Nourrice, ce mult mai pălăvrăgeşti!" Dar încă nu terminase.

— Există două categorii de oameni: cei care conduc şi cei care sunt conduşi. Primii sunt creatorii, literaţi, artişti, oameni de ştiinţă, politicieni. Într-un cuvânt, conchistadorii: cuceritori ai gândirii în cazul scriitorilor, ai frumuseţii în cazul artiştilor, ai adevărului când e vorba de savanţi şi de filosofi, ai puterii de către politicieni. Conchistadorii au nevoie de liniştea minţii, pe care căsătoria o alungă. Să se însoare ceilalţi bărbaţi. Să aibă copii pentru a compensa ceea ce primii numiţi nu adaugă patrimoniului omenirii. Dar conchistadorii să nu ia din cuplu şi din paternitate decât ceea ce este util economiei lor.

— Lasă-mi mie ultimul cuvânt, zise doamna Dandillot. De altfel, aşa pretinde şi galanteria, se pisici ea cu un zâmbet silit (în clipa aceea, când era atât de emoţionată, pisiceala era monstruoasă; dar şi asta a fost ceva fără voia ei). Dumneata, dragă domnule, ai opera dumitale. Este, dacă îndrăznesc să spun aşa, îndatorirea pe care o îndeplineşti pe lumea asta, cu toate că ţi-e groază să ai îndatoriri. Eu însă o am pe fiica mea. Femeile fericite îşi iubesc pătimaş copiii; cele nefericite îi iubesc cu disperare. Şi-apoi, toată afecţiunea pe care domnul Dandillot n-o dăruia fiicei lui a trebuit s-o dau eu; a trebuit s-o iubesc pentru doi. Iar acum, uite ce s-a ales de fiica mea, mulţumită dumitale.

Scoase din geantă unul din acele tichete pe care le dau farmaciştii după ce-şi cântăresc clienţii şi i-l întinse lui Costals. Acesta citi:

9 decembrie = 59 kg 100
16 decembrie = 58 kg 100
23 decembrie = 57 kg 200
30 decembrie = 56 kg 300

Îl văzu cum înalţă capul. Avea o expresie gravă.

— Ştii în ce împrejurări faci furuncule? Faci furuncule când sângele nu mai conţine ceea ce trebuie să conţină. Solange a avut trei furuncule într-o lună. Ştii... Ştii ce vasăzică asta?

A scos din geantă un săculeţ din hârtie de mătase. Costals a pus tichetul pe masă, a luat săculeţul şi l-a deschis: conţinea coroana de la măseaua spartă a lui Solange.

— Ştii ce înseamnă să te decalcifiezi? îţi dai seama în cât de mare măsură poate fi atins un organism ca să dea toate semnele astea: pierdere în greutate, furunculoză, decalcifiere? Iar când singurul rău care-l macină e un rău moral...

— Aveţi un doctor bun?

— Ţinând seama de onorariile pe care le ia, presupun că-i bun.

— Şi n-a pomenit nimic din toate astea în scrisorile pe care mi le-a trimis!

— Văd că n-o cunoşti.

(Să ajungi până acolo încât să astupi vocea conştiinţei, aşa cum împiedici o femeie să strige...)

Se auzi soneria la uşa de intrare. Tăcură. Servitorul aduse o scrisoare pneumatică. Costals o adulmecă.

— Iertaţi-mă, dar plicul ăsta pneumatic are faţa strâmbă a scrisorilor de şantaj...

Citi scrisoarea, iar apoi i-o întinse doamnei Dandillot, care citi la rându-i:

Dragă Maestre,

Simţiţi, fără îndoială, ca şi noi, că a sosit timpul să reconsiderăm universul. Studio 27, *echipa Tinerilor, şi-a atribuit cel mai delicat dintre aceste examene necesare: să ia măsura omului. Consiliul nostru s-a gândit prin urmare că înainte de orice se impune o vastă dezbatere asupra unei probleme de maximă urgenţă:* Dumnezeu, Revoluţia, Poezia. *Un Congres la care tineretul gânditor din întreaga lume va fi în chip fratern invitat va fi organizat de către noi în martie. La terminarea acestor dezbateri, la care vom fi confruntat concluziile şi ne vom fi cântărit imboldurile, vom face propuneri, iar dacă va trebui, vom pretinde.*

O anchetă preliminară trebuie să ne procure instrumentul de lucru. Vă rugăm, aşadar, să răspundeţi la următoarele trei întrebări (N.B.: Studio 27 *nefiind încă tipărită decât pe un număr restrâns de pagini, vă rugăm ca răspunsul dumneavoastră să nu fie expus pe mai mult de patru pagini format dactilo.)*

Întrebări:

1. Ce este Dumnezeu?

2. Nu credeţi că Dumnezeu este mesajul permanent al revoluţiei? Dacă da, ce loc ocupă gândul acesta în viaţa dvs.?

3. Gratuitate a lui Dumnezeu şi gratuitate a revoluţiei. Depind ele una de cealaltă?

4. Doctrina grupului Studio 27 – *Dumnezeu începe acolo unde se sfârşeşte poezia – vi se pare în măsură să condiţioneze vocaţia dvs. De european?*

5. Motivele deznădejdii dvs.

Primiţi, vă rugăm, dragă maestre etc.

P.S. Dăm bunul de tipar acestui număr în seara asta, la ora 9. Putem nădăjdui să avem răspunsul dvs. La timp?

— Mărturisesc că nu înţeleg mare lucru, zise doamna Dandillot, înapoindu-i plicul lui Costals.

— Dar, doamnă, nu-i nimic de înţeles.

— Aşa? Ei, foarte bine. Poate că-i vorba de nişte liceeni, presupuse doamna Dandillot, amintindu-şi că fiul ei, la şaisprezece ani, scria lucruri de soiul ăsta.

— O, nu! protestă Costals. Îi cunosc pe câţiva dintre semnatari. Sunt oameni de vreo treizeci de ani. Dar există anumite cercuri de gândire, la Paris, ai căror membri sunt precoci.

Îşi puse mâna pe frunte.

— Şi iată cum n-am putut să ne ocupăm o jumătate de oră de lucruri serioase, fără să fim întrerupţi de două ori de cei pe care-i voi numi Nebunii, căci e vorba de nişte oameni cărora, înainte de orice, le lipseşte această virtute cardinală: bunul simţ. Viaţa în Franţa e străbătută neîncetat de aceşti Nebuni. Femei care se hrănesc cu himere, semiintelectuali pentru care cuvintele înseamnă totul, burghezi împiedicaţi să vadă de ochelarii lor de clasă, proletari orbiţi de propria lor ignoranţă: cu toţii alături de ceea ce e esenţial, dintr-un motiv sau altul. Având însă cu toţii dreptul să-şi dea cu părerea în tragedie – simţiţi măreţia shakespeareană a acestui fapt? – iar Eroul, cel care ţine destinele în mâna lui, neîndrăznind să decidă, indiferent ce-ar crede în sinea lui, decât

susţinut de încuviinţarea Nebunilor. Cei care mă uimesc însă cel mai mult sunt aceşti Nebuni ai inteligenţei, care s-au năpustit peste noi şi ne-au bâzâit la urechi în timp ce noi discutam serios... Sunt dintr-o plămădeală profund specifică nouă. Au fost Sorbonarzii lui Rabelais, Preţioasele şi Medicii lui Molière, Ideologii lui Napoleon: belferimea pedantă, iată una dintre trăsăturile eterne ale Franţei. Se spune că la noi totul sfârşeşte printr-un cântec. Totul se sfârşeşte, de asemenea, printr-o farsă, numai că farsa asta se consideră ceva nemaipomenit de important...

Dar unde rămăsesem? C-am uitat. A, da, la decalcifiere... Ei bine, ne-am înţeles, o iau în căsătorie pe fiica dumneavoastră.

Doamna Dandillot înghiţise cu indiferenţă şi lectura scrisorii pneumatice, şi digresiunea despre Nebuni... Se afla într-o fază când i se părea că lucrurile erau de mult hotărâte, şi asta în defavoarea ei. La cuvintele lui Costals nici măcar nu tresări, ca şi cum nimic n-ar mai fi putut-o impresiona. Rosti numai atât:

— Timp de-o jumătate de oră tocmai mi-ai demonstrat că nu pot face lucrul ăsta din cauza operei dumitale. Prin urmare, te-ai răzgândit încă o dată?

— Atitudinea mea era riguros justificată. Dar şi alte atitudini, în privinţa aceluiaşi obiect, sunt riguros justificate. Aşa că nimic mai uşor decât să trec de la una la alta. Ca în diferitele camere ale unei locuinţe: mobila diferă, aranjamentul diferă, dar e vorba de aceeaşi locuinţă. Să ştii să te foloseşti de-o locuinţă înseamnă să ştii să stai într-una sau în alta dintre camere, după cum ţi-e dispoziţia, după timp şi după anotimp. Şi-acum, de ce m-am răzgândit? Pentru că asta (şi arătă coroana măselei) nu mai e o farsă. O fată se prăpădeşte cu zile pentru că un bărbat o poartă cu vorba – treaba asta e orice ai vrea, numai prostie nu. Solange trece prin nişte împrejurări reale, spre deosebire de ţâncii ăştia de gorobeţi care

reconsideră universul în timp ce tremură de teamă în faţa portarului (rupse plicul în bucăţele). Motivul suferinţei ei nu e ridicol, aşa cum sunt trei sferturi dintre suferinţele morale ale umanităţii. Iar dumneavoastră, care sunteţi supărată pentru că fiica vi se decalcifiază... ce poate fi mai îndreptăţit decât supărarea pe ce-o resimţiţi? în timp ce eu, când vă răspund salus *operis, ştiu* prea bine că salus *operis e o* poziţie respectabilă şi puternică, după cum ştim la fel de bine că există o latură prin care salus *operis e t*ot o farsă. Aşa că las farsa la o parte şi o iau de nevastă. Am să-i telefonez mâine la prima oră martorului meu să intre în legătură cu notarul dumneavoastră.

Telefonul ţârâi. Costals se repezi la aparat, în anticameră. „Proştii să tacă!" tună el.

Doamna Dandillot trecuse şi ea în anticameră. Ca o pisică ce duce o păsărică în bot, nu voia decât să se bucure nevăzută de pradă, în adâncul vizuinii familiale. Orice cuvânt ar fi fost de prisos, nu-i mai rămânea decât să plece. Neobosit, apa gâlgâia în closetele din vecini („scurgerea" fiind dereglată), ca havuzul unui *patio* marocan. Doamna Dandillot îi luă mâna lui Costals şi o strânse, zicând doar:

— Eşti, totuşi, un om de onoare.

Era atât de tulburată, că adăugă:

— Îţi urez o seară plăcută.

— Şi eu îmi urez la fel, zise Costals, care se simţea păcălit.

Ca să reteze starea aceea de stinghereală reciprocă, doamna Dandillot îşi grăbi plecarea:

— Îţi telefonez mâine.

În clipa când ea îi spuse că era un om de onoare, Costals îşi dădu seama că se păcălise. „Prostul[2] în prăpastie”, se gândi el.

IV

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

10 ianuarie 1927

Am vrut să m-apuc iar de mersul cu bicicleta, nu mai mersesem de-un an, dar am „intrat” într-o bancă. Şi-acum mă doare genunchiul, mă tem să nu fi făcut sinovită. Iată ce înseamnă să vrei „să te inserezi în lumea exterioară” când nu eşti făcut pentru aşa ceva.

M-ai lăsat să clocesc în ignoranţa mea, în inutilitatea, în cerebralitatea şi uscăciunea mea, pe când inteligenţa adevărată trebuie să lărgească orizontul vieţii, nu să-l restrângă, să fecundeze viaţa, nu s-o sterilizeze. Dragostea noastră m-ar fi făcut să mă ramific, aş fi lărgit cercurile în jurul meu, aşa cum face o piatră pe care-o azvârli în apă. Dar nu trebuie să ai remuşcări: nefericirea mea e dinaintea dumitale şi de după dumneata. Ceea ce-i blestemat în mine se situează, în josul scării, la faptul că intru într-o bancă, iar în susul ei la neputinţa mea de-a intra în legătură cu

[2] Joc de cuvinte pe seama cuvântului *sot* (prost), dar care se pronunţă la fel ca şi *saul* (salt). (n.tr.)

oamenii. Prea am trăit singură, prea am trăit printre cărţi, nu mai ştiu să stabilesc legătura între mine şi semeni. Îmi tot zic că mâine lucrurile se vor schimba. Şi iau hotărâri: „Începând din ziua când o să împlinesc treizeci şi unu de ani... Da, începând de pe 23 aprilie. Până atunci, e inutil să încerc, de vreme ce peste trei luni, e lucru hotărât, încep să fiu o altă femeie." Cu laşitate, îmi acord acest răgaz, odihna de până atunci. Dar ştiu prea bine că şi după 23 aprilie va fi aceeaşi neputinţă, aceeaşi inhibiţie. Şi sunt tânără, sănătoasă; chipul meu – orice-ai crede dumneata – nu e respingător. Ce-o să se-ntâmple când o să fiu veştejită, infirmă?!

Mi se tot spune: „Mărită-te". Dar nu mă pot căsători dacă nu iubesc cu disperare. Niciodată nu voi putea fi dominată carnal decât de către un bărbat care mă va fi dominat înainte în toate celelalte feluri. Şi cum această pasăre rară s-a derobat, nu voi căuta o altă iubire. Să nu fac decât ca totul să fie rodul închipuirii, să mă iluzionez cu bună ştiinţă în privinţa unor nulităţi, să mă simt totdeauna cea mai mare şi mai mintoasă, să nu ştiu de ce iubesc – îmi vine să vărs numai gândindu-mă. Mi se spune: „Nu faci nimic. Du-te la Orléans, poate chiar la Paris, şi lucrează". Neavând nicio specialitate, n-aş putea fi decât funcţionară, iar viaţa la oraş, după ce mi-aş plăti toate cheltuielile, nu mi-ar mai lăsa niciun ban, exact ca aici; în schimb, mi-ar şubrezi sănătatea, dar mai cu seamă mi-ar mânca timpul liber, m-ar înhăma la o muncă împovărătoare. Iar faptul că aş întâlni mai mulţi oameni nu înseamnă că m-ar învăţa să sparg gheaţa, şi nici – admiţând că în chip cu totul neobişnuit aş face-o – să manevrez lucrurile în aşa fel încât să mai exist *o a doua oară*. „Încercare de străpungere", se spunea în timpul războiului: nu izbutesc să străpung cercul ăsta infernal al singurătăţii. Rătăcesc pe marginea nu doar a universului bărbaţilor, ci a universului pur şi simplu; privesc pe furiş, ascult pe la uşi. Stângăcia mea e-atât de

mare, încât, dacă se află cineva cu care sunt „în relaţii bune”, dar pe care nu-l văd decât rareori, evit să-l întâlnesc, deoarece există mari şanse ca, întâlnindu-l, să potrivesc lucrurile în aşa fel încât să-l îndepărtez.

Femeile? Le sunt antipatică. Şi-apoi, nu mă interesează. Bărbaţii? Nu mă pricep să plac, şi cu asta basta. Dacă bărbatul e dintre cei mijlocii şi din întâmplare nu-mi face silă, îi par prea intelectuală; „manierată”, zicea unul dintre ei. (Eu, manierată!...) Vara trecută, în timpul vacanţei mari, mi s-a întâmplat să-i spun fratelui mai mic al unei prietene, care e elev: „Nu faci nimic de dimineaţă până seara. Dar citeşte, ia-ţi notiţe, îmbogăţeşte-te”. Acest „îmbogăţeşte-te” a făcut carieră – ca s-ajung de râsul lumii; pe cât se pare, e un cuvânt de studentă la Şcoala Normală! Cât despre singurul bărbat inteligent pe care l-am întâlnit vreodată, ştii mai bine decât mine ce s-a întâmplat... Copiii? Ţi-am spus mereu că nu-mi sunt pe plac. Aparţin speciei îndrăgostiţilor, nu a mamelor, specii foarte deosebite una de alta, după părerea mea: o femeie ar putea să fie mamă de mai multe ori şi să fie doar o îndrăgostită, în timp ce, dimpotrivă, cutare femeie, cutare fată care iubeşte un bărbat, nu iubeşte în el, la drept vorbind, decât copiii pe care speră că i-i va dărui. Nu fac parte, aşadar, din specia mamelor, deşi mi s-a întâmplat şi să-mi pară rău că nu sunt mamă. Ceea ce mă înfuria mult mai rău decât absenţa copilului era faptul că nu mi s-ar dezvălui toate lucrurile esenţiale, între altele acea uriaşă revelaţie asupra vieţii – viaţa văzută sub un unghi pe de-a-ntregul necunoscut până atunci – care trebuie să fie maternitatea.

Tot ce-am spus până acum ţine de vechea mea tristeţe *de-a nu fi avut.* Ceea ce e nou e ceea ce am simţit în octombrie. A trebuit să mă duc pentru o zi la Orléans, împreună cu unchiul meu, ca să semnăm nişte acte la notar, în legătură cu o moştenire lăsată de-o

soră a bunicii. Şi-acolo, în scuarul în care am stat o vreme pe-o bancă, erau nişte ţânci mici care se apropiau de mine, mă priveau cu simpatie şi o încredere răvăşitoare (dar dacă aş fi fost o ursitoare rea?), îşi puneau lăbuţele lor caraghioase pe genunchii mei. Prin urmare, nu adulmecau ceea ce era blestemat în mine, şi eram atât de impresionată! Dar nu ştiam ce să le spun, sau dacă le spuneam ceva, plecau repede: nici pe ei nu m-am priceput să-i opresc. Una dintre mame, stând lângă mine, abia aştepta să intre în vorbă, dar m-am ferit s-o fac! Mi-ar fi fost ruşine să mărturisesc că sunt fată mare sau, dacă aş fi minţit, dacă aş fi spus, cum mi-a trecut o clipă prin cap: „Şi eu am unul mic", m-aş fi trădat repede prin nepriceperea mea în crescutul copiilor: mi-ar fi la fel de imposibil ca şi dumitale să vorbesc de scutece şi de hrana copiilor. (Şi, oare, despre ce altceva mă pricep să vorbesc, dacă nu despre cărţi şi dragoste? După cum nu ştiu nici să înot, nici să conduc maşina, nici să călăresc, nici să cânt, nici să cânt la pian, nici să gătesc, nici să cos o rochie, nici să merg cu bicicleta altfel decât *agresând* băncile: nu mă pricep să fac nimica-nimicuţa. Să-l înţelegi pe Bergson înseamnă să crezi că preţuieşti tot atât cât Bergson, dar să faci dulceţuri e cu totul altceva.) Aşa că m-am ridicat brusc şi-am plecat, deznădăjduită. Şi-acum, aici, când îi aud pe puşti strigând „Mămicoo!" parcă mi-ar înfige cineva un pumnal în inimă. Femeile astea sunt departe de-a preţui cât mine, iar cele mai multe dintre ele sunt proaste, dar copiii *le aparţin*, pe când eu nu mă aflu aici decât pentru a da veşnic târcoale paradisurilor închise, surghiunită din lucrurile omeneşti, aducând peste tot cu mine ceva ca o atmosferă rece, bănuiala şi ridicolul... Vai de femeile lipsite de un cămin al lor, care trebuie să se ţină după bărbaţii celorlalte sau după copiii celorlalte, pentru nevoia lor de-a iubi! Sau după câinii

de pripas şi după pisicile vecinilor. Pisica vecinei mele, atunci când o potopesc cu pupături, se uită la mine mirată şi pare să înţeleagă.

Aşa stând lucrurile, într-o bună dimineaţă unchiul şi cu mine primim fiecare dintre noi din partea notarului cel mai neaşteptat dintre cecuri: ceea ce mi se cuvenea în urma succesiunii surorii bunicii. O mie cinci sute de franci care mi-au căzut din cer!

Banii ăştia îmi vin în clipa când mă frământa cel mai mult regretul că nu am copii. Şi numaidecât mi-a venit o idee: să-i dau în beneficiul creşei pe care-o ţin aici călugăriţele Sfintei Oportuna. O mie cinci sute de franci la Saint-Léonard e o sumă frumuşică. Aş fi devenit „binefăcătoarea"! Aş fi avut intrarea liberă la creşă, nimic n-ar fi putut să-mi mai fie refuzat. Incapabilă să pătrund prin mine însămi în rândul lumii normale, îmi cumpăram dreptul de intrare. Plăteam pentru a avea dreptul să mă ocup de copiii aceştia ca şi cum ar fi fost ai mei. Plăteam unul dintre motivele care să mă ţină în viaţă. Oribil lucru, la o adică, dar de vreme ce altfel nu se poate...

Pe urmă, după ce m-am gândit şi m-am tot gândit, am văzut ce s-ar fi întâmplat. Banii mi-ar fi fost primiţi, pe urmă însă, puţin câte puţin, aş fi fost dată deoparte. De ce? Pentru că în acel grup restrâns aş fi fost stângace, locul meu n-ar fi fost acolo, n-aş fi fost de folos, ci dimpotrivă, aş fi stingherit. S-ar fi spus: „Ce tot vine pe-aici?" Nu şi-ar fi explicat motivul... Ah! Am văzut toate astea destul de limpede! Stingherea măicuţelor împărţite între consideraţia cuvenită „binefăcătoarei" şi răceala lor faţă de mine, răceală îndreptăţită, de vreme ce, într-adevăr, nu mă număr printre ele, de vreme ce nu pot aparţine nici unei comunităţi omeneşti. Aşa că am renunţat. Când mă agăţ de alţii ca să-mi obţin fericirea pe spezele lor, în timp ce ei îmi opun rezistenţă, mai treacă-meargă. Dar să fiu respinsă când încerc să-i fac chiar pe ei fericiţi, ah! prea ar fi cruntă lovitura asta de pumnal.

Să fim serioşi, ştiu că nu fericirea bieţilor puşti aş fi căutat-o, ci fericirea mea, veşnic fericirea mea. Ei n-ar fi fost decât mijlocul la care aş fi apelat ca să ies din mine. E limpede, devotamentul nu-mi stă în fire. La treizeci de ani şi nouă luni, cel mai bun lucru pe care s-ar cădea să-l fac ar fi să fiu o soră mai mare, să-i ajut pe ceilalţi. Şi pe cât se pare (aud spunându-se că aşa stau lucrurile), atunci când eşti nefericit, găseşti într-asta mijlocul de a-ţi simţi ceva mai puţin nefericirea. Dar pentru asta ar trebui să ai o întreagă viaţă în spate, să fii o femeie care să fi trăit, să nu pui la bătaie în viaţa asta mediocră, în aceste îngrijiri de două parale pentru nişte fiinţe mediocre, decât o îmbrăcăţeală bine tăvălită...

Acest mic incident mi-a îngăduit cel puţin să realizez un lucru: să înţeleg o anumită categorie de oameni şi să-i plâng: cei care au bani cu nemiluita îi aruncă pe fereastră, şi cu toate astea nu izbutesc să-şi procure fericirea. Iar asta trebuie să fie şi mai rău ca atunci când eşti lipsit de bani şi nefericit. Dacă n-ai nici fericire, nici bani, te poţi mângâia: „E din cauză că n-am bani"; ideea pe care ţi-o faci despre tine însuţi e neştirbită. Dar când nu eşti fericit şi ai bani, n-ai încotro şi trebuie să-ţi spui: „În mine e ceva care-i alungă pe ceilalţi şi viaţa".

Din cei o mie cinci sute de franci, o mie o sută sunt întregi. Patru sute s-au dus pe-o rochie, pe volume date la legat şi pe cărţi. (Am cumpărat toată opera lui Sainte-Beuve!) Aş vrea să dau bani şi să capăt în schimb viaţă, dar nu-i nimic de făcut: nu pot căpăta pe ei decât lipsă de viaţă. Faci o sforţare ca să fii altceva decât tu însuţi, pe urmă renunţi: a fi tu însuţi e, totuşi, cel mai puţin dificil. Câinele se întoarce la ce-a vărsat.

A.H.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără s-o fi deschis.)

V

După *da*-ul rostit faţă de doamna Dandillot, Costals s-a întors în salon, prăbuşindu-se într-un fotoliu. Primul lui gând de logodnic a fost un gând optimist. Uşa ce da în anticameră era deschisă, iar gâlgâielile marocane ale closetelor continuau să se audă., Astea, tanti Solange, bazinele closetelor, astea au să fie specialitatea ta." Formularul cu greutatea ei la fiecare cântărit rămăsese pe masă. Îl cercetă din nou, se înduioşă. „Biata micuţă! Las' că acum o să pună iar carne pe ea, ca şi cum ar umfla-o cineva cu o pompă!"

Lupta dintre inteligenţa şi inima lui era permanentă. De fiecare dată (sau aproape) când era generos, se întrista tocmai fiindcă fusese generos. Conştiinţa datoriei împlinite îi stricase multe bucurii. Făcuse cutare faptă generoasă cu şapte ani în urmă, şi şi-o reproşa de şapte ani. Făcuse cutare faptă generoasă acum doisprezece ani, şi şi-o reproşa de doisprezece ani. Într-o noapte, i se întâmplase să viseze că era război, că se cereau voluntari, iar el se oferea voluntar; şi, în timp ce defila împreună cu cei care urmau să plece pe front, lacrimile îi scăldau obrajii. Dar lacrimile lui nu izvorau din „onoarea" de-a pleca; ci din onoarea de-a fi ales să plece, câtă vreme ar fi putut fi un ambuscat; ăsta era cu adevărat *motivul* pentru care suferea.

O dată rostit *da*-ul nupţial, Costals se aştepta, aşadar, la o depresie. Dar n-a fost aşa. Sărise hopul. Odată cu nesiguranţa dispăruse şi indispoziţia. Se ivise o situaţie dificilă: nu mai era vorba acum decât să facă faţă, să aranjeze totul şi să tragă cât mai multe foloase. Era o treabă de bărbat. Iar nebunia lui, în mod ciudat, îl făcea straniu de calm. „Într-un fel sau altul, paranteza asta se va închide peste doi ani. Am treizeci şi patru de ani (vârsta

la care moare Isus Hristos; tradiţia spune treizeci şi trei, dar presupun că, aşa cum era obiceiul, Isus se întinerise şi el cu un an). La treizeci şi şase de ani voi fi din nou liber. Tiberiu începe să ducă o viaţă cu adevărat plăcută abia la cincizeci de ani."

A cinat zdravăn, ca să-şi dea puteri pentru încercarea ce-avea să vină. Toată seara a aşteptat un telefon de la Solange. Cum avea să-i mai vibreze vocea în aparat! Zâmbea la gândul ăsta, iar cele ce-avea să-i spună îi ieşeau de pe buze: „Ei bine, fetiţo, încăpăţânarea ta a câştigat! «Catârca de apartament», cea dragă negustorilor de încălţări, dumneata eşti!... Iar acum va trebui să-mi dosesc manuscrisele, să nu dai de ele, aşa cum făcea Tolstoi, nu?..." Dar n-a sunat niciun telefon. Costals s-a mirat şi-a fost destul de dezamăgit: „Poate că n-a cinat acasă".

A doua zi, când la nouă şi jumătate dimineaţă l-a chemat pe notar, fixând când să se ducă la el, Solange tot nu sunase. După masa de prânz, aceeaşi tăcere. „Sunt opt luni de zile de când stă agăţată de *da*-ul ăsta. Îl rostesc, iar ea nu simte nicio plăcere. Dacă m-aş fi priceput barem un strop la alcătuirea sufletelor, aş fi prevăzut lucrul ăsta. Dar uite că nu mă pricep niciun strop. «Psihologia» pe care romancierul o pune în bucoavnele lui se ştie ce e: de la *a* la *z* numai iluzie. Orice s-ar întâmpla mai pe urmă, lucrul ăsta niciodată nu va putea fi şters: că, atunci când i-am dăruit ceea ce dorea cu frenezie, nici măcar nu i-a trecut prin minte să pună mâna pe telefon şi să-mi spună o vorbă."

„Ea, atât de puţin romanescă, se pomeneşte antrenată într-o aventură de roman. Iar eu, în ciuda neîncrederii mele, mă las dus. Oamenii şovăitori tărăgănează luni de zile. Apoi, excedaţi de ei înşişi, se hotărăsc în cele din urmă la întâmplare, luând de obicei decizia cea mai periculoasă. Refugiul în pericol, reacţia celui slab. Şi totuşi, ceea ce ştiu despre mine mă încredinţează că nu sunt nici

nehotărât, nici slab. Numai că ea m-a atras pe un teren care nu-i al meu, într-asta stă marea ei fărădelege. Cel mai curajos ofiţer infanterist, dacă-l bagi în avion ori în submarin, se poate pierde. Fiecare dintre noi are propriul element din care nu trebuie să-l scoţi."

Prostia şi nulitatea anumitor generali celebri sau mareşali ai Franţei (în afară de specialitatea lor) îi uluieşte pe intelectualii care-au avut prilejul să se afle în preajma lor; şi se văd în situaţia de-a păstra acest secret apăsător, altminteri se ling pe bot de Academie: ăsta e martiriul intelectualilor. Galbeni, ţinând seama de cele spuse de Lyautey, pare să nu fi fost făcut din aluatul ăsta. Lyautey citează o întâmplare în legătură cu el, de pe urma căreia fiecare dintre noi trebuie să tragă învăţăminte. În timp ce Lyautey, la Tonkin, în ajunul bătăliei vorbeşte despre chestiuni de serviciu, Galbeni îi răspunde: „la mai dă-le-ncolo! Ordinele sunt date, ce-i important s-a făcut. La ce bun să ne-apucăm de despicat firul în patru? Şi dumneata, la fel ca şi mine, ai nevoie să-ţi odihneşti mintea. Să vorbim despre Stuart Mill iar mâine dimineaţă vedem noi cum ne-om descurca". Şi scoate din buzunarul mantalei un volumaş de Stuart Mill şi un altul de d'Annunzio. Asta cât priveşte omul, dar pun prinsoare că-şi îndrumă bine şi trupele, de vreme ce judeca atât de bine când era vorba să-şi drămuiască energia personală: stăpân pe întâmplare, aşa cum era stăpân pe sine.

Costals o vedea pe Solange în seara aceea. De vreme ce hotărârea era luată, măcar să-i ofere avantajul hotărârilor luate: să-i lase mintea liberă, la fel şi timpul. De la ora două la ora şapte, Costals şi-a revizuit textul romanului, cât se poate de liniştit. Ba chiar, gândindu-se la felul lui de-a iubi femeile, a găsit şi titlul: *Dispreţul amoros.*

Când Solange se ivi la el în casă, Costals tresări. Pieptul, şoldurile îi înotau în haine. Şi chipul! Gâtul se subţiase, pielea îi stătea întinsă pe maxilare, era trasă la faţă. Şi pe deasupra (e de înţeles că simţise nevoia s-o facă), fardată. Era pentru prima oară când o vedea fardată. Dar cum! Un fond de ten prost întins – pudra pusă aiurea, până peste urechi; în încercarea de a-şi scoate bereta, aceasta ştersese fruntea, care acum era jumătate galbenă, jumătate albă: o frunte în culorile papale. Şi noua ei pieptănătură, de tânără femeie! O strânse la piept cu un fel de milă, de duioşie. Cum stăteau amândoi pe canapea, îi apucă între degete pielea de la cot, trăgând-o un pic. Glumi stingherit:

— Mititica de tine, uite cum ai ajuns! Dar acum gata! O să te-ngraşi: o adevărată logodnică evreică din Tunisia, îndopată precum gâştele...

Solange zâmbi, apoi faţa i se stinse şi tăcură amândoi. Costals nu ştia ce să-i spună. Şi totuşi i se părea că ar fi trebuit să aibă o groază de lucruri să-şi spună, şi unul, şi altul. Dar nu ieşea niciun cuvânt, Costals se simţea încurcat şi intimidat în faţa *nevestei* lui, aşa cum nu fusese decât la început, în benoarul de la Operetă.

— Şi eşti mulţumită, ia spune? o întrebă el în cele din urmă cu stângăcie.

Solange nu răspunse, dar îi simţi mâna rece strecurându-se în mâna lui, aşa cum o reptilă se strecoară în sacul îmblânzitorului.

Se ridică.

— Îmi dai voie să mă duc să-mi iau haina?

— Ţi-e frig?

— Nu e prea cald aici.

— Am lucrat de la două la şapte, nemişcat, şi nu mi-a fost frig...

— Nu prea stau bine cu sănătatea, dragul meu, trebuie să mă ierţi. Dumneata, în schimb! Strălucitor! Toată Italia se oglindeşte pe faţa dumitale!

Înainte ca el să facă un gest, Solange se şi afla în antreu. Ultimele ei cuvinte erau ca un fel de reproş. Şi rece, da, la sânge, şi deopotrivă la suflet.

S-au aşezat la masă, iar Costals a oftat:

— În grea şi periculoasă navigaţie o să pornim împreună! Să trebuiască să vâslim toată viaţa, fără să ne scufundăm...

Îşi întoarse faţa spre el, cu o privire cam pătimitoare, un pic trufaşă, un pic obosită:

— Aş fi vrut atât de mult să te conving că n-o să fie chiar aşa cumplit!

— A, nu, sigur că n-o să fie cumplit. Şi-apoi, am tot vorbit despre asta: nu mai avem nimic să ne spunem în legătură cu subiectul ăsta. Doar un cuvânt. Îţi cer să-mi dai cuvântul dumitale cel mai sincer, şi fac apel la partea cea mai bună din dumneata, ca să-mi promiţi că niciodată n-o să încerci să-mi faci vreun rău, după cum eu îţi promit acelaşi lucru în clipa de faţă. Dacă pe pământul ăsta există promisiuni solemne, asta e una din ele. Dar, la urma urmei, oare e vorba de-un cuvânt solemn? Câte asemenea cuvinte n-au fost rostite de când e lumea lume!

— Ţi-am mai făcut o dată promisiunea asta solemnă. Şi ţi-o mai fac o dată. Iar acum, ai dreptate, să nu mai discutăm despre asta.

Au mâncat în tăcere. O tăcere care s-a prelungit.

„De neuitat, masa noastră de logodnă, îşi zicea Costals. Pe cât se pare, *da*-ul meu n-a bucurat-o. Îmi dau peste cap viaţa şi mi-o prăpădesc din cauza ei. Iar ea nu-i fericită. Ştim noi cum stau lucrurile; asta-i regula. Dacă, riscându-ţi viaţa, situaţia etc., răpeşti o minoră, în clipa când, după săptămâni de combinaţii şi nelinişte,

o strângi în sfârşit în braţe, ea „ciripeşte” atât de simplu şi cu-atâta sânge rece, încât te simţi dezamăgit că, în aparenţă, nu-şi dă seama deloc cât de mult costă clipa aceea. La urma urmei, cum călătoria noastră de nuntă e un fapt consumat (la Genova), e normal ca de-acum încolo să intrăm în rutină. Care are şi partea ei bună: cu cât vom avea să ne spunem mai puţin, cu atât mai puţin Solange va avea nevoie de mine şi cu atât mai mult timp îmi va rămâne pentru acele scumpe lucruri care nu sunt ea.”

Domnişoara Dandillot mânca în tăcere, punându-şi uneori mâna stângă streaşină la ochi, ca şi cum ar fi deranjat-o lumina, în realitate, pentru a-şi ascunde ravagiile feţei. Nu, nu se simţea fericită: o victorie fără aripi. Mai întâi, fireşte, deoarece pătrunsese în limburile lucrului obţinut, ieşind din paradisul lucrului râvnit. Dar mai cu seamă pentru că opt luni de zile se sprijinise pe rezistenţa acestui bărbat; iar propteaua asta cedase: era întrucâtva dezechilibrată. Cedase! Costals cedase! Şi iată-l acum stând alături de el însuşi şi timid în faţa ei! Cât de slab era cel pe care cronicile ziarelor îl numeau un „bărbat puternic”! Va şti oare să apere căminul, interesele lor, dacă se lăsa manevrat aşa? Poate că în cele din urmă Solange l-ar fi stimat, neputând face din el ce voia. Neîndoielnic că îl stima şi dintr-un alt motiv: vedea prea bine că el proceda aşa din generozitate. Numai că era vorba de o stimă tulbure. Duelul permanent care se dă în mascul, între generozitate şi egoism, între sângele şi sperma lui, creează în el un fel de descumpănire care o înspăimântă, o înduioşează şi-o fascinează pe femeie. Domnişoara Dandillot, în clipa aceea, resimţea mai curând milă. Şi rumega la toate astea, mâncând în tăcere şi făcând eforturi să nu se scarpine pe mâini, căci de câteva zile nervozitatea ei, izvorâtă din omenie, îi dădea mâncărimi la încheieturi şi între

degete, locuri pline de zgârieturi pe care şi le făcea ori de câte ori se scărpina cu furie.

Aşa s-a petrecut masa lor de logodnă – de neuitat. Ca şi statuia Comandorului la festinul de piatră, un spectru sta la masă de faţă cu ei, un spectru cu mai multe capete: capul Plictisului, capul Stingherelii, capul Datoriei etc. Casanova spune că regii se plictisesc întotdeauna în tovărăşia metreselor. Să fie vorba numai de regi?

Costals nu simţea nicio dorinţă s-o posede în seara aceea pe fata asta mohorâtă, slăbită, furunculoasă şi veştejită (cu excepţia, totuşi, din când a unor imbolduri bruşte şi încântătoare). Nici ea nu ţinea ca lucrul ăsta să aibă loc, nu numai fiindcă nu-i făcea nicio plăcere, ci şi pentru că prevedea dezamăgirea lui Costals; iar acum îşi făcea socoteli, vrând să fie abilă: făcuse două duşuri, aşa că apa rece îi deschisese cumva ochii. Când se scuză că, din cauza furunculelor, prefera „să meargă împreună undeva", Costals încuviinţă, fără greutate. Veşnicul cinema. Dar la ce film? Ei bine, n-aveau decât să cumpere *Săptămâna la Paris.*

Oamenii îşi dau multă osteneală ca să-şi ucidă viaţa ceas de ceas. Şi nici măcar nu sunt în stare s-o facă singuri, trebuie să-i îndrume cineva. O revistă a fost înfiinţată în acest scop: să le semnaleze parizienilor, în mod metodic, ocaziile ce le sunt oferite ca să-şi piardă timpul. De altfel, revista în cauză e foarte bine concepută: când vezi că e alcătuită într-un fel într-adevăr *practic,* când vezi că într-adevăr poţi *găsi ceea ce cauţi,* te şi minunezi că a fost făcută de francezi.

— E un film care se cheamă *The Admirable Mister Fane,* zise Solange după ce ieşiră din casă, răsfoind *Săptămâna la Paris.* Se vorbeşte mult despre el.

— Un film american!... Vrei să vărs ce-am mâncat?... Perfecţiunea tehnică pusă-n slujba cretinismului, ce păcat mai mare împotriva spiritului poate fi?

— Ce-ai zice de *Brigada mondenă?*

— De câte ori trebuie să-ţi mai spun că nu vreau să văd un film franţuzesc, şi asta cu niciun preţ? Nu există niciunul englezesc? Filmele englezeşti salvează onoarea cinematografului. Actorii englezi de cinema, bărbaţi şi femei, sunt primii din Europa, împreună cu ruşii: un stil impecabil şi o mare naturaleţe. Şi nimeni nu le ştie numele, în timp ce tot mapamondul are pe buze cu numele nu ştiu cărei fufe de la Hollywood, lipsită de orice talent, dar pentru care s-au pus la bătaie milioane ca s-o lanseze.

— Uite unul vorbit în engleză: *Rainbow.*

— Hai la ăsta.

Când taxiul i-a lăsat în faţa sălii din Montparnasse unde se juca, întâi de toate Costals a adulmecat vitrina cinematografului.

— Hm! Pare ceva sentimental. Şi când englezii se pun pe făcut filme sentimentale! Trebuie să ştiu un pic despre ce-i vorba.

O rugă pe casieră să-l lase să vadă programul.

— Luaţi bilete? întrebă casiera.

— Iau bilete în funcţie de ce văd în program.

— Nu se dau programe decât persoanelor care au luat bilete.

— Nu vă cer să-mi daţi un program, ci să mi-l vindeţi.

— Programul nu se vinde, se dă. Luaţi bilete şi vi se dă. N-aveţi decât să faceţi ca toată lumea.

Costals, spumegând, s-a răsucit pe călcâie şi-a ieşit afară, trăgând-o pe Solange după el.

— Vreun film exotic nu există, indiferent ce? Măcar peisajul te face să înghiţi intriga.

— E *Vrăjitorul din Sacramento,* trebuie să fie sud american... Mai e *Noaptea din Waikiki.* Oare Waikiki...

— Da, Waikiki e în Oceania. Vorba vine. Fie şi Waikiki. Şofer, du-ne la Waikiki.

S-au îndreptat spre Champs-Élysées. Când şi când, Costals apuca mâna lui Solange, ca într-un spasm. De cum s-a oprit maşina, a spus:

— Dar nu mi-ai spus că e cu ştoarfa asta îngălată. A, ce păcăleală. Deghizată, pozând în pădurea virgină. Nu, Solange, n-ai decât să crezi despre mine ce-ai vrea, mi-e peste puteri să văd cum se maimuţăreşte tipa asta două ceasuri întregi. Mai uită-te în *Săptămâna la Paris.* În fine, nu există niciun film rusesc? îţi promit că, dacă există, ne ducem şi rămânem până la capăt!

— *Luntraşii de pe Volga,* pe marile bulevarde.

— Asta ne trebuie!

Maşina plecă din nou. Solange începu să fredoneze melodia din *Luntraşi,* aşa cum la Genova fredona *O, sole mio.* Costals se gândi că în orice femeie zace o curvă gata să iasă la suprafaţă, iar lucrul ăsta se întâmplă atunci când fredonează.

Au coborât din maşină pe bulevardul Italienilor şi s-au uitat la afişe: toţi interpreţii erau francezi. Filmul avea într-adevăr subiect rusesc, dar era turnat la Joinville.

Solange se oprise în faţa unui afiş, Costals în faţa altuia, la câţiva metri de ea. O fluieră să vină la el, ca un peşte.

— Intrăm? zise Solange, care tresărise.

Oboseala făcea ca trăsăturile să-i fie şi mai accentuate.

— Nici în ruptul capului!... Ştiuta mascaradă franţuzească!... Boschetarii deghizaţi în prinţi ruşi!...

Şi bătea din picioare. Lui Costals i se întâmpla destul de des să bată din picioare – *exact cum am spus,* să bată din picioare asemenea copiilor mici şi regilor persani.

— Hai într-o cafenea, zise Solange.

Furunculul din fesa ei, zgâlţâit de taxiuri, pulsa dureros. Iar bărbatul acela o obosise, o obosise de moarte cu fanteziile lui de copil răsfăţat, dacă nu cumva erau manii de celibatar sau poze de estet. La fel şi punctualitatea lui: Phileas Fogg!... Ca şi scrumul de la ţigările lui, pe care-l lăsa să cadă peste tot – pe haina ei, pe mănuşile ei, ca un soi de găinaţ. Sătulă şi de grosolănia lui.

— Nu, sări Costals energic. Doar n-am dat ocol Parisului ca să eşuăm într-o cafenea. S-o luăm în sus pe bulevarde. Sunt cinematografe din cincizeci în cincizeci de metri.

Solange îi luă braţul (oribil gest: „Te ţin zdravăn!"), iar el luă în mâna lui mâna „fetei". Încerca tot atât de puţină plăcere atingându-i pielea de parcă ar fi atins suprafaţa netedă a unei perniţe din cauciuc, în timp ce, dacă ar fi atins mâna primei venite dintre toate trecătoarele acelea!... N-o privea niciodată pe Solange: privea în el însuşi, iar în afară, pe femeile pe care nu le avea. Nu pe domnişoara Dandillot o iubea: iubise un moment al domnişoarei Dandillot.

Firma luminoasă a unui film austriac le atrase atenţia. Dar, apropiindu-se, văzură că în faţa casei era coadă, o coadă măricică. El declară că ar fi văzut bucuros filmul acela, dar că refuza categoric să stea la coadă. „Să faci coadă la un teatru, la un concert, mai treacă-meargă. Dar *nu admit* să faci coadă la un cinema." (Se ştie că distincţia între genuri – gen nobil, gen mai puţin nobil etc. – le e pe plac francezilor.)

Şi iar s-au pus în mişcare. Exasperarea lui Costals se manifesta prin râsete, glume. Un om ca el, care are o disciplină de viaţă, un

om care e încredinţat că fiecare oră ce trece trebuie să-i aducă un folos, să-l ajute să dobândească ceva, uite cu ce-şi prăpădise două ceasuri! Da, trebuia să râdă, dacă nu voia să-l apuce furia.

Pe bulevardul Bonne-Nouvelle, un cinematograf micuţ anunţa un film rusesc, cu actori ruşi. Dar era un cinematograf prăpădit, de trei franci.

— Orice-ar fi, nu te pot duce într-un cinema de trei franci!

Spera ca Solange să răspundă: „Ce contează preţul, de vreme ce în sfârşit am dat peste un film care te interesează". Dar ea n-a făcut decât să izbucnească într-un râs scurt a încuviinţare. Prin urmare, zăcea şi în ea dragostea josnică faţă de lux şi faţă de „ceea ce se cade să faci"!

— Să coborâm pe bulevarde, îi zise el lui Solange.

Şi au coborât pe bulevarde. Verva lui Costals a sporit: seara aceea nu era suportabilă decât dacă o transformau într-o farsă. Oricărui artist autentic uneori îi este mai pe plac şarja pe care o schiţează despre personalitatea sa decât personalitatea adevărată. Şi exact în clipele acelea trebuie să-i spui, ca şi marsiliezului: „Opreşte-mă!" Şi asta pentru că, în ochii celui mai spiritual popor din lume, un autor care-şi pierde seriozitatea îşi pierde şi creditul, în ciuda versurilor lui V.H.:

Olimpul este mare când izbucneşte-n râs.

Treceau pe lângă un cinematograf de actualităţi, pe lângă biserica Madeleine:

— Şi ăsta? exclamă Solange. Sunt actualităţi, lucruri fără importanţă!

— E ora unsprezece jumătate, zise Costals, scoţându-şi ceasul. Iar pe dumneata te doare fundul: ar fi păcat să duci la culcare

fundul ăsta la nişte ore neobişnuite. E cât se poate de inutil să intrăm într-o sală de cinema pentru o jumătate de oră.

Vorbele acelea erau atât de genial nişte vorbe de soţ, încât Solange a simţit că se sufocă. Ah! avea vocaţie de soţ mult mai mult decât credea el! Şi se târî încă vreo câţiva paşi, apoi îşi dădu drumul jos. Jos pe bordura de piatră a grilajului de la biserica Madeleine.

Costals se aşează lângă ea, tot pe bordura de piatră. Trecătorii, numeroşi la ora aceea, întorceau capul şi se uitau miraţi la perechea aceea, decent îmbrăcată totuşi, stând pe jos în mijlocul mulţimii, în noaptea aceea friguroasă de ianuarie, în josul grilajului de la biserica Madeleine, ca nişte provinciali rupţi de osteneală pe treptele unei expoziţii. Izbucniră amândoi în râs. Costals îşi scoase pălăria, punând-o între genunchi şi ţinând-o răsturnată.

— Nădăjduiesc c-or să arunce câţiva bănuţi.

Lăsaţi banul,
Lăsaţi banul,
Să ne încropim menajul!

Rămaseră aşa destul de mult. Le pierise râsul şi nu-şi mai spuneau nimic. Solange începu să rupă *Săptămâna la Paris* în bucăţele pe care le punea grijuliu lângă ea, pe piatră. Costals îşi spuse că trebuia să împiedice cu orice preţ ca scena aceea să devină tristă. Exclamă vesel:

— Un literat, da, frumos cadou de oferit unei copile! Vezi dumneata, m-am simţit înclinat aproape pe negândite să fac din prima seară a logodnei noastre o scenă de comedie sau de film. Recunoaşte că găselniţele mele au fost reuşite! Şi iată că şi dumneata ai intrat în joc! Ideea să te aşezi aici, felul în care ai făcut

bucăţele *Săptămâna la Paris,* nota sentimentală după cea comică... Suntem făcuţi să ne înţelegem!

— Da, suntem făcuţi să ne înţelegem, repetă ea încetişor.

O conduse la ea acasă. Când a venit momentul s-o lase în faţa uşii şi să plece (n-o mai ducea până pe palier; o, erau departe de îndelungile lor conversaţii de pe vremuri pe palierul acela, în timp ce trebuia să apese pe butonul de la lumină de vreo trei-patru ori, ca să se-aprindă), Solange îl întrebă:

— În ce zi ne vedem?

Costals măsură soiul acela de supliciu declanşat de întrebarea ei, când era pusă de persoane la care nu ţii. Ah, cât de plăcut e să te desparţi de cineva, fără să fii nevoit să cazi de acord asupra unei „viitoare date" de întâlnire!

La întoarcere, zări în oglinda din baie urme de ruj pe buze. Le-a şters, iar prosopul s-a înroşit. Nemulţumindu-se aşadar să-şi dea cu ruj, lucru pe care-l detesta şi-l dispreţuia la culme, Solange mai proceda şi ca o şcolăriţă, cumpăra ruj prost! Să faci o prostie, şi s-o faci prosteşte! Şi timp de patru ceasuri îl lăsase să se plimbe cu petele astea de roşu pe buze! Sau poate că nu le vedea, şi-atunci era idioată. Sau nu voia să-i atragă atenţia de teamă să nu-l irite, şi-atunci era şi mai rău. „Gura asta a sărutat de mii de ori şi *nu se vede.* Şi iată cum o singură sărutare a unei fete stângace o trădează!" Auzi iar râsetul scurt al lui Solange atunci când el îi pomenise de cinematograful prăpădit, râsul acela atât de profund revelator de mediocritate, râsetul unei femei-care-nu-se-duce-într-o sală-de-trei-franci. Văzu iar pe gura lui pata aceea roşie, ca gura unui rănit de război, care abia a vomat sânge. Şi se simţi la rândul lui nu rănit, ci un mare rănit.

VI

Şi a mers îndărătul ei, aşa cum se duce boul la abator.

Pascal *(Prov.,* 7,22)

— Există cineva cu care să vorbeşti mai puţin decât vorbeşti cu nevastă-ta?

— Aproape nimeni.

Xenofon (*Econ*., III, i)

Şi-acum, religie, mituri, literatură şi istorie, veniţi la mine! Să ne înfuriem zdravăn, fir-ar să fie! Ce să mai spunem şi despre cultură, dacă izbuteşte să ne înfrumuseţeze viaţa de zi cu zi? La Biblioteca Naţională, în timp ce îngerii păzitori ai locului varsă în aer clisopompe cu parfumuri suave (dar ce poţi face împotriva fetidităţii organice a gânditorului), Costals înghite fel de fel de bucoavne acoperite de praf, precum sticlele cu licori vechi, relatând despre obiceiurile şi legendele căsătoriei în Antichitate, în Evul Mediu, în Orient etc. Hăituieşte metodic actul „căsătorie" pentru a putea stoarce din el şi ultima picătură de poezie adevărată ori falsă pe care o conţine. Stă cu pana în mână şi-şi face o mulţime de însemnări, căci temelia oricărei furii pretinde o soliditate inatacabilă.

Pe urmă se duce la notarul lui. Notarul familiei Dandillot i-a şi telefonat acestuia. Care nu se poate împiedica să remarce că Doamna Dandillot, în afacerea asta, se dovedeşte a fi teribil de liberală (îşi face ştiute, la rândul ei, „minunatele-i însuşiri negative": nici rea, nici vanitoasă, nici interesată). Prilej cu care Costals îşi dă seama că, dacă doamna Dandillot nu a cerut niciodată precizări asupra averii viitorului ginere, la rândul lui nici el n-a cerut niciodată precizări asupra familiei în care intră. Poate

că doamna Dandillot a fost racolată dintr-o casă de toleranţă; răposatul frate poate că a întins-o spre Madagascar pentru că avea cazier. Dintr-amândouă părţile, căsătoria se face în întuneric. E cam sâcâitor totuşi că Doamna Dandillot e atât de tolerantă: un bărbat de calitate, atunci când face un târg, trebuie să consimtă ca dezavantajul să fie de partea lui.

Sfătuit de notar – speriat de neştiinţa lui privitoare la condiţia legală de soţ – Costals se duce la primărie, unde i se dă o foaie galbenă de hârtie: „Informaţii generale privind căsătoriile". Numai că foaia asta, plină de geniul administrativ francez, e de neînţeles: aminteşte de foaia pentru declaraţia de impozit. Tot ce e desluşit în ea e că însurătoarea se prezintă ca o „emisiune de obligaţii". Costals se va duce din nou a doua zi pe la notarul lui, ca să i se facă o exegeză a foii galbene.

În toate treburile astea te poţi sfătui cu cineva. Există, totuşi, un domeniu în care nu se putea sfătui cu nimeni: cel privitor la fiul lui.

Solange, pe care băietanii o calcă pe nervi, n-o să ţină la Brunet. Iar Brunet o să prindă oftică pe Solange. Sau o s-o îndrăgească prea mult; fericirea de a-ţi putea stima copilul e mult prea mare ca să-l arunci aşa în gura lupului. Oricum ai lua lucrurile, străina asta se va afla între tată şi fiu, ce oroare!

De ce a păstrat secretă existenţa fiului lui? Pentru că îl iubeşte. Pentru că nu vrea ca fiul lui să fie judecat. Pentru că nu vrea ca felul în care l-a crescut să fie judecat. Ţine nemaipomenit de mult, smintit de mult la taina asta: cum ţin arabii la taina cu care-şi înconjoară femeile. Căsătorit fiind, totul se schimbă. Nici vorbă nu poate fi să dea impresia că-l ţine pe Brunet deoparte. Aşadar, se va prostitua în faţa acestui trib de inşi mediocri, acestei femei lipsite de inteligenţă şi de consistenţă, acestei caraghioase mai vârstnice,

ca şi ciurdei de mătuşi şi de veri. Nu va mai fi o *hortus conclusus*[3]... Şi apoi, la ce bun să fi rezolvat dificultatea bine văzută de către înţelepţi[4], la ce bun să fi izbutit să ai copilul fără a avea şi femeia, de vreme ce până la urmă tot la femeie ajungi?

Şi cum să-i spun şi să-i impun „mama" asta? Lui Solange, Costals o să-i spună doar atât: „Ţin să ştii că am un băiat". Iar dacă-i displace, n-are decât să renunţe la căsătorie. Dar lui? Să-i scrie: „Mă însor. Ea e aşa şi-aşa. O să fii fericit etc."; monstruos şi imposibil. Prin urmare, trebuie să se ducă la el. Împreună cu Solange, poate. Cât de dificilă e pentru el întrevederea asta! La drept vorbind, în mintea lui se conturează deja o idee: n-ar fi trebuit să se angajeze decât după ce şi-ar fi *consultat* băiatul.

Costals a sărit peste obstacolul hotărârii. Nu mai ezită, nu mai suferă, abia dacă se mai gândeşte la asta. Dar n-a sărit peste alt obstacol: chestiunea Brunet-Solange. Şi împotriva voinţei lui, ezită şi suferă. De vreme ce Solange îi e la îndemână, cu ea o să înceapă. Mâine, sub pretextul că vrea să-i prezinte familia lui, o să răsfoiască împreună cu Solange albumul de fotografii. Când o să ajungă la pozele băiatului, o să spună mai întâi că sunt ale vreunui verişor. Şi după cum va reacţiona, o să-i mărturisească sau nu.

Din două în două zile, logodnicii îşi petreceau după-amiaza şi seara împreună. Costals se uita la străina aceea, la faţa pe care la Genova o văzuse diluată parcă de dragoste, faţă de femeia care doarme în stare de trezie şi care acum era rece, seacă, aspră. (Şi scrisul fetei se schimbase, devenind mai ascuţit.) Uitase de spusa

---

[3] „Grădină împrejmuită" (lat.) (n.tr.)

[4] „Ar trebui, aşadar, să acceptăm să ne supunem femeii în speranţa copiilor?" – Djâmi, *Beharistân* (n.a.)

doamnei Dandillot: „Solange n-are voinţă, o să faci din ea ce vrei”, amintindu-şi doar de varianta asta uşor diferită: „Are o voinţă de fier, mititica. Şi-a spus: «Lângă bărbatul ăsta îl vreau.»” Şi trăgea concluzia că îl *avusese.* Dacă unei oi i se injectează glandă tiroidă, animalul începe să muşte zăbrelele cuştii în care e pus. Dacă glanda hipogrifală e injectată unui bărbat viguros, acesta devine de-o moliciune ca de miel. Tot plictisind un bărbat îndopându-l cu griji, responsabilităţi, scrupule, hotărâri de luat, răzgândiri, poţi ajunge să-l zăpăceşti şi să-l vatămi într-atât încât să nu mai opună rezistenţă unei voinţe străine, chiar dacă ştie că e rea; femeile ştiu asta, de aceea, dacă introduci o femeie undeva, înseamnă că introduci odată cu ea şi bătăi de cap: ca şi navele de război, înaintează îndărătul fumului ce-l răspândesc. Costals fusese înainte „fermecat” de plictisul dens ce emana din Solange. Acum, se credea la fel de fermecat de voinţa ei, mai puternică decât voinţa lui. Se simţea în stare de inferioritate, ca lângă un tovarăş de aventură periculos, lângă un „dur” pe care-l simţi mai vioi, mai viguros, mai rapid, mai agresiv decât tine. Iar dacă eşti înarmat, câtă vreme el nu e, asta nu face decât să-ţi sporească ruşinea, căreia i se adaugă ruşinea de-a trişa. Costals nu mai îndrăznea să-i spună lui Solange ceea ce avea de spus, mai ales în privinţa copilului său: zilele treceau, iar el nu-i pomenea nimic de Brunet. Când ea era de faţă, totdeauna se vedea silit să facă un efort. Când ea îl privea drept în ochi, nu mai gândea ca pe vremuri: „Cât de cinstită e”, ci: „Uite cum mă înfruntă. Vrea să comande”. I se părea că privirea lui era mai moale când ea era de faţă, i se blegeau până şi trăsăturile în care ea trebuie să fi citit că el se simţea dominat iar uneori chiar anihilat: Solange îl molipsea de somn. În anumite localităţi din Algeria musulmană – şi din sudul Franţei, pe cât se pare, obiceiul impune ca în cursul unei anume ceremonii logodnicul s-o calce

uşor pe picior pe logodnică, pentru a da de înţeles că el va avea cuvântul hotărâtor în casă.

„Dar se procedează şi invers", îşi spunea Costals.

De când se simţea rău, Solange se ocupa mai mult de ea decât înainte. Şi mânca zdravăn, crezând că se fortifică, iar asta cu atât mai abitir cu cât vinul şi cafeaua îi fuseseră interzise. Dar poate că, acrită că se simţea dezamăgită, cu toate că ieşise victorioasă, iar pe de altă parte simţindu-se în siguranţă (în timp ce mama ei încă se îndoia, ea nu se mai temea de-o nouă întorsătură a lui Costals), poate că în felul ăsta se răzbuna, mai mult sau mai puţin inconştient, răsfăţându-se, lăsându-se să atârne, împingându-l la cheltuială. Costals ajunsese la exasperare, căci nu era după-amiază în care să nu vrea să intre într-un salon de ceai. Indiferent ce-ar fi întreprins şi indiferent de importanţa celor întreprinse, trebuia să lase totul baltă ca să ia ceaiul, ca unele pisici care se opresc brusc din fugă – aparent teribil de hotărâte, dar care nu fac decât să se lângă la fund. Luatul ceaiului se întindea o oră: probabil că nu era vorba decât să-şi omoare timpul. Abia ce terminau cu ceaiul, că trebuia să se pună în mişcare ca să găsească un restaurant pentru cină. Din politeţe, aşa cum se întâmplase şi cu cinematograful de două parale de pe bulevardul Bonne-Nouvelle, Costals se prefăcea că socoate cutare restaurant nu îndeajuns de „bine". Şi, la fel ca şi în cazul bulevardului Bonne-Nouvelle, Solange nu spunea niciodată: „Ce contează! Să mergem unde-o fi". Vedea el bine că avea o slăbiciune pentru restaurantele luxoase sau pretinse a fi astfel; iar după părerea lui, numai unei persoane de calitate îndoielnică îi poate plăcea luxul: regulă care, îşi spunea el, are puţine excepţii. „Chelnerul face pipi în supă, iar ajutorul de bucătar scuipă în stridii, fără să uităm de comisionar, care se spală pe mâini cu lămâia; servitul e prost şi se lungeşte la nesfârşit;

preţurile, scandaloase: dar au aurării şi marmură falsă, sticla e pusă într-un coşuleţ, o orchestră cu pretenţii, meniuri în care felurile de bucate au drept nume titluri lăfăitoare de articole rămase neîntrebuinţate de literaţi (nu! nu! nimic mai grotesc decât un mare restaurant!), dar uite-o cum toarce de plăcere şi totul îi e pe plac. Şi-ar petrece aici, cu dragă inimă, toată după-amiaza.

— Barem muzica ne îngăduie să tăcem din gură. Orchestrele de prin restaurante trebuie să fi fost inventate pentru uzul perechilor."

Şi când stau la masă, cum mai hăpăie! Alege aproape totdeauna, intenţionat parcă, felurile cele mai scumpe. „Cere mâncăruri scumpe. Se vede că-i de familie bună, mititica asta", zicea într-o zi, cu naivitate, un necunoscut care-şi lua cafeaua la o masă de lângă ei. Costals, dimpotrivă, când o vede pe Solange cum curăţă banana cu cuţit şi furculiţă, pentru ca preţioasele ei degete să nu atingă materia grosolană, îşi spune: „False rafinamente, prin care oamenii mărunţi au pretenţia să se creadă despre ei că sunt arhiduci, în timp ce prin asta mărturisesc mocirla din care se trag". Ea, atât de subţirică şi de uşoară, încât la cinema, dacă s-ar aşeza pe strapontină, nici măcar n-ar trebui s-o lase în jos" (zicea), cât putea să bage în ea! în bătaie de joc, ca să vadă până unde putea merge, el o ispitea: „Nu mai vrei încă o piersică Melba? Dar o clătită cu rom nu-ţi face cu ochiul?..." Citea atunci pe faţa ei, ca o şovăială, lupta dintre poftă şi bănuiala că-şi bate niţeluş joc de ea. Şi Solange îşi rotunjea buzele într-o strâmbătură ce însemna nu, *în* timp ce ochii ei spuneau da, *şi* totul se sfârşea totdeauna prin cuvintele: „Vreau... doar ca să-ţi fac pe plac", în clipele acelea îi era o silă nespusă de ea. Ca şi atunci când se scuza: „Trebuie să mănânc mult, ca să fiu pe de-a-ntregul eu însămi". „Asta era, îşi spunea Costals, n-are rezerve". Şi îşi încrucişa braţele şi se uita drept în

faţa lui, în tăcere, în timp ce ea înghiţea, arzând de nerăbdare să răspundă privirii ei întrebătoare: „Aştept să mănânci şi coaja de la caşcaval". Se gândea cu disperare că toţi banii pe care avea să-i scoată din inteligenţa, din priceperea şi din efortul lui aveau să se scurgă în intestinele unei femei. „Oare poţi fi în acelaşi timp demn de stimă şi lacom la mâncare? Cred că aş fi preferat ca toţi banii ăştia să se ducă pe farduri şi ţoale". Aşa se scurgeau ore în şir, aşa îşi pierdea nepreţuitul timp. Şi scriitorul parodia cuvintele lui Alexandru, dus de apele Hydaspului: „O, Societate, câte lucruri nu trebuie să facă omul ca să merite laudele tale!" Împotriva donjuanismului ni se spune: „Ah! o singură femeie, dar care să fie aprofundată, din care să scoţi acorduri din ce în ce mai minunate!" Tentant, într-adevăr, cu condiţia să ni se indice reţeta ca să găsim o femeie în care să fie ceva de aprofundat şi din care să scoţi acordurile astea uimitoare. Căci, decât o singură femeie care întruchipează golul... mai bine o mie trei, goale.

— Cea de faţă se cramponează de mine, deşi nu mă iubeşte nici pe mine, nici munca mea, nici dragostea. Ce-o fi făcut, ca să mi se adapteze mie? Nu poţi iubi pe cineva dacă nu-ţi modifici propria viaţă, adăugând sau eliminând ceva din cauza acestei fiinţe. Mă mânjeşte obligându-mă să mă hrănesc, chipurile, ca un gurmand, nu ţin la felul ăsta de a mă hrăni şi-l osândesc, mă duce în locuri din ce în ce mai luxoase unde nu mă simt bine şi pe care le osândesc, iar ca s-o spun pe şleau, îmi fac silă. Latura asta de cocotă pe care o au din belşug aproape toate femeile, până şi cele mai bune (ca atunci când Solange fredonează în taxi). Să mănânce şi iar să mănânce. Să se lăfăie în fotolii ore întregi. Vrea să facă din mine un clapon franţuz, burghezul cu burtică sau cu aperitivul, coniacul fin, ţigara de foi, maşina, „viaţa plăcută". Fiindcă e rece, vrea să mă jugănească, din gelozie. Fiindcă e amorţită, vrea să mă

amorţească şi pe mine. Pe urmă mai sunt şi magazinele, cumpăratul a fel de fel de lucruri inutile, cinematograful, teatrul, orice, numai idiot să fie, căci de data asta nu-i vorba decât să mă îndobitocească, aşa cum mai înainte era vorba să mă jugănească. Şi totul învăluit în prudenţă, pentru a nu fi văzută, deoarece e în doliu şi-l calcă-n picioare vesel pe scumpul ei tătic; civilizaţia făcută de femei: fiecare stă cu faţa spre ceilalţi, pus în mişcare de ceilalţi, inspirat de teama de ce vor crede ceilalţi. Şi întotdeauna să hăpăi. Iat-o luând serios în posesie, sugând. Femeile spun mereu despre ele că dăruiesc, în vreme ce nu fac decât să înghită. A se vedea şi poziţia lor în timpul actului (altminteri atât de ridicolă: o poziţie de broască). Vede în mine o fiinţă anume făcută pentru ea (visul oricărei femei!), hărăzită s-o facă fericită, să-i aducă, dimpreună cu o „situaţie" şi securitatea materială, un element de a-şi petrece timpul şi de-a se distra; însărcinat de Providenţă s-o împiedic să se plictisească. Această femeie, fostă simplă sau prefăcându-se a fi simplă, cât mi-a mai înghiţit până acum din forţă, substanţă, timp, bani. Înghiţirea de către văi. Femeia-vale. Vale în îmbrăţişarea ei, vale în organele ei, vale în esenţa ei, departe de lume, nevăzând decât ceea ce-i e la îndemână, împresurată, mărginită de ziduri care uneori reprezintă iubirea ei, iar alteori nici măcar asta. Şi clima anemiată a văilor.

„Să nu ştii ce să-ţi spui în conversaţiile cu ea. Să nu ştii unde să te duci cu ea. Să-ţi pierzi timpul ici şi colo, încercând să-ţi vină vreo idee, vreo simţire. Şi numai în taxi, ştiut fiind că o femeie nu se poate deplasa altfel decât cu maşina (veşnic consideraţie, veşnic mofturi: cea mai simplă dintre ele e regina din Saba pe vecie. Nu înţeleg ce bine i-ar face bărbatului îngăduindu-i să se poarte cu ele îndrăzneţ, şi ce bine şi-ar face lor înşile). Şi veşnic cu aceeaşi: «Veşnic aceeaşi! Veşnic aceeaşi!» ca pelicanul: «Maţe! şi iar maţe!»

Şi veşnicul pocnet al fermoarului de la geanta ei, când îl închide, cum mă mai scoate din sărite, tot aşa cum mă scotea din sărite pocnetul evantaiului acelei *amiga* spaniole atunci când îl strângea, într-o cadenţă de treizeci de ori pe minut (drept pentru care am şi părăsit-o în cele din urmă). Şi fiecare din zilele astea pierdute, îndobitocitoare, lipsite de iubire, costându-te mai multe sute de franci, franci cu care atâţia oameni... atâtea lucruri...” în seara uneia dintre aceste zile devorate de vorbărie, de insignifianţă, de ariditate din cauza acestei preocupări epuizante şi zadarnice de-a încerca să te înflăcărezi la auzul unor cuvinte insipide, care rostite de oricine altcineva decât de-o femeie „iubită”, ar fi fost socotite ca atare, de-a încerca să faci inteligentă şi vie o fiinţă care nu era nici una, nici alta, în seara uneia dintre aceste zile când toate cuvintele inutile pe care le-ai spus ţi-au lăsat gura năclăită, Costals a dat într-unul din carnetele lui de însemnări peste următoarea cugetare a scumpului său abate de Saint-Cyran: *Conversaţia avută cu un om, fără ca ea să fi fost necesară ori fără vreun folos însemnat, este un subiect destul de important pentru a-l împiedica pe preot ca a doua zi să aducă sacrificii. Ah! iată* nişte oameni care erau în stare să te împace cu creştinismul. Oricât de puţină consideraţie ai avea faţă de creştinism, mănăstirea era, totuşi, altceva decât o logodnică.

Ca pentru a compensa, Costals se simţea mai puţin stingherit de prezenţa ei. I se întâmpla, la despărţire, să-i dea mâna stângă, de parcă ar fi vrut ca în acelaşi timp să retragă ceea ce dăruia. Şi nu se mai uita la ea, evita s-o privească: există femei alături de care trăieşti, cu care te culci şi pe care nu le priveşti, despre care nu ştii mai mult decât ar şti un pasager care şi-a petrecut timpul traversării în cabină.

Solange îşi păstrase felul de-a se farda şi pieptănătura de „tânără femeie”, cu toate că el se arătase doritor să şi le schimbe,

iar într-una din zile chiar îi spusese: „Înainte de-a te săruta, fă bine şi spală-te". Şi asta pentru că ei îi plăcea aşa, găsind că era cu prisosinţă timpul să facă un pic cum o tăia capul. N-o mai dorea trupeşte şi ştia că nici ea nu-l dorea pe el, că nu-l dorise niciodată. Căsătoriile, o vreme, sunt susţinute de dorinţă; o zi de scene sau de tăceri e echilibrată de douăzeci de minute din noapte. Dar dacă nici asta nu mai există? Totuşi, pentru nimic în lume Costals n-ar fi îngăduit ca Solange să creadă că furunculoza sau faţa ei slăbită era motivul răcelii lui. Şi-apoi, chiar îi era cumva ruşine că o iubea mai puţin pentru că era mai puţin drăguţă; fusese mişcat de gestul ei odată când o privise foarte de-aproape: îi pusese mâna peste ochi, ca să-l împiedice să vadă de-atât de-aproape cum se schimbase la faţă. Şi-atunci o lua, o mângâia, cu nervii retezaţi, pentru a spune astfel, ca ai victimelor de la Jumieges. Să-ţi amesteci balele cu altcineva, când nu arzi de dorinţa s-o faci, nu-i cine ştie ce amuzant. (Şi gânduri nelalocul lor, ca acestea, atunci când ea îşi dădea capul pe spate şi-şi deschidea gura, în timpul actului: „Oare vrea să-i scot o măsea?") Ceea ce e împovărător în simularea dorinţei: până la ce punct trapul nostru se pretează la comedia asta? într-o bună zi, asemenea unui animal îndărătnic, se va împotrivi pur şi simplu. Cămila mascul stă un sfert de oră pe femelă, gândindu-se la altceva. Cămilarul îl pocneşte zdravăn cu bâta. Masculul mai împinge o dată, în timp ce protestează printr-un mormăit, apoi cade iar pe gânduri. Altă lovitură de bâtă. Încă o opinteală amoroasă. Şi o nouă contemplare. Asemenea cămilarului distrat, Costals... O corvoadă pentru amândoi, numai bună să te dezguste pe vecie de plăcerea cărnii – în cazul când, dimpotrivă, nu te-ar împinge cu frenezie spre toate dezmăţurile. Dar Mila o voia, Delicateţea o voia, Datoria o voia. Auzi cum rânjeşte

Demonul Binelui, în timp ce ţine sfeşnicul deasupra acestei sublime şi sinistre gimnastici.

În ceasurile când nu era împreună cu ea, Costals se arunca în opera sa, aşa cum alţii se aruncă în alcool sau în droguri. Îi era foame de opera lui: îl salva. Aduna şi introducea în ea tot ce trăia cu Solange: arta e o chintesenţă a vieţii, o curăţă de deşeuri, purificându-i sângele. Dacă n-ar fi lucrat dimineaţa, poate că nici n-ar fi putut-o suporta pe Solange după-amiaza şi seara, fără să se îmbolnăvească de-a binelea şi el. Luciditatea, puterea lui creatoare erau de altminteri aceleaşi ca mai înainte. Din clipa când logodnica lui înceta să existe pentru el (altfel decât în operă), redevenea bărbat.

Amâna întruna să-i arate lui Solange albumul cu fotografii, să-i vorbească despre fiul său. Amâna să-i scrie lui Brunet. Ideea caraghioasă pe care-o avusese la un moment dat să ia avionul spre Anglia, ducând cu sine toate scrisorile, toate fotografiile lui Solange, tot jurnalul intim pe care-l scrisese în legătură cu ea şi să aştearnă totul în faţa băiatului, vorbindu-i despre Solange vreme de două ore, apoi să-i spună acestui puştan de cincisprezece ani şi jumătate, dar care după purtările lui avea treisprezece ori paisprezece: *„Vrei* s-o iau de nevastă? Dacă nu vrei, încă mai e timp să opresc totul", ideea asta se spulberase. Logodindu-se, ajunsese la capătul voinţei lui. Acum se lăsa în voia sorţii.

Amândoi se lăsau la fund ca nişte înecaţi, cu feţe ca de pe altă lume, în profunzimi din ce în ce mai întunecoase, la câţiva metri unul de altul, fără a se atinge.

Şi totuşi, într-una din zilele acestui şir de zile, a dat de un mic luminiş. Un mitocan (locuitor al celui de-al XVI-lea arondisment, era de aşteptat) îl întrebă pe Costals cu un aer şmecheresc: „Cine e

fata aceea încântătoare cu care te-am văzut prin Bois de Boulogne?" Auzindu-l, Costals îşi dă seama că soţia lui va fi considerată încântătoare de lume, şi se fuduleşte un pic, lucru de care-i e ruşine. Toţi bârfesc lumea, dar tuturor le stă la inimă.

VII

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

22 ianuarie 1928

Singură, singură! Da, vino repede. Îţi deschid uşa. Ah! Ce frig îţi e! Miroşi frumos a iarnă, a chiciură. Trebuie să te încălzesc. Scoate-ţi paltonul, pălăria, fularul, să te văd ca lumea pe dumneata, cel pe care de-atâtea ori l-am imaginat. Şi-mi place când îţi pocneşti toate cinci degetele deodată, în mănuşa de piele îmblănită! Un gest atât de bărbătesc... Dar uite! Zăresc o rază de soare pe zăpadă. Hai să ieşim. Du-te şi aşteaptă un pic lângă fântână, în timp ce eu mă-mbrac. Ce rochie mă sfătuieşti să-mi pun?

Târguşorul meu liniştit, liniştit. Îmi pare bine că în sfârşit îl cunoşti. Şi eşti atât de drăguţ că nu te temi să fim văzuţi împreună. Să mergem mult, până când o să cer îndurare. Mie, frig? Sunt caldă de pe urma dumitale, da. Eu, să mă necăjesc, fiindcă ai privit-o lung pe mititica lui moş Bernardeau? Gelozia e un sentiment de lăptăreasă.

Nu-mi vorbi. Dacă ai face-o, n-ai vorbi decât despre dumneata, şi ce-aş putea afla mai mult decât ştiu? Te cunosc ca pe mine însămi. Nici eu nu simt nevoia să-ţi vorbesc. Am să te mai ţin un pic lângă mine doar ca să te adulmec şi să trăiesc aproape de dumneata. Să mergem în tăcere. Eşti singurul bărbat care nu mă plictiseşte niciodată. Cum să mă plictisesc când sufletul ni se deschide unul altuia?

Mă faci fericită, foarte fericită, şi ai dreptate să procedezi aşa: am meritat bunătatea ce-o ai faţă de mine. Şi-apoi, mai e şi certitudinea că în sfârşit ai înţeles. În sfârşit îţi dai seama că mă iubeşti.

Viaţa e inimoasă.

Se sărbătoreşte întoarcerea regimentului unuia dintre verii mei, la Didier-le-Petit, şi sunt nevoită să mă duc şi eu împreună cu unchiul, miercuri şi joi. Vreme de două zile, nu tu Sainte-Beuve, nu tu ascultat la radio, nici măcar ciurda de veri care se abat pe-aici întruna. Cât de odihnitoare poate fi tovărăşia oamenilor simpli – mda, să nu mai vorbim! înainte de-a te iubi, suportam corvezile destul de uşor, dar pe urmă am ajuns peste puterile mele. Vineri mă voi întoarce şi vom face o altă plimbare.

Te sărut.

A.

(Scrisoare clasată de către destinatar, fără a fi deschisă.)

VIII

Costals prânzea la familia Dandillot. De zece zile de când era logodit, o întâlnise pe doamna Dandillot numai de două ori, de amândouă dăţile, la notarul lui: vorbiseră doar despre „afaceri”. În dimineaţa asta se afla în faţa unei mici probleme care, luată la început pe ton glumeţ, devenise mai apoi serioasă: cum să-i spună

soacrei lui, atunci când vorbea cu ea? „Să-i spună «mamă» acestei necunoscute proaste, adeseori vulgară, acestei paiaţe, acestui cal de jandarm? Nu că aş considera sfânt cuvântul *mamă,* după ştiutul loc comun. Sunt fel şi fel pe lumea asta; iar cele mai multe dintre femei sunt mame; prin urmare, sunt fel şi fel de mame. Numai că eu, unul, am avut o mamă care era o persoană foarte bine. Să-i spun acestei străine aşa cum îi spuneam ei – nu vreau şi nu pot face asta: cuvântul mi s-ar opri în gât. «Dragă doamnă» sună ca o ofensă. «Dragă prietenă», încă n-am ajuns până acolo. Mai rămâne să nu-i spun nici într-un fel. Comod!..." Prânzul ăsta era un adevărat chin pentru scriitor. Incapabil de data asta să se salveze prin abrutizarea creatoare (munca), se lungise în cele din urmă pe pat – pe patul în care, cu câteva ore mai înainte, în timp ce dormea, le visase pe cele două femei: nu spectrele morţilor ne bântuie, ci spectrele celor vii. „De asemenea, e indispensabil să fixez data căsătoriei. După cum indispensabil şi urgent este să iau o hotărâre în privinţa lui Brunet. Şi toate astea de ce*, DE* CE? DE VREME CE NU EXISTĂ NICIUN MOTIV SĂ AIBĂ LOC CĂSĂTORIA ASTA."

La început, cum logodnicul zăcea vlăguit la el pe pat... a luat-o tot în glumă! Dar râsul i s-a oprit când şi-a dat seama că îi era rău, un rău fizic, adevărat (provocat fără-ndoială de răul moral, dar poate şi din cauza ţigărilor căci, de enervare, fuma ţigară după ţigară de trei ceasuri: ţigări tari, cazone, de parcă ţi-ai fuma părul din dos). S-a sculat să se ducă după apa de colonie, bietul de el, şi s-a văzut în oglindă. În zece zile, faţa îi îmbătrânise, tristeţea i se încuibase-n trăsături. „Eu am să slăbesc, în timp ce ea o să se-ngraşe: principiul vaselor comunicante". S-a considerat urât. „Nu, nu mă poate iubi. Toate astea sunt o farsă ridicolă." L-a luat cu ameţeală de-a binelea; era ca varul; s-a lungit iar pe pat. „Înainte

de-a mă duce cu ea la primărie, va trebui să mă îmbăt. Instinctul de conservare ar fi în stare să se trezească în e*xtremis".*

„De-aş putea să-mi mai spun şi-acum, aşa cum mi-am mai spus uneori: «Nu-i decât o paranteză. Un pisălog împreună cu care te afli într-un compartiment de tren, şi-ţi zici: o să-l îndur zece ceasuri». Dar nu, Solange o să refuze să divorţeze. Lucrul ăsta se vede bine pe faţa ei acum, persoana nouă în care s-a metamorfozat, cea cu pieptănătura schimbată, cu scrisul schimbat. Poate că până la urmă o să mă ataşez de ea, din cauza a ceea ce i-am dăruit. Am *hrănit* firavul sentiment pe care-l aveam pentru ea, de care Dumnezeu ştie ce s-ar fi ales (nimic) dacă l-aş fi lăsat de capul lui şi nu l-aş fi hrănit cu milă, aşa cum hrăneşti şi întăreşti un metal prin alt metal, în monedă, pentru ca metalul ei să ţină. Răul se află în mine – mila asta, tocmai ea mă covârşeşte."

Se făcuse douăsprezece, iar el nu era nici spălat, nici ras, nici îmbrăcat. S-a ridicat din nou şi din nou a fost repede nevoit să se întindă. Dramatic. Să fii nevoit să-ţi petreci viaţa lângă nişte oameni a căror simplă prezenţă în răstimpul unui prânz era de-ajuns pentru a-l ţintui cu anticipaţie la pat, făcându-l să capete o mască de cadavru – şi asta în timp ce încă mai putea spune nu – ei da, toate astea nu mai erau o glumă, ci luau o întorsătură dramatică.

A telefonat că nu se simte bine şi că, fără îndoială, o să întârzie. (Doamna Dandillot a crezut că n-o să vină. De-atâtea ori, în timp ce era îmbufnată pe soţul ei, se prefăcuse că îi era rău de la stomac exact în clipa în care se aşezau la masă.)

Apă rece la tâmple, apă de colonie sub nas... La douăsprezece şi jumătate s-a putut duce în baie, iar la unu şi jumătate suna la uşa de pe bulevardul Villiers.

— Pe viitor, te rog să consideri casa asta a dumitale, zise doamna Dandillot în clipa când Costals pătrunse în salon.

Sunt cuvinte la care e aproape cu neputinţă să răspunzi când n-ai nicio tragere de inimă.

Pe o măsuţă, erau încadrate la un loc fotografia lui Solange şi a lui Costals. Imediat după ce el spusese *da,* doamna Dandillot îi ceruse logodnicului o fotografie „care să nu fi apărut în ziare". Costals, în faţa acestor poze pline de subînţelesuri idealiste, s-a gândit la acel „El" şi la acea „Ea" ale căror efigii în mozaic au fost găsite în ruinele de la Pompei: Ea, o gâscă, El, o brută, anticipând chiar de pe-atunci eterna pereche. Cam acelaşi lucru, pentru pereche, cu ceea ce este *Familia* lui Carlos al IV-lea, de Goya, pentru familie.

Oho! Dinspre partea crăpelniţei, lucrurile fuseseră bine făcute. Era masa de logodnă: păi de ce nu spui aşa, soro! Caviar, pasăre, trufe şi sticle al naibii de provocatoare. Partea materială desăvârşită, iar partea morală jalnică, întocmai ca în filmele americane. Calul de jandarm galopând după placul inimii. Solange, cu faţa aspră, crispată, ca în ziua aceea când venise pentru prima oară la familia Dandillot şi când se prefăceau încă a fi aproape străini unul faţă de altul: „Bună ziua, domnişoară".

— Bună ziua, domnule." Şi Costals: „Oare nu s-ar putea căsca o trapă, să mă-nghită?" Totuşi, şi-a dat repede seama că de fapt cuvântul de ordine era să nu se abordeze *subiectul* în cauză, aşa că s-a simţit cu atât mai uşurat.

După prânz, s-a lăsat pentru o vreme o tăcere stingherită. Să n-ai nimic de spus, dar lucrul ăsta să nu se vadă nicio clipă – iată întregul joc al saloanelor. Aparatul de radio şi cel pentru discuri au fost inventate exact pentru asemenea împrejurări: când stăpâna casei pune un disc cu Mozart, fulgeră din priviri pe oricine-ar

cuteza să sufle o vorbă, iar douăsprezece fantoşe îşi ţin răsuflarea în onoarea conformismului sonor; căci să *simtă* ceva la muzica lui Mozart, bineînţeles că nu se pune problema pentru un om de la 1928; numai inşii mondeni se întâlnesc întru Mozart, aşa cum cei cu pretenţii intelectuale se întâlnesc întru Racine. Doar că în casa familiei Dandillot nu exista aparatură de felul ăsta. Solange, ca să nu-şi piardă cumpătul, îşi făcea de lucru mângâind pisica cenuşie (iar torsul ei straşnic umplea camera); şi fata se uita la pisică aşa cum te uiţi la flăcări, ceea ce n-o împiedica să-i arunce din când în când lui Costals câte-o privire pe dos, aşa cum fac fetiţele şi juncanii. „Ia mai lasă pisica aia-n pace!" izbucni doamna Dandillot, încât te-ai fi crezut pe vremea când doamna Dandillot, care nu-şi putea suferi soţul, îşi ieşea din minţi dacă acesta mângâia cu prea multă drăgălăşenie vreuna dintre pisici. În cele din urmă, cum tot nu ştia ce să spună, doamna Dandillot născoci o găselniţă: luă una dintre cărţile lui Costals şi începu să citească cu glas tare cutare pasaj pe care-l „adora". „Oare cât o să mai ţină?" se întreba cel în cauză, cu pleoapele căzându-i de oboseală: unii scriitori găsesc că e lipsită de pudoare lectura cu voce tare a prozei lor. Doamna Dandillot închise cartea, exclamând: „Admirabil! Prodigios!" Şi cotcodăcea atât de tare, încât ai fi jurat că era o adevărată femeie de lume.

— Şi-acum, îmi îngădui să te întreb ce-ai vrut să spui în fraza asta, pe care n-o înţeleg prea bine?

Şi reciti fraza. Fiindcă era desprinsă din context şi veche de zece ani, Costals nu-şi aminti pe loc ce voise să spună şi-o mărturisi cu candoare, ca şi cum ar fi vorbit cu nişte oameni inteligenţi. Femeile pufniră amândouă în râs. Iar el înţelese că niciuna, nici cealaltă nu asimilaseră nicio clipă aerul pe care-l respira şi de pe urma căruia trăia. Îşi aminti de cuvintele spuse de Solange mamei ei şi pe care

aceasta le repetase cu naivitate: „L-aş iubi la fel de mult dac-ar fi băcan cu ridicata. Şi-apoi, ar avea puţine femei spânzurate de gâtul lui!...”

Doamna Dandillot trebuia să plece. Au rămas singuri. Dacă întrebarea „când ne mai vedem?” e distrugătoare, cealaltă, „ce facem?”, e soră bună cu ea. Solange îşi dădu cu părerea că ar merge bucuroasă la el, să vadă un album despre sculptura egipteană, de care-i vorbise. „Puţin îi pasă ei de sculptura egipteană, bineînţeles. Dar trebuie să-şi omoare timpul. Şi se preface că o interesează şi pe ea ceea ce mă interesează pe mine.”

Ca să se îmbrace, trecu la ea în cameră, unde lui continua să nu-i dea voie să intre, pentru că îi era ruşine de obiectele ei de fetiţă, socotindu-le caraghioase, dar nici nu *putea* să le arunce. Ruşine şi de veşnica dezordine de-acolo. Costals avea teoria lui în privinţa asta. „Fără îndoială că Solange consideră locul ăsta mai sacru decât pe ea însăşi. La fel ca un om care nu se respectă pe sine, dar respectă un obiect de cult. Să muţi asupra unui obiect exterior ceea ce-ar trebui să-ţi consacri ţie însuţi. Mi s-a întâmplat să mă consacru şi eu unor asemenea obiecte până la a le deveni sclav şi a nu mai putea suferi orice element neprevăzut, chiar şi agreabil.”

În timp ce se aflau în locuinţa de pe bulevardul Henri-Martin şi răsfoiau albumul, Costals s-a simţit dintr-odată ispitit să treacă de la albumul ăsta la un altul. Dorinţă ce-a sporit, ca zgomotul unui obuz. Apoi obuzul a explodat, iar el s-a hotărât: s-a dus după albumul cu fotografii.

La vederea pozelor cu părinţii, cu bunicii, cu el pe când era copil, Solange vorbea aşa cum trebuia, cu blândeţe şi delicateţe. Pe măsură de dădea foile, Costals simţi cum un calm ciudat punea stăpânire pe el, un calm de-a dreptul misterios. Dar se simţea ca la

cursa de-o sută de metri, în timpul căreia nici nu respirai. A dat pagina şi-au apărut două fotografii de-ale fiului lui.

— E un verişor de-al meu. Lumea zice că aşa arătam şi eu la vârsta lui. Nu crezi?

— O, nu! Nici pomeneală că arătai mai bine.

— Nu-ţi place?

— Drept să-ţi spun, nu. Are aşa un fel de siguranţă de sine care nu-mi place.

Costals a întors pagina.

Liniştea. Nu mai era vorba de calm, ci de linişte în toată regula. O linişte ce-l învăluise dintr-odată, ca avanportul pentru pachebotul care a trecut linia de sosire, după marea dezlănţuită. Îşi aminti şi de cuvintele rostite de Solange la Genova: „Poţi să te consideri fericit că n-ai copii". Cine l-ar fi privit cu atenţie ar fi văzut cum faţa lui, crispată încă de când se trezise, se destinde şi se luminează, ca faţa unui martir în mijlocul flăcărilor, în clipa când, dându-şi duhul, crede că şi-a văzut zeul. Pentru prima oară de când se întorsese de la Genova, o strânse pe Solange la piept, într-o pornire sinceră.

IX

A doua zi, la ora cinci, Costals o aştepta pe Solange. Dimineaţa, îi trimisese un bilet:: „Vino la mine la ora cinci. Şi fii curajoasă, mititico. O să-ţi dau o ştire deloc plăcută (pentru dumneata)." Pe urmă, închisese telefonul.

De fiecare dată când se gândea la faţa ei, o vedea de parcă s-ar fi ivit deasupra apei, iar privirea ei îl implora: „Salvează-mă!" şi de fiecare dată el o vâra la fund, izbind-o cu vâsla. Da, chiar aşa, o asasinez (se văzu în oglindă) şi *chiar am mutră de ucigaş.* Ceea ce fac

e îngrozitor. Şi totuşi, am dreptate, de-o sută, de-o mie de ori dreptate să procedez aşa. Am dreptate să mă prefer pe mine ei, de vreme ce n-o iubesc.

Solange sună la uşă. Se duse să-i deschidă. Era emoţionat, totuşi, abia izbutea să-şi înăbuşe cheful de-a zâmbi, însă era zâmbetul cuiva care se-amuză, într-atât încât trebui să stea o clipă în faţa uşii ca să-şi controleze expresia feţei.

A deschis. Solange nu era nici fardată, nici pudrată. Şi-a dat seama că înţelesese. A avut loc clipa aceea de încremenire, ca atunci când ai fost rănit, dar sângele încă n-a apucat să curgă.

Într-o tăcere deplină, a condus-o spre camera lui, unde lumina nu era aprinsă, iar Costals nici n-a aprins-o. Cea-care-priveşte-Soarele s-a prăbuşit într-un fotoliu; geanta i s-a prelins de-a lungul picioarelor, a căzut pe podea. A îngenuncheat lângă ea şi i-a sărutat mâinile ca gheaţa, venele nespus de albastre, trecând ca un fluviu cu mai multe braţe pe sub podul ceasului-brăţară: tot aşa cum unei pisici i-ai luat puii, iar apoi o scarpini pe gât ca să-i treacă. Văzu că pantofii ei din piele de căprioară, negri, mai păstrau ceva din praful din ajun: „Neglijentă, iar casa prost întreţinută". Costals o sărută un pic şi pe faţă; ea nu răspunse la sărutări; nu ştia dacă o făcea din capriciu sau pentru că era distrusă. Faţa îi era albă în întuneric, ca un gheţar în noapte; lovitura pe care-o primise în cap făcea ca privirea să-i fie imprecisă, tulbure, înfundată. Frumosul ei gest de tristeţe, repetat de câteva ori la rând, când îşi ridica braţul de pe mânerul fotoliului, apoi şi-l lăsa să cadă la loc, în linişte (bărbatul, când comite acest gest de descurajare, îl face cu pumnul strâns). Totdeauna se pricepuse şi era „şic" când era vorba s-o facă pe-o femeie furioasă să treacă peste-o situaţie penibilă, aducându-i zâmbetul pe buze fără voia ei; dar în faţa acelui gest disperat îi pierise glasul. Curând, i se păru că

pleoapele ei, pe care le săruta, erau umede, şi-atunci a rostit primele cuvinte: „Dacă îţi vine să plângi, fa-o în voie". În clipa aceea, ridicându-se dintr-odată, Solange se aruncă pe pat cu faţa în jos, ca o fetiţă, cum îi plăcea ei să stea, pornindu-se pe hohotit. Brusc, exclamă:

— Nu! Nu! Nu vreau!

— Ce nu vrei?

— Să te pierd!

Acum ea îl săruta, îi urmărea cu degetele profilul feţei, îi mângâia părul, îşi adâncea mâinile între haină şi cămaşa lui, şi, de fiecare dată când el spunea: „Micuţa mea scumpă...", răspundea prin acest singur cuvânt: „Da...". Asemenea unei pisici căreia-i vorbeşti şi care răspunde la fiecare frază printr-un singur şi scurt mieunat. Cu o voce abia auzită, şopti: „Mi s-a frânt inima..." Toată asprimea ei din ultimele zile se topise, era numai blândeţe, asemenea unui câine aflat pe moarte, care mişcă din coadă într-un suprem adio. Solange ştia că acum totul se terminase. Şi el iubea, în timp ce, de când se întorsese, îl iubise atât de puţin. Îl iubea ca să poată gusta până la capăt deznădejdea, îl iubea pentru că el nu mai era acum puiul acela de găină năuc, pentru că îi rezista iarăşi, pentru că redevenise stăpân pe el însuşi. Când Costals s-a oprit să mai prefire – ca în vis – veşnicele lui argumente „contra", Solange a spus:

— Ţi-aduci aminte de cuvintele lui Paul, din *Vacanţa*: „Orice-ai face împotriva mea, eu n-o să-ţi fac niciodată vreun rău". Ei bine, tot aşa îţi spun şi eu. Degeaba, niciodată n-o să izbutesc să-ţi port pică. Nu mă pot lupta cu dragostea mea pentru dumneata. Ar fi trebuit să te porţi foarte urât cu mine, dar nu te-ai purtat aşa...

— Nici eu nu-ţi port pică, mărturisi Costals.

El „se înţelegea", Solange, în schimb, nu putea înţelege şi tresări:

— Asta mai lipsea!

— Aş fi putut folosi – mai rău decât am făcut-o – puterea pe care mi-ai dat-o. Ţi-am dăruit o sămânţă de vis pentru când vei fi bătrână: ai să vezi ce bine o să fie când o s-o vezi înflorind. Te-am făcut să călătoreşti, te-am învăţat să trăieşti, ţi-am dăruit un destin! Datorită mie te-ai putut descoperi, ai putut ajunge până în adâncul naturii dumitale. Sunt atâtea femei care se opresc în drum!

— Să fii unde sunt eu înseamnă să te opreşti în drum. Şi când te gândeşti că poate lucrurile ar fi mers, dar n-am încercat, am suferit degeaba!

— N-ai suferit degeaba. Un bărbat poate suferi degeaba, dar nu şi-o femeie. Te-am chinuit: ce-ţi mai trebuie?

Femeia simte nevoia să sufere. Ia-i suferinţa şi-o ucizi sau pe-aproape. Sunt femei care au înnebunit pentru că n-au suferit destul, n-au suferit *normal.* Dacă într-o bună zi femeile vor ajunge să nască fără dureri, nu-şi vor mai iubi copiii. De-asta femeile sunt aproape toate nefericite, şi e bine să fie aşa. Şi-apoi, ce înseamnă deznădejdea dumitale pe lângă cele opt milioane de morţi din timpul războiului. Gândeşte-te că s-ar fi putut să-ţi moară mama, în loc ca din viaţa dumitale să dispară un bărbat pe care cu opt luni în urmă nici nu-l cunoşteai.

— Nu sunt destul de necăjită şi-aşa. Vrei acum să-mi vorbeşti şi de moartea mamei?

Dar gesturile îi dezminţeau mustrările: continua să-l sărute şi să-l mângâie. Şi felul ei de-a întoarce întruna faţa spre el, cu o privire totdeauna tandră, dar pe care el n-o înţelegea.

— Când eram copil, totdeauna mă miram că Sfântul Martin a dăruit săracilor jumătate din mantia lui. Ce puteai face cu jumătate de mantie? Dumneata ai făcut la fel: nu mi-ai dăruit decât jumătate

de mantie. Şi nu trebuie să faci aşa. Trebuie să dăruieşti totul sau nimic.

— Am dăruit ce-am putut, zise Costals.

Dar se calomnia. Dăruise ce-i stătuse-n puteri, în măsura în care i se păruse că ea o merită.

— Lângă dumneata, aş fi dobândit o personalitate pe care altminteri n-o am. Fără dumneata, eu una însemn prea puţin lucru, ştiu asta.

Apoi adăugă:

— Şi totuşi, preţuiesc şi eu acolo, ceva!

— Ce vrei să fac pentru dumneata? Spune ce vrei, şi fac. Vrei să te scutesc de prezenţa mea şi să plec iar din Franţa? Vrei să ne continuăm relaţiile? Stai, uite ce-ţi propun: să menţinem tot ce hotărâserăm să facem pe viitor, tot, cu excepţia primarului. Altfel spus, am să pregătesc o cameră pentru dumneata la mine în locuinţă. Să vii să locuieşti aici câteva zile pe săptămână. Cum ar veni, căsătoria fără ora H.

— Să fiu metresa dumitale! Bineînţeles, pe dumneata soluţia asta te aranjează. Mie însă îmi distruge viaţa. Îmi vine greu să cred că mi-o propui serios.

— Dar oare... nu eşti metresa mea de opt luni?

— Niciodată n-am locuit cu dumneata, cel puţin nu la Paris. La Genova, nimeni nu ştia. Dar aici!... Şi-apoi, când eram acolo se putea spune că suntem logodnici, ceea ce nu se mai poate spune acum. Fără îndoială că există o mulţime de femei care ţi-ar accepta propunerea bucuros. Asta nu înseamnă decât un singur lucru: că sunt din alt mediu decât ele. Şi nu pot s-o răsplătesc pe mama pentru afecţiunea şi înţelegerea ei, acceptând un gen de viaţă care ne-ar marginaliza şi pe ea, şi pe mine; ar face să ni se închidă toate uşile, atât cele din familie, cât şi cele din lumea bună. („Care lume

bună?" se întreba Costals, devenind dispreţuitor). Şi-apoi, unchiul nostru Mercadier, dac-ar afla că trăiesc cu dumneata, ar dezmoşteni-o pe mama pe loc: situaţia „domnului" n-ar schimba lucrurile cu nimic. E curios că nu te gândeşti la toate astea. Ce fel de femei ai frecventat, săracul de tine?

Deşi brava convenienţele când credea că era util – ca să obţină căsătoria – domnişoara Dandillot devenea teribil de burgheză când nu mai era vorba să le braveze decât din dragoste.

Costals a fost destul de mulţumit să vadă că atitudinea ei era cumva interesată.

— Limbajul ăsta e oarecum nou la dumneata, zise el cu blândeţe. Dar nu pot decât să-l aprob. În cazul ăsta, nu-ţi mai rămâne decât să te măriţi. Vrei ca „domnul" să-ţi caute un soţ?

— Eşti nebun? Or să treacă ani şi ani acum până să mă mărit. Să-mi ceri să mă mărit ar fi ca şi cum mi s-ar cere să-mi port faţa întoarsă la spate: o violenţă groaznică... Căsătoria cu dumneata ar fi fost singura care să nu-mi lase impresia morţii. Căci tragedia cea mare nu e că dumneata nu mă iubeşti, ci că eu nu pot iubi pe altcineva. Câte femei n-au întâlnit nici*odată un* bărbat inteligent? Unde-aş mai putea găsi o astfel de maturitate într-un asemenea înveliş proaspăt? Unde-aş mai putea găsi pe cineva care să mă înţeleagă?

Strigătul acesta din urmă – pe care l-ar fi putut scoate un Aristotel sau un Henri Poincare, emis de către un fel de midinetă – îl îngheţă pe Costals, care era mişcat în clipa aceea; se cufundă în prăpastia aceea de tristeţe în care femeile îi aruncă pe bărbaţi, în timp ce ei ar vrea atât de mult să le ia în serios, dar nu pot. Cu toate că nimic nu era mai străin de el decât dorinţa de-a „forma" o femeie (nu se gândise decât să-şi formeze fiul, dar şi asta fără prea multă consecvenţă), cuvintele lui Solange mai întâi îl

impresionaseră: „Alături de dumneata, aş fi dobândit personalitate.” (Era remarcabil faptul că ea nu-l flata niciodată: de necrezut chiar.) Pe când ceea ce spusese acum – la urmă – îl agasa, îl făcea să se gândească la articolele acelea caraghioase în care, la pagina pentru femei, cotidianele *Sylphide* ori *Cousine Annie* le recomandă „surorilor” ei reţetele prin care să-şi „călească personalitatea”. Strădaniile acestea de-a dărui o aparenţă de existenţă la ceea ce e lipsit de existenţă e lucrul cel mai uimitor şi mai jalnic din lume.

— Dar... eu te-am „înţeles”?

— Bineînţeles, încuviinţă Solange.

Costals rămase oarecum năucit, la gândul că se vedea cât de colo că în domnişoara Dandillot nu era nimic de înţeles.

— Eşti oare atât de deosebită de alţii? întrebă el cu perfidie.

— Nu ţi-ai dat seama? Fiecare femeie, atât de necruţător asemănătoare cu semenele ei, se crede diferită.

— Important e nu să te deosebeşti de ceilalţi, ci de tine însuţi. Iar dumneata eşti totdeauna aceeaşi.

Într-o vază, nişte flori se scuturau de petale, aşa cum un bărbat se scutură de femeile din viaţa lui.

— Şi totuşi, e-o prostie, continuă el. (Ca toţi bărbaţii, adeseori modeşti pe neaşteptate, Costals credea că, de vreme ce Solange i se dăruise lui, era gata să se dăruiască indiferent cui.) Femeia nu se ataşează decât atunci când nu-i inteligentă. Hai, fii puţin inteligentă, ca un pisoi care împinge o uşă întredeschisă cu lăbuţa, ca să iasă: *învaţă să ieşi.* Sunt o mulţime de Costals în lumea asta, făcuţi anume pentru dumneata, în vreme ce e atât de limpede că noi doi nu suntem făcuţi unul pentru altul. Fără să mai punem la socoteală că experienţa dumitale cu mine îţi va fi de folos; acum eşti pusă în gardă; până şi eu m-am gândit la locul pe care se cade

să-l ai. Şi-apoi, pentru dumneata nu se pune chestiunea să iubeşti, ci să te măriţi. Îl vom înşela pe soţul dumitale cât vei pofti.

— Şi dacă nu mă simt în stare să duc o viaţă dublă? Ştii bine că nu-mi voi înşela niciodată soţul, oricare-ar fi el. Nu-i genul meu.

— În sfârşit, ce vrei? Cu ce te pot ajuta?

Îi veni o idee de bărbat, o idee grosolană la culme, dar urmarea dovedi că era o idee minunată.

— Ştii că niciodată nu m-am îndoit de divorţul nostru şi că îl visam pe-atât de solemn pe cât de clandestină va fi fost căsătoria. Divorţul e actul capital al căsătoriei, pe el ar trebui pus accentul, şi-aş dori chiar ca biserica să-i confere sfinţenie, ca oricărui act sacru...

Solange a zâmbit, iar el s-a bucurat de-această primă rază de soare. Ah! Nici că se află fiinţă mai proastă decât un psiholog. Ca şi cum atunci când suferim n-am zâmbi!

— ...De aceea ţi-am şi spus că inelul de logodnă o să ţi-l dau la divorţ. Lasă-mă să ţi-l ofer. Diamantul e un solitar: simbol al destinului pe care-l are amicul dumitale.

— Doar n-am să primesc un inel de la dumneata într-o clipă ca asta!

Costals se duse să caute într-un seif un inel destul de frumos, care fusese al mamei lui. Cu puţin înainte de-a muri, mama sa îi spusese: „Iar inelele mele, ca să le dăruieşti iubitelor tale".

Încăperea în care se aflau continua să fie cufundată în întuneric. Dar când Solange, cu inelul în mână, întoarse comutatorul să-l cerceteze, Costals văzu că arăta mai bine.

Făcu gestul să-i înapoieze bijuteria.

— Nu-l vrei?

Tăcere.

— Te rog!

Solange îşi ţuguie buzele, ca atunci când „refuza” piersica Melba:

— Bine, primesc. Dar nu ca pe un dar: n-ar fi demn din partea mea. Ci ca pe o amintire de la dumneata.

— Bineînţeles! La asta mă gândeam şi eu. Nici vorbă de cadou.

Solange răsuci inelul, ca să-i admire sclipirile.

— Păcat că montura e demodată.

— Am să-l dau la bijutier să-ţi facă una nouă.

„O biată cocotă neisprăvită, îşi spunea Costals. Uite unde era fata căreia nu-i sunt pe plac giuvaierurile! Se prostituează ca să se poată mărita, iar când măritişul eşuează, vrea măcar să se-aleagă cu răsplata pentru decepţie. Ce mai, exact ca toate celelalte, că nu-i femeie care să nu se prostitueze. Şi parazit: de opt luni de zile de când ieşim împreună, a dus mâna la portofel o *singură* dată: ca să-şi cumpere aţă de cinci bănuţi. Nu-mi mai rămâne decât să-i eliberez un certificat, cu nota 5 (din douăzeci) la capacitate sexuală, şi cu datele de intrare şi ieşire. Dar parcă mi-aş fi putut dori ceva mai bun? Acum suntem chit.” Virtuală soţie, apoi logodnică, Solange îl antrenase într-un element „sublim”, care nu era al ei. Devenind cocotă, îl făcea să se simtă în largul lui: restabileau relaţii normale. Şi o plătise, aşa cum un ocnaş îşi cumpără temnicerul, ca să poată fugi. Plăteşti femeile ca să vină, le plăteşti ca să plece; asta le e soarta. Tonul haios îşi făcu iar apariţia. De altfel, Costals nu-şi putea lua prea multă vreme în serios ticăloşiile.

— Când o să te măriţi, să-i spui viitorului dumitale soţ că e un diamant moştenit de bunica, şi că ea îl purta la balurile lui Napoleon al III-lea. S-o pui în gardă pe mama dumitale, să nu te trădeze.

— Trădarea mi se pare mai curând că e o obişnuinţă de-a dumitale.

— În familia noastră, totdeauna am trădat. Trădare de dragul trădării, aşa cum te războieşti de dragul războiului. Şi asta de cinci secole. Avem treaba asta în sânge. Dar dacă ai fi fost o nobilă fiică a Franţei, m-aş fi purtat altfel cu dumneata, fiindcă ai fi fost altfel. Îţi place să crezi că eşti un fenomen. Cu siguranţă că ai fi fost un fenomen dacă nu te-ar fi trădat un bărbat.

Destul de brutal, o rugă să se dezbrace. Pentru prima oară de când venise de la Genova, o dorea. Pentru că nu-i mai era teamă de ea. Pentru că nu mai era o „legitimă". Şi pentru că o socotea o cocotă.

— Vrei să-mi desfac părul? întrebă Solange cât se poate de firesc.

A avut-o în două rânduri, excitat de scena petrecută între ei, de parcă ar fi venit înălţat pe un val. La rândul ei, Solange, tot pentru prima oară de când îl văzuse de la Genova, părea să-i fi plăcut. Adormită când el era un amant distrat şi un logodnic temător, iată că se aprindea un pic când el redevenea energic în hotărâri şi mângâieri. Şi-apoi, nu mai erau decât amanţi: măcar să se poarte ca amanţii.

În clipa când să plece, Solange îşi strecură în geantă o cutiuţă de aspirine pe care Costals tocmai o golise: ultima ei amintire de logodnică! Dar Costals o văzuse.

— Persoanele care păstrează scrisorile de la mine sau cutiile goale de medicamente, din motive sentimentale, mă scot din sărite în acelaşi fel ca şi cei care se roagă pentru mine. Ai inelul, e de-ajuns.

Luă cutia şi-o azvârli la gunoi.

După cină, la telefon, doamna Dandillot s-a purtat ca o doamnă. Cât de uşor renunţaseră amândouă! Şi cât de dispuse ar fi fost să accepte totul (docilitatea franţuzoaicelor)! Ce ţi-e şi cu voinţa asta a

femeilor, de care vorbesc atâta şi care se uzează atât de repede. De patru ori mama îşi apără puiul, dar după asta îl lasă în pace, micuţul poate să-şi rupă piciorul liniştit. La întrebarea lui Costals: „Să mă întâlnesc cu Solange în continuare?" doamna Dandillot, cu o fermitate aparentă, răspunse negativ.

Costals mizase exact pe răspunsul ăsta şi plănuise ca în acest caz să plece în Maroc ca să-şi vadă prietena, pe Rhadidja, cu care nu se mai întâlnise de un an jumătate. Un vapor pornea peste două zile spre Casablanca. A doua zi, luă trenul spre Bordeaux, fără s-o mai fi revăzut pe Solange. „Nu numai că m-am priceput întotdeauna să fug, dar am fugit exact când trebuie." Închidea paranteza.

Domnu-a dat, Domnu-a luat
Şi m-am pus pe sughiţat.
M-a ţinut cât m-a ţinut,
Uite, na, că mi-a trecut.

X

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

27 ianuarie 1928

Am adus de la un anticar din Orléans o bucată de hârtie din orez, pe care e pictată o pasăre. E singurul lucru frumos şi original care se află la mine în cameră şi chiar în toată casa noastră (restul

sunt reproduceri). O privesc, şi-o tot privesc... îmi spun că acela care a pictat-o a fost un bărbat. Mi-amintesc de-o micuţă bucată de lemn sculptat, la Muzeul Dennery: o năpârcă înfăşurată pe carapacea unei ţestoase. Corpul şarpelui se turtea uşor atunci când da de marginile carapacei, şi acest singur detaliu era de-ajuns ca să-i dea viaţă. La mii de kilometri de-aici, cu sute de ani în urmă, tot un bărbat a sculptat şi asta. Crescută într-un mediu lipsit de cultură, am crezut mult timp că arta e ceva de prisos, bună pentru şcolari şi femei, şi nu cele învăţate la şcoala primară mi-ar fi putut face să-mi schimb părerea. Când am început să înţeleg că arta e aproape în întregime creaţia bărbatului, şi cea mai înaltă formă de activitate masculină, am fost atât de uluită, că nici acum, poate, nu mi-am revenit în întregime. Aşa că, atunci când văd o operă care mă emoţionează, când citesc o pagină care mă face să-mi piară sângele din obraji, mă gândesc că un bărbat a făcut lucrul ăsta şi mă simt plină de respect şi de recunoştinţă, îmi spun că nouă, femeilor, nu ne rămâne decât să tăcem. Fecioara din muzeul lapidar din Autun, Andromaca ţinându-l pe fiul lui Hector, felul în care jungla îşi ia rămas-bun de la Mowgli, Chartres, Parthenonul, toate astea s-au născut din dragoste, la urma urmei, din această dragoste a bărbaţilor pe care ei se pricep s-o dăruiască şi altminteri decât îmbrăţişând. Dar pentru ca asta să se poată face în aşa fel încât să treacă din plin în mine dragostea cu care a fost zămislită ea, ar trebui ca măcar o singură dată să fi fost şi eu îmbrăţişată, să ştiu ce vasăzică asta, să mă pot lipsi apoi de ea; dacă aş fi fost îmbrăţişată o dată, lumea artei mi-ar fi fost dăruită, pe când aşa nu fac decât s-o presupun; aş fi fost dusă de-acest curent nemărginit şi gingaş care circulă între artist, fiinţe şi lucruri, în loc să fiu osândită să stau pe margine. Prin al dumitale nemilos şi neîndreptăţit veto,

m-ai frustrat de un întreg univers, şi cu toate astea, în clipa de faţă nu-ţi port pică.

A doua zi. – Ştii cum stau lucrurile cu mine: trebuie să mă descarc. Aşadar, nu voi încerca să-ţi ascund că m-ai rănit. Încă din toamna trecută am aflat din ziare că eşti în Italia, şi-am înţeles: ai vrut să pui o şi mai mare distanţă între noi doi. Şi-apoi, în timp ce călătoreşti, îţi vine mai uşor să nu te gândeşti la mine. De data asta, anume ai ales ca să vorbeşti la radio ziua când ştii că eu voi fi la verii mei, care n-au aparat de radio. Îmi aduc perfect de bine aminte că ţi-am scris: „Miercuri şi joi, nu tu cărţi, nu tu radio: vesel o să mai fie!"

S-a întors unchiul. Pe curând urmarea.

Fii atent. Adineauri, în timp ce mă întorceam acasă cu unchiul, exact în colţul pe care-l fac strada Republicii şi strada Tăbăcarilor, mi s-a părut că mă sărută cineva. Iluzia a fost într-atât de puternică, încât am roşit. Era vântul, un vântuleţ care dădea colţul, dar cum sunt femeie sută la sută, adică nebună de legat din când în când, cred mai mult sau mai puţin în telepatie. Întoarsă acasă, ce-mi văd ochii în ziar? Anunţul că discuţia dumitale la radio n-a avut loc joi, că s-a amânat pe poimâine. Îmi pot îngădui să cred, ori sunt prea înfumurată dacă-mi zic că ai avut *remuşcări,* ştiind că se transmitea exact în ziua când eu n-o puteam asculta? Dacă da, strecoară poimâine cuvântul remuşcare în prima frază. De pildă: „Doamnelor şi domnilor, data acestei convorbiri a fost schimbată, dar aş fi avut prea multe remuşcări de n-ar fi fost cu putinţă etc.."

Odată terminată scrisoarea, fuga-fuguţa mă duc s-o pun la poştă, de parcă ar trebui s-o primeşti în clipa asta. Dar mâine dimineaţă tot o s-o primeşti şi-o să fie un strop de plăcere pentru toată ziua dumitale.

A.

Alătur un eşantion din stofa taiorului pe care mi-l fac, ca să alegi una la fel pentru „frumoasa dumitale cucoană" de moment.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără a fi deschisă.)

XI

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

29 ianuarie 1928

Costals, dragul meu Costals, n-ai stofa de orator, o, nu! Cu câtă nerăbdare aşteptam să te aud „glăsuind"! Mi-era atât de teamă să nu începi cu cinci minute mai devreme. De cum s-a făcut şapte, m-am şi pus pe ascultat; şi uite aşa am aflat că laponii mănâncă morunul stropit cu petrol, că domnul Claude Farrere e un „mare scriitor", că pasta de dinţi *Febo* „ar face să strălucească până şi-un ghem de lină"! Aflu tot felul de lucruri, mulţumită dumitale!

Am pândit cuvântul *remuşcare* pe buzele dumitale. Nu l-am auzit. Dar se prea poate să-mi fi scăpat, articulezi atât de prost. În schimb, când ai citat-*fără să mi se pară că citatul ăsta era absolut necesar* – fraza spusă de mama fiicei, în *Purpură:* „Te iubesc atât de mult, că nici nu-mi trece prin minte să ţi-o spun vreodată", am luat spusa dumitale pentru mine, m-am gândit că poate ai rostit-o cu intenţie.

Da, nu ai o dicţie bună, te enervezi, ai vocea spartă, vorbeşti prea repede. Ştii care a fost cel mai bun moment al discuţiei? Când i-ai spus încet de tot tipului de la radio: „Vorbesc oare prea repede?" Încet de tot! O sută de mii de ascultători te-au auzit! Pe urmă m-am gândit că n-ar fi trebuit să-ţi spun că am de gând să te ascult. Poate că tocmai asta te-a tulburat. Îţi deranjez viaţa. Scrisorile mele te fac să pierzi timp. Gândurile mele poate că dăunează dragostelor dumitale (căci te iubesc pentru mine; cu toată plăcerea dumitale, pe care altele ţi-o dăruiesc). Trebuie să faci apel la toată forţa de care dispui ca să scapi de mrejele persoanei mele. Iartă-mă.

Dar e nostim. Vedeam în dumneata o brută frumoasă şi inteligentă, cu mâini repezite. Puteam în sfârşit să renunţ la mizerabila superioritate pe care, vrând-nevrând, o aveam faţă de bărbaţii slabi, singurii pe care i-am cunoscut înainte de dumneata. Şi totuşi, de fiecare dată când faci un pas greşit, simt o mare duioşie faţă de dumneata. Sunt mulţumită când eşti mulţumit, asta mă răsplăteşte pentru aşteptarea şi lâncezeala mea, dar şi mai bucuroasă, cred, atunci când faci lucruri care te plictisesc sau când eşti plictisit, pentru că atunci mă simt cu-atât mai mult soră cu dumneata. Inima aceasta atât de surdă, asurzită de zgomotul propriilor ei victorii, ai zice că acceptă să asculte puţin atunci când victoriile tac. Nu încape îndoială că discuţia dumitale la Radio-Paris, slăbuţă de tot, îi va fi dezamăgit pe admiratori. În toată Franţa, aceştia îşi vor spune: „Oare de ce vorbeşte, dacă nu-i în stare s-o facă aşa cum trebuie?" Ba poate chiar că unii vor găsi de cuviinţă să susţină, aşa cum am făcut eu însămi, că nici în privinţa conţinutului textul dumitale nu era grozav: ţin să te pun în gardă că începi să te cam repeţi, dragul meu. Aşa încât am impresia că în momentul de faţă sunt mii de bărbaţi şi de femei care s-au

îndepărtat întrucâtva de dumneata. Iar eu, din cauza asta, mă simt mai apropiată de dumneata ca oricând. Eu îţi rămân credincioasă: şi cât de bine ne simţim, izolaţi amândoi, strânşi unul într-altul, în mijlocul celor care te părăsesc! (Ssst! Unchiul mă cheamă la cină. „Dedee!" Dedee, la treizeci de ani şi nouă luni! Barem dacă ai fi dumneata ai fi cel care m-ar striga aşa!)

ora nouă seara

Aprind, ca să mai afli încă ceva: atunci când lumina a fost stinsă la mine în cameră, braţele mi s-au ridicat şi s-au împletit de parcă ar fi cuprins o formă dragă, faţa mi s-a transfigurat şi am spus: „Sunt alături de dumneata!"

ora unu noaptea

Dragul şi iubitul meu, îţi scriu, în aşteptarea ceaiului de plante care îmi va dărui poate un pic de somn, ca să-ţi spun cât de mult te iubesc. Dragostea mea, iubitul meu... Zău că nu pot muri fără să fi rostit măcar odată cuvintele astea, să mor fără să fi spus nimic şi să fi făcut nimic, să mor fără să fi avut nimic din ceea ce au celelalte nefericite, care n-ar păgubi cu nimic pe nimeni şi n-ar face rău nimănui. Dumneata, care poţi afla cu uşurinţă fericirea în indiferent ce îmbrăţişare; şi eu, care n-o pot dobândi decât în îmbrăţişarea dumitale, dumneata care ştii acest lucru, care mă iubeşti, dar eşti într-atât de lipsit de onoare, încât nu-mi dăruieşti nimic*! Şi* totuşi, în noaptea asta, camera mea e plină de dumneata, de vocea dumitale, de prezenţa dumitale. Dumneata ai venit, nu te-am chemat eu. Ai ieşit din cutia radioului, ca un spirit dintr-un sipeţel vrăjit, cu faţa oarecum dezamăgită (confraţii ţi-au spus

lucruri dulci-acrişoare: „Ba nu, n-a fost rău deloc! O să te simţi mai în largul dumitale după ce-o să te obişnuieşti...") Mi-a fost atât de foame, atât de înfiorător de foame de dumneata. Când nu-ţi dădeam niciun semn de viaţă, te aşteptam. Când îţi scriam, te aşteptam. Când îţi trimiteam insultele mele, te aşteptam. Şi-acum iată-te în sfârşit, prezenţa asta nu-i invenţia închipuirii mele. O, Doamne, fă să fiu demnă de ea!

E pană de curent, am aprins două lumânări, ca în ultimul act din *Werther,* şi fac ca totul să fie efectiv fantastic în camera mea. Mi se pare că nu e camera mea, că e o alta, necunoscută. Mi-e rău. Rău înlăuntrul fiinţei mele. Sunt zgâlţâită puternic de dumneata. Dacă ai şti cum se întinde spre dumneata femeia aceasta pe care ai dorit-o aşa, pe care ai creat-o aşa, căci înaintea dumitale nu exista. Aşază-te aici, eu voi rămâne nemişcată, lipită de dumneata, să-mi spui doar că dumneata eşti, că sunt hainele dumitale. Şi-acum, ia-mă în braţe şi aşază-mă întinsă pe patul ăsta pe care nu-l mai recunosc, nu-i patul lui Dedee, nu-i cel în care mă răsuceam pe vremuri de parcă aş fi fost ţintuită-n el de o săgeată. Îmi cuprinzi capul cu mâinile dumitale, îţi apeşi degetele pe părul de la tâmple (mă faci să-mi fie atât de frig...) îmi strângi picioarele, îndoindu-le genunchii, şi eşti atât de serios. De ce nu încetează pana asta de curent? Ar trebui să fim scăldaţi în lumină: nu sunt urâtă în clipa asta, doar vezi bine; iar eu vreau să te văd în întregime, acum când eşti la fel cu cel pe care l-am visat. Nu mai e vorba de infiltraţia aceea de la dumneata la mine, ce avea loc pe nesimţite până acum, fatală şi consimţită totodată. Mi se pare că te topeşti deasupra mea, dumneata, Pierre Costals, cu trupul dumitale, toată opera dumitale, toată viaţa dumitale. Mângâierea dumitale profundă, profundă, caută dincolo de mine, vrea să dea de mine nu ştiu unde. Cât de bine mă umple. Ce bine linişteşte carnea asta pe care

ai lovit-o, exorcizând-o. În acelaşi fel cu micile tăieturi pe care ni le facem la deget şi peste care e de-ajuns să apeşi foarte tare, ca durerea să se potolească. Strânge-mă, zdrobeşte-mă, ca eu să strig, să mă rog, şi să mă vait de atâta prisos de fericire. Iar dumneata mi-asculţi geamătul: ştii că mă faci fericită, şi eşti şi dumneata fericit. Şi neobosit. Rămâi astfel pe-atât de mult pe cât te-am aşteptat. Acum, dragul meu, ştii ce înseamnă să iubeşti.

Apoi îmi vei spune cuvintele pe care de-atâtea ori ţi le-am atribuit şi le-am dictat cu glas scăzut în singurătate, cele care leagă întrucâtva viitorul, cele pe care mi le spuneai pe când te iubeam fără să te fi cunoscut, aşa cum viitoarea mamă îşi iubeşte dinainte copilul necunoscut. Şi voi rămâne alături de dumneata, pulverizată de fericire, mă voi apăra de mine însămi lângă şoldul dumitale, aşa cum mieluşeaua, ca să se apere de soare, se vâră în berbecul turmei!

Apoi mă voi întoarce iarăşi pe spate şi-ţi voi spune: „Mai vreau! încă nu m-am vindecat".

Închid repede plicul cu scrisoarea asta. Nu mai vreau să ştiu ce ţi-am scris.

Fericirea mea trebuie pedepsită. Mă pedepsesc să nu-ţi scriu înainte de sâmbăta viitoare.

A.

(Scrisoare clasată de destinatar, fără a-i deschide plicul. Totuşi, cum timbrul nu avea pe el ştampila poştei, domnul Costals l-a desprins de pe plic.)

PARTEA A DOUA

XII

— Cine a făcut asta? întrebă el.

— Căldura.

— Căldura! în februarie, în Atlas, cu zăpadă de jur-împrejur. Şi când chiar în încăperea asta, care e încălzită, ies aburi din gură când vorbeşti!

— La prânz, soarele e puternic.

Nu existau nici obloane, nici perdele la fereastra camerei lui Costals (dacă deschizătura aceea micuţă merita numele de fereastră), aflată în acel fost post militar din Tighremt, ajuns acum un fondouk, adică o piaţă ca vai de lume, administrată de un adjutant la pensie. Costals îşi spânzurase mantaua largă de călătorie peste geamul (un geam în Atlas, o, ce minune!) prin care pătrundea vântul rece. Iar în clipa aceea o ridicau amândoi, ca să vadă afară.

La trei sute de metri sub ei, tufişurile ardeau. O limbă de foc, lată de vreo cincizeci de metri, şerpuia spre satul cu case din chirpici alburiu, aşezat în terase, ca nişte trepte ce-ar fi urcat spre altar. Capătul ei înainta, se furişa ca un animal: aceeaşi aparenţă de viaţă ce-o dădeau ieri norii pe pantele astea, când Costals îi vedea cum trec drumul, la câţiva metri de el, chiar pe deasupra pământului, cu viteza unei maşini. Din celălalt capăt al fâşiei aprinse se ridica fumul la o înălţime absurdă, voalând escadrilele de stele, ca în cele din urmă să fie absorbit de lipsa aceea de lumină

ce prefăcea înaltul cerului într-un gol. Deasupra vârfurilor înzăpezite, cerul era luminos, ca şi cum zăpada ar fi conturat o diademă.

— Casa ta e în afară de kasba?

— Da, în direcţia aceea.

— Nu crezi că e în pericol?

— A, nu, nici vorbă!

„Dacă ar trebui s-o salvez pe Rhadidja din flăcări cu preţul vieţii mele, aş face-o? Răspuns: Da."

Două piese din lină cenuşie o îmbrăcau până la jumătatea pulpelor, strânse în talie cu o cordeluţă de lină albastră şi prinse în dreptul „balcoanelor" cu două broşe grele, de argint cizelat. Gâtul gol de la rădăcină, la fel şi braţele de cum treceau de subsuori, se degajau libere. Costals îi simţea mirosul încărcat, acest miros al altei rase, ce-l întâmpinase şi-l vrăjise de cum pusese piciorul pe cheul din Alexandria, prima oară când debarcase în Africa. Ar fi voit să muşte mirosul ăsta în preaplinul lui, ca un câine beat ce-şi înfige colţii chiar la rădăcina unui jet de apă.

Şi cu câte cuvinte n-o alinta atunci când era singur, dar pe care prezenţa, la fel tăcerea şi inerţia ei le retezau. Tot aşa ar fi vrut să-i spună ceea ce-i sugera fâşia de foc. Îi amintea de o altă fâşie de foc, aflată în faţa lui, într-o zi din 1924: oamenii lui Abd-el-Krim trăgeau. El, trăgea şi el la întâmplare, din raidurile francezilor. Civil fiind, îi urmărise din linia întâi, aşa cum Petru, pe Muntele Măslinilor, îi urmărise pe soldaţii care îl duceau pe Isus, „ca să vadă cum aveau să se sfârşească toate acelea". (Mat. VII, 58) Şi luase o puşcă, doar pentru că puşca e al doilea membru viril al bărbatului. La drept vorbind, i se rupea de francezi. Şi de marocani i se rupea. Era mai curând de partea Franţei pentru că înţelegea limba francezilor şi, prin urmare, viaţa lui era mai uşoară şi mai

plăcută în ţara asta decât într-o alta. Acum, uneori, îi venea să-i vorbească de ceasul acela Rhadidjei, ca şi de simţămintele pe care le-ncercase. Pe urmă, a socotit că n-ar avea niciun rost. Cuvintele sunt inutile, iar fetele de felul Rhadidjei sunt bune tocmai ca să-ţi amintească lucrul ăsta.

Fata dădu drumul la loc mantalei şi se aşează pe singurul scaun din încăpere. Costals zădărî focul care-i răspunse, azvârlindu-se spre el, ca o sălbăticiune pe care-o asmuţi, sub forma unui val de fum năpădind camera. Apoi se aşează pe pat. Rhadidja se smorcotea întruna, ca un puşti.

— Răcită?

— Da.

Şi şi-a suflat nasul: a văzut că îi curgea sânge din nas.

Era o fată de şaisprezece ani şi jumătate, dar părea de nouăsprezece-douăzeci. Avea culoarea feţei deschisă, ochii uşor bridaţi, nasul mic şi puţin borcănat, gura cărnoasă: o faţă cu trăsături regulate şi pure, mai curând indochineză decât marocană. Pusese pe pat basmaua roş verde cu care se lega la cap, ca să-şi ascundă părul; un păr şaten, cu firul subţire şi mătăsos: întocmai ca părul unei franţuzoaice. Cu toate că spuneau puţine vorbe, Costals prelungea acea aşteptare a plăcerii. Pentru nimic în lume nu s-ar fi abătut de la această regulă a politeţii, după cum Rhadidja, totdeauna când se dădea jos din pat şi se îmbrăca, se aşeza pentru o vreme. De altfel, era unul din motivele pentru care o iubea, faptul că nu se vedea silit să poarte o conversaţie elevată cu ea. Era ferm convins că aproape orice fel de conversaţie era zadarnică. Dar mai cu seamă o conversaţie elevată.

O cunoscuse pe Rhadidja cu patru ani în urmă, la Casablanca, unde locuia pe atunci, la unul dintre unchii ei. Fata se aşezase alături de Costals, pe o bancă din parcul Lyantey. La început nici

nu-i trecuse prin minte s-o dorească, dar a început să se scobească într-o măsea cu un ac de siguranţă: i-a văzut limba, şi totul s-a declanşat. Albă la piele şi slăbuţă, o definise drept: „aripa de pui dintr-un restaurant cu meniu fix de zece franci". Tenul deschis, trăsăturile hieratice evocau Asia, zâmbetul uşor al „fiinţelor de înţelepciune". O avusese: era virgină. Pe urmă, cum i se dăduse pe gust, Rhadidja se culcase-n dreapta şi-n stânga – cel puţin aşa ajunsese zvonul la urechile lui Costals, cu condiţia ca bărbatul să fi fost european. Domnişoara susţinuse totdeauna de faţă cu Costals păreri prea puţin conformiste, şi-anume că nu-i iubea pe arabi, că nu-şi respectă părinţii şi că nu credea în Dumnezeu; crezuse la început că toate astea (fără să mai punem la socoteală influenţa lui Costals) nu erau decât felul ei de a-i face curte unui francez, dar gura lumii a confirmat disidenţa Rhadidjei: se spunea, de pildă, că îi place să facă dragoste în perioadele interzise din timpul Ramadanului. Altminteri, totdeauna complăcându-se în timpul isprăvilor ei erotice, în discreţie şi bună-cuviinţa care, în asemenea împrejurări, sunt caracteristice musulmanilor. În relaţiile cu Costals, totdeauna rezervată, la locul ei, de-o bună creştere desăvârşită, dacă se poate spune aşa ceva despre cineva care n-a fost „bine crescut" deloc; lună plină liniştită, răspândind demnitate şi lentoare. Deloc arabă prin discreţia, blândeţea, imobilitatea (lipsa de gesturi), punctualitatea ei, fără să mai vorbim de fizionomie: o străină printre ai ei. Adesea, prostia îi dă unei femei o înfăţişare hieratică; inteligentă, dar o inteligenţă lipsită, ce-i drept, de strălucire; învăţase de una singură să vorbească franţuzeşte, şi-o vorbea foarte bine – s-o scrie – şi, încetul cu încetul, s-o scrie îndeajuns de bine ca să se facă înţeleasă. Provenind dintr-o familie mai mult decât modestă, şi curtezană fiind, nu avea nici reacţiile, nici grosolănia la care te-ai fi aşteptat din partea ei. După cum nu

avea, inutil s-o mai spunem, nici comportarea unui arab cultivat. Era dintr-o regiune situată între alte două, un fel de *no man's land,* asemănătoare poziţiei pe care trebuie s-o fi ocupat (după Costals) semizeii greci şi geniile hinduse. Pubertatea ei se desăvârşise atunci când i se dăruise lui Costals pentru prima oară, încât acesta fusese scutit să asiste la schimbare, la criza la care fără îndoială că ar fi asistat dacă ar fi fost vorba de o europeancă. Uniformitate şi permanenţă, ca la creaturile semidivine. Şi siguranţa lor. Sloganul Rhadidjei era: calm şi siguranţă.

Plus onestitatea ei absolută. Plus dezinteresul ei remarcabil. De patru ani, Rhadidja lua banii pe care Costals i-i vâra în mână, fără să-şi arunce vreodată privirea asupra lor. Un franc de i-ar fi dat şi tot n-ar fi zis nimic, era sigur. Niciodată nu-i cerea nimic, niciodată nu-i cerea bani, nici măcar un „avans". Niciodată privirea aceea insuportabilă a curtezanei europene spre portofelul bărbatului, de fiecare dată când îl deschide. Ba chiar, odată: „Prea cheltuieşti mult cu mine". (De pildă, nu mulţumea. Sau mai curând mulţumea atunci când îi întindea un creion sau un ac. Dar nu mulţumea atunci când era vorba de-o sumă frumoasă.) Aşa era Rhadidja. Nici tu poză, nici tu cochetărie, nici tu creştinism, nici tu lăcomie. Şi toate astea durau de patru ani.

De ce natură era legătura dintre ei?

Un bărbat căruia odată o femeie i-a spus: „Îmi face al naibii de bine" a înnebunit de fericire. Plăcerea noastră e plăcerea celuilalt. Rhadidja nu-i spusese niciodată lui Costals o asemenea vorbă, nici echivalentul romantic al acestei vorbe. („Iubeşti cum nimeni altul n-o mai face etc.) Fără să mai vorbim că niciodată nu făcea vreo cât de mică aluzie la relaţiile ei cu el sau la relaţiile cu altcineva. Atâta doar că iubea plăcerea, faţa ei o striga, la fel şi faimoasele ei

seisme[5]. Faţa i se lumina instantaneu de cum pătrundeai în ea, aşa cum, la cabinele telefonice din anumite cafenele, lumina se aprinde automat atunci când le deschizi uşa. Costals făcea două mii de kilometri ca să vadă faţa ei în clipele acelea.

Scriitorul, ştim asta, nu ţinea să fie iubit, ba chiar prefera să nu fie, deoarece absenţa de iubire îi lăsa inima, mintea şi timpul libere. În cazul Rhadidjei, lucrurile stăteau întocmai. Apatică în tot ceea ce nu era plăcere. Costals îşi spunea că fata nu avea niciun fel de sentiment pentru el. Poate o oarecare simpatie-recunoştinţă, foarte subţire, şi nici măcar! Nicio prefăcătorie de tandreţe. Şi găsea că-i numai bine, neputând să sufere să fie giugiulit. (Când era mic, şi o fetiţă voia să-l sărute: „Ei hai, dă-i drumul! Dar repede şi fără să apeşi...” şi-i era unt de bunică-sa, pentru că-l pupa întruna.) Rhadidja era un catalizator; el reacţiona, şi asta era de-ajuns (fără să uităm că şi ea reacţiona la plăcere). Apatia ei, care altminteri se întindea asupra a toate, îl mira doar, deoarece era atât de cuprinzătoare, încât devenea aproape neomenească. Pentru el era ca şi cum ar fi luat o piatră de pe jos, ar fi giugiulit-o, ar fi înfrumuseţat-o şi ar fi îmbrăcat-o când era frig, ar fi pus-o să se răcorească atunci când era prea cald, ar fi spălat-o şi ar fi parfumat-o. Poate că tocmai asta era neomenesc în ea, pe când ceea ce avea el neomenesc era ataşamentul faţă de ea; în asemenea condiţii, poate că tocmai asta dădea viaţă legăturii lor. Fiecare cu calea lui.

Ataşament. Chiar de-a doua zi, încredere (se plimba în voie prin locuinţa lui, cu toate sertarele trase.). Chiar de-a treia zi, stimă. Apoi simpatie. Apoi ceva între ataşament şi afecţiune, unde Costals se şi stabilizase. Nici vorbă de iubire, bineînţeles, şi nici cea

---

[5] *Cf. Demonul binelui,* „Terremoto” (n.a.)

mai mică gelozie faţă de numeroşii ei utilizatori. L-ar fi putut face să sufere? Da, însă doar din teama de-a nu i se întâmpla ceva rău Asta era singura temere pe această mare calmă care era afecţiunea lor, aşa cum faţa mării se încreţeşte uneori când e ca oglinda. N-o iubea, dar Rhadidja era preferata inimii lui, aşa cum şi snaga din el o prefera.

Şi creierul lui. Rhadidja îi dăruia lui Costals ceea ce le cerea el femeilor: plăcere pentru amândoi, înveşmântată în indiferenţă şi absenţă. De aceea în legătura dintre ei exista ceva pur, aproape imposibil de obţinut cu o europeancă. Nu actul sexual e impur şi vulgar, ci tot ceea ce-l înconjoară. Există mai puţină prostie în prohabul unui bărbat decât în creierul şi-n inima lui.

„Mă prăpădesc după mâinile ei de bronz şters, atât de pure." Îi luă mâinile într-ale lui, care păreau de căruţaş, prin comparaţie. Observă atunci în partea moale de la degetul mare al uneia dintre ele o pată de culoare închisă, înconjurată de un cerc mai deschis decât restul mâinii.

„Sifilis să fie?" Se ştie că, după părerea tubibilor, optzeci la sută dintre marocanii de aici au aşa ceva. Dar benign: sifilisul familiilor.

— Ai o pată ciudată aici.

— E *el jdem.*

— Ce vasăzică *el jdem?*

— M-a văzut doctorul când a trecut pe-aici. Mi-a dat o hârtie...

(Ea spunea „doctor", în timp ce Costals zicea „tubib".)

Din buzunarul fustei ei albe, a scos un portofel, iar din portofel un soi de scapular din piele, conţinând o bucăţică de papirus ce purta pe ea caractere arabe. Zâmbi delicat:

— Pe ăsta, un marabu mi l-a dat.

— Dar mi-ai spus că nu crezi în Dumnezeu!

— Da, dar el mi l-a dat.

Acelaşi răspuns pe care i-l dăduse lui Costals unul dintre prietenii lui, necredincios notoriu, într-una din zile când Costals se mira să vadă la el în maşină o medalie cu sfântul Cristofor: „Mi-a fost dată". Laşitate universală. Ni se vorbeşte despre „neîmpotrivirea la rău". Există însă şi neîmpotrivirea la prostie.

În afară de papirus, în scapular se mai afla şi o hârtie îndoită, pe care Rhadidja i-o întinse lui Costals. Care citi:

Nume: Rhadidja bent All.

Vârsta: 16 (?).

Originar din: Ali Saden, Tighremt.

Boală: Lepră. Rinită cu sângerare. Pată pe degetul gros de la mâna stângă.

Tratament: S-a prelevat mucus nazal. De trimis la Riad. La Marrakech dacă se confirmă.

Observaţii: Stare genit. Satisf. Fără simptome sifilis.

Data: 29–1–28.

Semnat: DR. MAYBON

Reciti hârtia. Inima începu să-i bată foarte tare, de parcă pereţii cuştii toracice i s-ar fi subţiat; ca şi cum la fiece bătaie a ei inima ar fi trebuit să ridice coastele, aşa cum inima şopârlei le înalţă.

— Dar, Rhadidja, e o boală foarte gravă! Şi tu nu-mi spui nimic!...

— Doctorul a spus că acum boala asta poate fi vindecată. O să aducă injecţii la viitoarea vizită.

— Şi tu stai aşa fără să-ţi pese de nimic!

Lui Costals, lepra nu-i evocă decât nişte imagini banale şi nişte amintiri de pe vremea învăţăturii, ca oricărui ins de pe stradă.

Corpul se desface în fâşii, „faciesul leonin”, contaminarea, izolarea. Dar şi – din cauza unei cărţi ilustrate din copilărie – monstruoasele invenţii ale Bisericii de acum câteva secole, mai monstruoase decât lepra în sine, care măcar e un fenomen natural: leprosul asistând la propria slujbă de înmormântare, învelit în giulgiu, apoi simţind cum se aruncă peste el (uneori chiar în groapă) o lopată din pământul cimitirului, apoi declarat mort pentru lume şi dus în afara oraşului, după ce casa i-a fost prefăcută în cenuşă.

— Şi doctorul nu ţi-a spus să te îngrijeşti, să iei anumite precauţii?

— Ba da, să am grijă să nu mănânce părinţii după mine.

Costals se gândeşte la doctorul acela mare, director al unui centru de combatere a tuberculozei, pe care îl întrebase odată ce făcea centrul pentru bolnavii lăsaţi la ei acasă, şi care i-a răspuns oarecum stingherit: „Le dăm o scuipătoare”.

— Şi părinţii tăi ce spun?

(Emoţia îl tâmpea.)

— Nimic.

— Mai ai şi alte pete pe corp?

— Nu, doar asta.

— Prin urmare, ai avut de-a face cu leproşi?

— Unchiul nostru avea lepră. Nu cel din Casablanca, altul, care locuia la noi. Dar a murit acum trei ani.

— Locuia împreună cu voi!... Fără să luaţi niciun fel de precauţie specială?

— Nu!

— Nici n-a fost îngrijit?

— De două ori pe an, se ducea la moscheea din Sidi Bennur, la Marrakech.

Veşnicul instinct al celor neînsemnaţi, să creadă de preferinţă în cel care minte. Între Institutul Pasteur şi vraci, alegi vraciul; şi încă e bine că nu alegi preotul.

— Am să vorbesc cu doctorii de la spital, la Marrakech, să aibă grijă aşa cum trebuie de tine, când o să te duci acolo.

Pentru prima oară, faţa Rhadidjei, atât de liniştită până atunci, s-a alarmat.

— Să nu faci asta! Dacă află că mă cunoşti, au să-i spună tatei.

— Doctorii din Marrakech habar n-au de tatăl tău. Şi-apoi, o să-i rog să fie foarte discreţi.

— Nu! Nu!

— Dar n-o să te las să fii îngrijită oricum acolo când pot să pun o vorbă bună pentru tine. Ceea ce vreau eu să-ţi intre bine în cap e să facă tot ce se poate pentru vindecarea ta. Să fii trimisă chiar şi în Franţa, dacă o să fie nevoie.

Stând tot aşezată, Rhadidja îşi plecase capul atât de mult, încât nu-i mai vedea decât părul. Vru să-i ridice capul, dar ea se împotrivi, ca un copil bosumflat. Complet indiferentă faţă de boala ei groaznică, dar răscolită de un pericol inexistent. Şi nu-i nevoie să te duci în Atlas ca să vezi o asemenea reacţie din partea unei persoane tinere...

— Bine, bine, n-o să pomenesc nimic de tine, îi spuse el în cele din urmă, hotărât să intervină, dar voind s-o liniştească.

Se uită din nou pe hârtia aceea. Soarta unei fiinţe dragi, în cele cinci litere ale unui cuvânt mâzgălit cu creionul. Şi poate că şi propria soartă. Acum n-o mai dorea. Nu că ar fi nutrit faţă de trupul acela veninos oroare sau numai dezgust, ci era răvăşit de emoţie. Şi care nu era mai bine aşa? Cel mai înţelept era să se abţină de la orice contact intim astăzi, iar mâine să se ducă la Taud, la patru kilometri de-acolo, unde se afla o infirmerie cu un

infirmier indigen (pentru cei care construiau un pod nu departe de acolo). Cel puţin o să afle de la infirmier câte ceva despre puterea de contaminare a leprei: ca să-şi poată da seama dacă era rezonabil sau nu să se culce cu ea mâine seară.

Îi împărtăşi planul lui. Dar spaima, care dispăruse de pe faţa Rhadidjei, se ivi iar.

— Dacă vorbeşti cu Haoucin despre lepră şi ştie că eşti la Tighremt, o să ghicească numaidecât că pentru mine ai venit. Şi-o să-i spună tatei...

— Atunci, n-o să mă duc.

De data asta era sincer: spaima Rhadidjei i se părea întemeiată.

Ei bine, atunci o să se culce cu ea. Nu se vedea făcând un traseu de patru mii de kilometri dus-întors, ca s-o vadă pe-o femeie ce-i era dragă, dar fără să se atingă de ea pentru că avea o pată de lepră. Nu dorinţa carnală îl îmbolnăvea. Nici vreun sentiment al datoriei faţă de ea sau faţă de sine. Nici chiar, la drept vorbind, sentimentul că actul cu pricina ar fi ceva „de bine!" Ci sentimentul că ar da dovadă în acelaşi timp de frică şi de lipsă de eleganţă, nefăcându-l. S-o trimită aşa, acasă! Şi-apoi, orice bărbat în locul lui, dacă n-ar fi tont de-a binelea, ar face la fel. Cât despre risc, fără să mai vorbim de ultimul război, nici de cel viitor, în viaţa lui de zi cu zi, aflată la discreţia atâtor taţi, fraţi şi amanţi de-ai metreselor (cele mai multe dintre ele minore, pe deasupra), risca întruna; şi se culcase de sute de ori, fără să fi luat niciun fel de precauţie, cu sifilitice şi tuberculoase. Nu era, aşadar, decât un risc ca atâtea altele, lipsit de ispită, dar necesar. Unul în plus sau în minus.

— Dezbracă-te, drăguţă. Vrei?

Atât de mulţumit să i-o spună. Inima începu din nou să-i bată nebuneşte, dar se linişti după o clipă.

Avusese de gând să-i examineze corpul. Dar numaidecât fetei i s-a făcut frig şi s-a vârât repejor în aşternut. Nici vorbă s-o mai faci să iasă de-acolo! „Întoarce-te. La dreapta. La stânga", în timp ce ea ar dârdâi: cum naiba să poţi face una ca asta?

„Tubibul a examinat-o acum nouă zile şi n-a văzut decât o pată. Puţine şanse să fi apărut vreo alta de-atunci. Cât despre organele genitale, cu siguranţă că le-a văzut, de vreme ce a căutat-o de sifilis." Nu contează. Şi, în vreme ce se dezbrăcă îndărătul tăbliei de la pat, avea întrucâtva senzaţia că seamănă cu soldatul care-şi aranjează uniforma cu un minut înainte de-a ieşi din tranşee.

A plonjat în aşternut aşa cum plonjezi în vreuna dintre acele bălţi clocite din oază, verzui la culoare, şi în care un şarpe înoată cu o viteză groaznică.

Dar când i-a simţit căldura, orice îngrijorare s-a topit. Cea care se afla acolo era Rhadidja, credincioasa, minunata Rhadidja. (Şi simţea în relief un tatuaj recent de-al ei de pe braţ, unde cerneala încă nu fusese absorbită, ci stătea la suprafaţa pielii.) Era cea pe care-o cunoştea până-n măruntaie, sacul din carne în care-şi depozita sămânţa. Locul securităţii lui, ba chiar şi a securităţii lui carnale: niciodată nu consimţise să se izoleze de ea (nu *posezi izolându-te!),* cu toate că-l căptuşise cu două blenoragii, în 1924 şi în 1926; iluzia securităţii cârmuia – aşa voia el – relaţiile lui cu femeia aceasta, care-l otrăvea cu regularitate. Prosopul pe care i-l înfăşurase de mâna periculoasă, ca să se apere, s-a desfăcut şi s-a rătăcit prin aşternut: ei bine, n-avea decât. Evită, totuşi, gura fetei.

Abia începu s-o mângâie, că faţa Rhadidjei se abandonă derivei, ajungând pe tărâmul viselor. Şi iată că voluptatea pune pe loc stăpânire pe ea, o cotropeşte, o poartă cu sine! Ochii i se mişcă pe faţa ce rămâne împietrită, nările i se umflă, ca ale unui cal de manej. Şi când, cu ochii sticloşi, stinşi, asemănători unor planete

moarte, Rhadidja îi caută gura, el pune stăpânire pe gura ei, a ei, cea care ieri era căptuşită cu un roz supranatural, aşa cum sunt căptuşite caleştile pentru tineri căsătoriţi algerieni, şi pe care mâine şi-o imaginează cu cerul gurii perforat ca de sifilis. Îi ia gura şi i-o lucrează temeinic, pe îndelete. E aspirat de femeia asta aşa cum fluviul e aspirat de mare. Plăcerea riscului, absentă până atunci la el, iat-o că se instalează. Agăţat de gura aceea atât de aproape de „rinita cu sângerare", se simţea ca paraşutistul care vede că nu i se deschide paraşuta. Asta şi nimic mai mult, la urma urmei, şi era conştient că, atunci când sorbea îndelung gura tuberculoaselor aflate într-un stadiu avansat al bolii, din moartea lor se făcea viaţă. (Ce mult îi plăcea să le sărute în scobitura obrajilor, asemănătoare văii line dintre două dune, ca şi pe tâmplele lor asudate, de care li se lipea părul! Ce mult îi plăcea să vadă cum plăcerea le vlăguia un pic mai mult în fiecare zi! Ce mult îi plăcea să le posede în timp ce tuşeau, în felul acelor rafinaţi care sodomizează raţele în vreme ce le decapitează! Edmonde, cu gura ei groaznic de uscată; ţinând limba lui Edmonde între buzele lui, i se părea că ţine între buze limba unei reptile, şi-i plăcea.) Şi aşa cum atunci îşi spunea: „Tuberculos, eu?... Asta-i bună!" la fel şi în clipa asta ricana: „Lepros, eu? Haida-de! Doar ştiu prea bine că sunt blindat! Ca o maşină de război!" Avea o încredere aproape mistică în organismul lui, ca aviatorul în aparatul ce se clatină, ca un căpitan în corabia lui supusă ruliului, luând apă, dar care ajunge totdeauna în port.

— S-ar zice că n-ai mai făcut-o de mult, îi spuse Rhadidja cu naivitate.

Mai târziu, i-a fost ruşine că nu i-a dăruit cea mai mare dovadă de afecţiune – sărutul pe gură – decât dus de elanul sexual. Luă mâna cu pata şi o sărută cu devoţiune, nu departe de însemnul

leprei. Nu avea nici urmă de oroare, de îndrăzneală, ci doar senzaţia de afecţiune pe care o nutrea faţă de ea.

După ce fata plecă în cea mai mare linişte, Costals aşteptă o bună bucată de vreme lipit de uşă, îmbrăcat sumar, ca să se asigure că nu se întoarce, că nu avusese niciun incident cu cineva din fondouk. În sfârşit, nu mai stătu la pândă. Încă o întâlnire clandestină petrecută cu bine! De peste cincisprezece ani, în viaţa lui, succesiunea asta permanentă de lucruri periculoase care nu se sfârşeau rău...

Se duse să ridice un colţ al paltonului care spânzura pe lungimea ferestrei. Treceau bărbaţi şi copii, înveşmântaţi cu toţii în djellabe de culoare închisă, cu glugă, ce te duceau cumva cu gândul la nişte călugări şi călugăraşi. Focul se răspândise. Atât de vizibil. Aşa cum se răspândeşte lepra. Sub rouă de stele.

Apoi se trânti pe pat, aşa îmbrăcat cum se afla, într-atât de frig era în casă. Cearşaful de dedesubt păstra o îndoitură, un *cifi,* acolo unde fusese prins între coapsele Rhadidjei.

Şi se simţi mulţumit, ca şi cum odată cu cele petrecute ar fi făcut o faptă bună. Îi veni în minte o întâmplare, citită în vreun *cancionero,* când fiica regelui Franţei şi a „reginei Constantine", răpită de un cavaler şi voind să-şi păstreze curăţenia, îi spune răpitorului că e fată de leproşi, ca astfel să n-o atingă. Costals îl dispreţui pe cavaler, ceea ce îi spori mulţumirea. Încremenit, cu ochii aţintiţi la tavanul ondulând, i se părea că simte cum îi zvâcneşte în sânge otrava injectată de Rhadidja. Avea două senzaţii perfect distincte. Că, dacă luase boala, ei bine, în ciuda a tot şi a toate, n-avea să regrete ceasul acela de plăcere duioasă. Şi că grozăvia răului avea să fie atenuată tocmai pentru că venea de la ea. Îşi spunea: „Ah! n-are decât să mă molipsească de lepră!", aşa

cum o femeie îşi spune despre bărbatul pe care-l iubeşte: Ah! de-ar fi să-mi dăruiască un copil!”

Şi totuşi, soarta lui era să fie un răsfăţat al zeilor.

XIII

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris
Scrisoare reexpediată de la Paris la Marrakech

20 februarie 1928

Mi-am regăsit echilibrul şi sunt mulţumit de asta. Oarecum descumpănită, totuşi. Unei femei care se linişteşte totdeauna parcă i-ar lipsi ceva. Să nu-ţi închipui că mă simt jenată din cauza ultimei mele scrisori. La urma urmei, dacă nu vrei să le tulburi pe femei, n-ai decât să nu vii după ele în casa lor prin radio. E simplu.

Da, un pic tristă. Reacţia, desigur. Şi mi-a fost adus un taior despre care credeau că o să-mi vină bine (nu te văd niciodată, şi totuşi numai pentru dumneata mă îmbrac), dar care-mi dă un aer... să nu mai vorbim! Mă îmbrac prost, dar măcar îmi dau seama când nu mi se potriveşte ceva. Şi mă deprimă. Şi-au fost şi probele, când mi-am văzut chipul repetat de vrei şase oglinzi. Mă uimeşte totdeauna când îmi văd faţa în oglindă, şi încerc s-o regăsesc pe cealaltă, cea de pe vremuri, prima mea faţă. Pasiunea mea – vreau să spun pasiunea mea pentru dumneata: pun punctul pe i,

deoarece s-ar putea să nu înţelegi pasiunea mea mă oboseşte şi mă îmbătrâneşte mai mult decât dacă aş fi dus o viaţă ştearsă. Iată pentru ce m-am ostenit să-mi schimb viaţa! Ah! Să poţi îmbătrâni liniştit, după ce-ai renunţat de bunăvoie. Vremea aceea când în sfârşit ai putea fi împăcată cu propria ta faţă... Dar pentru asta ar trebui să fi dobândit măcar o firimitură...

Îmi nărui totul, totul. Numai că zic: da, da, nu vreau altceva decât pe dumneata. Şi în acelaşi timp sunt obosită de dumneata: pun punctul pe i. Se întâmplă des acum, ca atunci când mă apucă să te chem, să-mi iau capul în mâini, să închid ochii atâta cât să simt că mă ia un pic cu leşin, iar apoi trece. Sentimentul meu pentru dumneata o să dispară; o să dispară aşa cum dispar lucrurile inutile. Încet-încet, încolţeşte în mine hotărârea de a nu-ţi mai scrie. O să tac şi-o să mă ascund. Ce aş putea pierde de pe urma dumitale, care să nu merite a fi pierdut chiar acum? (Cugetare a unei femei care are când şi când o străfulgerare de judecată.)

Primăvara mea sexuală a fost întârziată cu zece ani din cauza prea marii sincerităţi a mamei. Încât ajungi să te întrebi cum e mai bine: să-i laşi pe copii în misterul ce înconjoară lucrurile referitoare la sex sau să le prezinţi situaţia întocmai aşa cum e, atunci când „discuţiile vinovate" încă nu i-au stricat. Ambele metode duc la catastrofa. O dezvăluire făcută prea curând, o ştiu din experienţă, întârzie evoluţia sexuală. Când aveam între cincisprezece şi douăzeci de ani, perechile pe care le vedeam mă îngrozeau, tocmai din cauza actului sexual. Doar la gândul că un bărbat ar putea intra în vorbă cu mine mă zbârleam. Fiind singuratică de felul meu, dezvăluirea sexuală n-a tăcut decât să mă sălbăticească şi mai mult. Deci pentru asta erau toate pupăturile de mâini, toate sclifoselile, toată viaţa de societate! Baluri, vizite, cazinouri, am refuzat tot. Ba

chiar am spus o bucată de vreme că sunt logodită, ca să fiu lăsată în pace. În schimb, până la treizeci de ani n-am ştiut nimic despre psihologia actului sexual. Greşeala pe care am făcut-o în privinţa dumitale (Domnul de Charlus!...) m-a pus pe gânduri, şi de şase luni încoace am cumpărat o groază de cărţi de psihologie şi de psihanaliză. Ei bine, după ce-am citit toate astea, nimic n-o să mă facă să-mi scot din cap că există o anume anomalie în viaţa dumitale, tributul plătit pentru talentul pe care-l ai, după cum o anomalie există şi în viaţa mea. Wagner, ştii doar, îi spunea lui Liszt că, dacă ar fi fost fericit, n-ar fi scris o notă. Pui în opera de artă pe care-o faci ceea ce n-ai fost în stare să-ţi pui în viaţă. Dumnezeu a făcut lumea pentru că era nefericit.

Înainte de-a te cunoaşte, am ascultat la *Muza Lamartiniană* din Issoudun o conferinţă ţinută de o poetesă obscură, dar dăruită întrucâtva, Claude Violante, în realitate domnişoara Marie-Alix de la Roche de Villebrune, o tânără domnişoară de vreo patruzeci şi doi sau trei de primăveri. Titlul era puţintel caraghios: *Un mare scriitor trebuie să fie în mod imperios virgini* Dar ideea nu era. Femeia aceasta pretindea, aducând numeroase dovezi ştiinţifice în sprijin, că un artist, cu cât vorbeşte mai elocvent despre un lucru, cu atât îl cunoaşte mai puţin, că dintre faimoşii cântăreţi ai femeii, Baudelaire, Poe şi Pierre Louys erau impotenţi, că d'Annunzio cu siguranţă că rămăsese virgin până la o vârstă înaintată, că Byron era un refulat care prefera băieţandrii în locul femeilor, aşa cum se poate vedea din prieteniile lui stranii cu Eddington, Niccolo Giraud, lordul Clare etc... şi că adevărata Aziyade „era un băieţaş" (spusa, pe cât se pare, îi aparţine domnişoarei Juliette Adam); pe scurt, că e de-ajuns ca un literat să cânte magnific femeia, pentru a ne îndritui să tragem concluzia că fizic o cunoaşte foarte puţin. M-am gândit la toate astea în timp ce ascultam convorbirea dumitale

de la Radio-Paris. Stinghereala evidentă pe care o încercai vorbind în public m-a făcut să cred că eşti timid şi că timiditatea asta trebuie să se extindă asupra multor lucruri. Ceea ce mi-a confirmat gândul meu dintotdeauna, izvorât din instinctul feminin, cel care niciodată nu înşală: că insistenţa cu care pui accentul în opera dumitale asupra actului carnal e un indiciu că experienţa pe care o ai în acest domeniu e restrânsă. Şi cum niciodată n-am înţeles de ce te înverşunezi să ne refuzi amândurora o bucurie nevinovată, ceea ce ţine pur şi simplu de demenţă... Poate că de data asta îmi va îngădui să înţeleg un pic: nu numai că niciodată nu te-ai gândit ca, făcând dragoste, să-i dăruieşti plăcere celuilalt[6] (de aceea nici nu-ţi trece prin minte că, dorind o femeie, înseamnă să-i aduci o dovadă de dragoste), ci dumitale însuţi nu ţi-e pe plac plăcerea, nu-ţi place actul carnal.

Nu-i nevoie să-ţi spun: cu cât dumneata ai *mai mult,* cu atât eu, care nu am *nimic,* te simt mai aproape de mine. Ipoteza pe care am făurit-o în legătură cu dumneata mă ajută să trăiesc. Prin urmare, e adevărată.

A.H.

Poate că încerci să te rogi şi nu poţi. Bietul de tine, de neînchipuit până unde poate merge nefericirea. Şi totuşi, ce multă fericire s-ar face, când n-ai nimic, cu absenţa de fericire a celui care are totul, ca dumneata!

(Scrisoare clasată de destinatar, fără a o deschide.)

---

[6] Într-unul din precedentele volume, Costals spune: „Plăcerea noastră e plăcerea celuilalt". (n.a.)

XIV

În următoarele cinci zile, în fiecare seară, după ce se înnopta, Costals a primit-o la el pe Rhadidja şi a cunoscut-o.

În afară de ora asta atât de plăcută, toate celelalte erau o adevărată încercare. Timp groaznic, şi îşi spunea: „Ploaie zădărnicitoare de întâlniri. N-o să vină. Prea plouă". Cămăruţa aceea era sinistră, cu pereţii împodobiţi de motive ornamentale (indigene) care aproape că nu se mai vedeau sub stratul de jeg de deasupra, cu coloana ei sculptată cu cuţitul, susţinând fără convingere tavanul ondulat, ameninţând să se prăbuşească la prima ninsoare ceva mai consistentă. Marea de nori năpădea în dreptul ferestrei, aşa cum oceanul asaltează hublourile unui vas; deasupra acestei mări, zăpada piscurilor, ca spuma la suprafaţa oceanului furios. Totdeauna spera că într-o bună dimineaţă vor fi dispărut, aşa cum nu departe de acolo se întâmpla cu mirajele; dar nu, uite că rămâneau pe loc, prosteşte. În încăperea pe care kanunul nu izbutea s-o încălzească (în Africa de Nord, în schimb, nici că s-a pomenit vreodată să faci focul ca să te încălzeşti), cu picioarele înfăşurate în cuvertură, cu fularul la gât, Costals încerca să lucreze; în sfârşit, se vâra în pat aşa îmbrăcat cum era, şi-acolo continua să vânture hârtiile. („Ce mai greşeli! Ce mai greşeli!" exclama Rhadidja când sosea şi-şi arunca ochii pe ciornele pline de ştersături.) Relaţiile lui cu patronul, un mare patriot şi un bandit fără pereche, erau pentru Costals o altă încercare, din cauza străduniilor de cordialitate pe care trebuia să le facă. Fonduk-ul prezenta totuşi acest avantaj: lumea venea şi pleca de-acolo ca la piaţă. Şi totuşi, Rhadidja era în pericol să fie văzută. Ca să evite orice incident neplăcut – fata susţinea că părinţii nu ştiau nici acum

de purtările ei, Costals se vedea silit să-i cânte-n strună patriotului. Chiar dacă plăcerea nu-i niciodată prea scump plătită, are totuşi un preţ destul de piperat. E de-ajuns ca uneori să ne silească a renunţa la insolenţă şi să ne înveţe să dăm laba, iată cum ni se poate măsura puterea.

De cum sosise în Maroc, Costals îi scrisese lui Solange. I-a scris şi din Tighrent o scrisoare, pe care avea s-o pună la poştă peste câteva zile, la Marrakech. În general, la capitolul scrisori, se comporta întocmai ca un copil. Chinuindu-se să le scrie aşa cum niciodată nu se căznise cu cărţile lui, pentru că niciodată nu ştia ce să spună; de asta şi spunea vrute şi nevrute, doar ca să sporească numărul de rânduri; le lăsa, apoi se apuca iar de ele, aşa cum se joacă pisica cu şoarecele; iar la sfârşit lăsa totul baltă, sub pretext că minţise destul în ziua aceea. Ce să mai spunem atunci de scrisorile trimise lui Solange! Le scria din datorie: torentul uitării începuse să curgă în el. Ajunsese la capătul acestei femei aşa cum ajungi la capătul ţigării; Solange îşi trăise traiul. De fiecare dată când se gândea la vina lui faţă de ea, era ca şi cum ar fi tras de un pansament: îl ustura şi începea să sângereze. În restul timpului însă, nicio durere. Şi totuşi, îşi pusese în cap s-o legene pe Solange, să menţină conştiincios flăcăruia aceea... De unde şi tandreţea nespusă şi afectată a scrisorilor lui: voia să dovedească prea multe, întocmai ca un soţ; dar vai! „un lung discurs nu înseamnă şi-o iubire îndelungă" (sfântul Augustin). La urma urmei, scrisorile acelea nu erau cine ştie ce lungi. A scurtat-o pe una, pretextând sosirea unui autocar ce trebuia să-l ducă. Pe alta fiindcă rămăsese fără cerneală la stilou, şi e atât de neplăcut să scrii cu creionul. Şi în una, şi în cealaltă, plin de admiraţie pentru ceea ce făcea; şi, ca un negustor care-şi plăteşte datoriile, sublinia mirarea ce-l cuprindea pentru faptul că-i scria, îi amintea că în clipa aceea nu mai scria

nimănui, că-şi abandonase toţi prietenii. Şi cu o minunată inconştienţă, care era cu atât mai minunată cu cât nu era inconştientă, exclama: „Şi te mai plângi!" Regreta ceea ce trebuise să întreprindă împotriva ei, remuşcări însă nu avea. Cine-o pusese să vrea morţiş s-o ia de nevastă? (De ce ţinuse Andrée morţiş ca el să se culce cu ea?) Ca un automobilist necăjit de-a fi călcat pe cineva, dar care, cu toată bună-credinţa, nu se poate împiedica să nu-şi spună: „De ce mi s-a vârât sub maşină?"

În ziua plecării spre Marrakech – unde intenţiona să stea vreo şase-şapte săptămâni, pe urmă la Sous, apoi în altă zonă din Atlas – cu câteva clipe înainte ca Rhadidja să iasă, zise:

— Ştii, te iubesc mult.

— Ştiu.

— Cred că ţi-am spus tot ce aveam să-ţi spun. Dar tu, tu n-ai nimic să-mi spui?

— Nu...

Niciun fel de rea intenţie în acel „nu" care nu era decât expresia cea mai simplă şi mai chibzuită a realităţii: că nu găsea nimic să-i spună. Costals, în cele şase zile, o copleşise cu tot felul de drăgălăşenii (şi cu bani). Îi dăduse o dovadă puţin obişnuită, dacă nu de dragoste, măcar de „ceva", nelăsându-se oprit de boala ei: îi promisese că va face tot ce trebuie ca ea să fie tratată de doctori cu cea mai mare grijă. Şi totuşi, fata nu avea nimic să-i spună. Când a plecat, Costals a avut ca un fel de fior; nu un fior de durere, ci un fior de stupoare: „De necrezut!..." Şi totuşi, e mai bine să nu primim niciun fel de manifestare de recunoştinţă, pentru ceva ce merită recunoştinţă, decât să primim din partea cuiva (nimic mai stingheritor) o recunoştinţă disproporţionată faţă de puţinul ce l-am făcut pentru el, şi încă nu cu tragere de inimă. Pe urmă a aflat. De uşurare că întâlnirile dintre ei avuseseră loc fără niciun incident

la fonduk. Bărbaţii care practică amoruri clandestine, orice loc amoros ar părăsi, de orice metresă s-ar despărţi, de fiecare dată când o altă etapă a vieţii lor se sfârşeşte, au oftatul ăsta de uşurare: „Încă un flagrant delict evitat!" Amestec dulce-amărui de melancolie şi uşurare, ca vânticelul răcoros şi căldura abia simţită pe plajă. Iar deviza lor ar putea fi: „O dura cât o dura!"

— Sunteţi Pierre Costals, scriitorul? zise doctorul Lobel de la spitalul din Marrakech. Staţi jos. Mă scuzaţi, dar o profesie ca a mea îţi ia tot timpul... şi-apoi, noi cei de-aici ne sălbăticim... în fine, mai bine să vă mărturisesc din capul locului: n-am citit niciuna dintre cărţile dumneavoastră.

— E mult mai bine aşa, fu de acord Costals, cu o insolenţă de data asta inconştientă.

— Dar unul dintre prietenii pe care-i aveţi mi-a vorbit mult despre dumneavoastră.

— Hm... Păi atunci, m-aştept la ce-i mai rău.

— E vorba de domnul Richard, profesor la liceul din Rabat. Să nu credeţi, totuşi, că n-am citit nimic de dumneavoastră. Îmi amintesc de un articol cu deosebire acid, unde cu elocinţă luaţi apărarea Turnului Eiffel.

— Ei cum!... protestă Costals scandalizat. Niciodată n-am făcut una ca asta!

— Chiar aşa, nu vă mai amintiţi? în urmă cu vreo trei patru ani! A existat pe atunci o campanie de presă care cerea demolarea Turnului Eiffel. Şi-atunci aţi scris un articol ca să arătaţi că, vrând-nevrând, Turnul face parte din patrimoniul Parisului.

— Se prea poate ca în cuprinsul vreunui articol să fi spus incidental că toate acele bruşte indignări jurnalistice împotriva Turnului Eiffel şi împotriva Trocadero-ului erau simple snobisme,

simple înşelăciuni, afară de cazul când vor fi fost suspecte. Dar niciodată n-am *consacrat* un articol Turnului Eiffel, zise Costals cu o vehemenţă contenită.

Faptul că publicase opt cărţi făcute din sângele şi carnea lui, dar că nu fusese reţinută decât o frază oarecare ce-i picase sub pană într-o cronică de ziar, şi al cărei sens mai era şi deformat, ce simbol mai elocvent despre relaţiile dintre scriitor şi publicul lui! Şi totuşi, nimic mai firesc ca un doctor să nu-i fi citit cărţile; doctorii au altele pe cap. Chiar şi aşa, totul s-ar fi lămurit mai bine dacă Lobel ar fi avut cea mai vagă idee despre cine era Costals. Până la urmă, acesta aluneca uşor pe-o pantă clasică, de la faptul că Lobel nu-l citise la presupunerea că Lobel era o nulitate pe cinste. Puterile doctorului sunt într-atât de mari nu doar asupra trupului nostru, ci şi asupra minţii noastre, încât avem tendinţa să-l judecăm nevrednic de ele. Viaţa noastră în întregime depinde sau poate depinde de el, ceea ce ne face să fim severi faţă de el; abia dacă-i îngăduim să aibă alte gusturi decât noi în materie de literatură, politică, erotism sau gastronomie.

Doctorul Lobel era un bărbat de vreo cincizeci de ani, cu păr de fotograf şi mustaţă de actor monden; ceea ce va să spună că avea părul un pic cam lung, totuşi nu îndeajuns de lung cum l-ar purta un pictor prost, iar cele câteva fire de mustaţă tăiate aproape de la rădăcină îl făceau să semene cu actorii în rol de conte de prin comedii, a căror viaţă întreagă ar fi otrăvită de n-ar avea senzaţia că sunt spâni, dar care păstrează totuşi câţiva peri pentru liniştea contesei. Frumuseţea feţei lui Lobel nu sta nici în vreo expresie de inteligenţă, nici în una de caracter, ci în ereditatea feţei lui: era faţa unui om de la finele domniei lui Ludovic al XIII-lea sau de la începutul domniei lui Ludovic al XIV-lea; te impresiona dacă simţeai asta. Dar când ochii ţi se ridicau de pe o faţă atât de

delicată şi dădeau de mâini, se opreau surprinşi: degetele acelea roz şi grăsulii ca nişte cârnăciori, încheieturile butucănoase şi grosolane ale mâinilor erau mâinile unui om al cărui tată ţinuse coamele plugului vreme de cincizeci de ani. Faţă de consilier la Marea Cameră în anul de graţie 1640 şi mâini de învăţător din 1928. Discordanţa era aceeaşi ca în cazul anumitor adolescenţi din popor, care lucrează şi care au o faţă de înger, iar mâinile ca ale unui fierar bătrân. Dar cel mai mult te uimea la doctorul Lobel faptul că purta o mică baretă a Legiunii de Onoare pe halatul de spital, ceea ce producea acelaşi efect ca în cazul unui jucător de fotbal care-ar fi purtat însemnul decoraţiei chiar pe tricou. Poate că doctorul Lobel, atunci când se îmbăia, îşi agăţa bareta decoraţiei de părul de pe-un sfârc.

După ce scăpă de Turnul Eiffel, Costals îi spuse ceea ce avea de spus. Iar Lobel răspunse:

— Am cunoscut într-un *bled*[7] unde eram singurul doctor un funcţionar francez care, atunci când metresa lui indigenă s-a aflat în pericol de moarte, nu m-a chemat de teamă, de teamă să nu mi se pară urâtă. Totdeauna le spun întâmplarea asta europenilor care îmi cer să intervin pentru maurele lor. Acestea fiind spuse, mă întorc la cele ce aşteptaţi din parte-mi.

În tot Marocul, lepra e în plină expansiune. (Spunea asta cu un aer oarecum triumfător, ca şi cum ar fi subînţeles: „Noi, doctorii, n-o să şomăm".) Dar înainte de toate, trebuie să vă corectez părerile în legătură cu această boală. Există boli pe care lumea le tratează cu uşurinţă, dar care pot avea urmări foarte grave: bronşita, blenoragia, rujeola, gălbinarea etc. Şi există unele boli (sau

[7] „Sat, localitate izolată" (arabă) (n.tr.)

simptome) care sunt mai puţin grave decât se crede. Sifilisul, dacă e tratat imediat, nu mai e periculos în ziua de azi. Faptul că stai în curent nu e periculos dacă nu eşti transpirat. Onanismul, cu care sunt terorizaţi bieţii băieţi, „nu e altceva decât actul sexual obişnuit", a scris-o chiar Janet. Boala lui Hansen (asta era lepra, în stil consolator, pe cât i s-a părut lui Costals) nu vreau să spun că n-ar fi gravă, de vreme ce se moare de pe urma ei. Totuşi, nu-i chiar aşa pe cât îşi închipuie lumea. Mai întâi, incubaţia e înceată: poate dura între opt şi zece ani. Şi evoluţia e înceată; boala poate fi, dacă nu vindecată, măcar întârziată. Micuţa dumitale maură poate că are în faţa ei încă zece ani de viaţă aproape normală şi fără suferinţe: există perioade de evoluţie rapidă, întrerupte de remisiuni foarte prelungi – şi cel puţin douăzeci de ani înainte de a-şi da sfârşitul. („Asta-i capital pentru mine, îşi zise Costals, dacă am luat boala. Nu-mi mai trebuie decât zece ani de luciditate, ca să termin partea esenţială a operei.") în sfârşit, şi mai cu seamă asupra acestui lucru vă atrag atenţia, molipsirea nu-i deloc ceea ce se crede. Mai puţin fatală decât a tuberculozei, de vreme ce nu se ia din zbor. Vă miraţi că Rhadidja şi unchiul ei n-au fost izolaţi. Nu toţi leproşii sunt izolaţi. Fireşte că avem spitale speciale, dar în multe locuri leproşii sunt puşi în salonul comun, dacă nu cumva sunt pur şi simplu lăsaţi în libertate. Există trei sute de leproşi la Paris, dintre care numai douăzeci sunt spitalizaţi (la Saint-Louis): ceilalţi se plimbă. Chiar şi la Saint-Louis, totdeauna au fost şi mai sunt şi-acum în salonul comun, dar nu s-a cunoscut niciun caz de contaminare. Ba mai mult, hanseaticii căsătoriţi pot avea raporturi sexuale ani de zile fără să fie atins consortul. Pe scurt, din punct de vedere medical nu e imposibil, dar e de-a dreptul improbabil ca, în cele şase contacte pe care le-aţi avut cu femeia asta, să fi contractat bacilul care, cu câteva zile mai înainte, nu fusese depistat pe

organele genitale. „Totdeauna ai dreptate riscând, îşi spunea Costals. Ştiam şi eu că, dat fiind tratamentele moderne, sifilisul a devenit o plăcere. Dar lepra!...”

— Să punem totuşi răul în faţă, zise Costals. Să zicem că aş fi contaminat, când ar putea apărea primul simptom?

— Peste patru luni sau peste patru ani, e tot ce vă pot spune!

— Ar trebui să iau de pe acum unele măsuri preventive?

— Măsurile preventive, în cazul dumneavoastră, ar fi să întrerupeţi relaţiile cu această persoană. Nu trebuie să ne jucăm cu mucoasele! Am să dau dispoziţie ca fata să fie adusă aici cât mai repede. Am s-o examinez din nou, cu toate că Maybon e foarte sigur pe ce-a făcut: examen nazal şi tot restul. Îi vom face injecţii cu chaulmoogra. Pe urmă, tot în bledul ei o să se ducă. Aici nu spitalizăm decât leproşii într-un stadiu avansat. La Marrakech a fost proiectat pentru ei un lazaret, dar n-o să fie gata decât peste vreo doi-trei ani. La Tighremt, doctorul Maybon o s-o viziteze cu regularitate pe protejata dumneavoastră; am să dau şi eu o mână de ajutor. Infirmierul din Taoud o va îngriji şi va fi atent ca fata să nu întrerupă tratamentul de tot la cea dintâi ameliorare, obicei clasic în rândul arabilor.

Lobel i-a propus lui Costals să-l ducă să viziteze câţiva leproşi, la spital.

— Numeroşi oameni de litere, iar femeile fără nicio excepţie, care sunt în trecere pe-aici, se fotografiază împreună cu leproşii, a spus el cu un zâmbet jignitor.

Costals însă a refuzat. „Nimeni n-are de câştigat dacă-mi stimulez în felul ăsta imaginaţia. Şi-apoi, toate astea ţin de pitoresc, iar pitorescul nu mă interesează.” A acceptat în schimb ca doctorul să-i împrumute o lucrare de specialitate, în care un capitol întreg

trata despre lepră. Voia să ştie, dar să ştie fără a risca să-şi piardă sângele rece.

Avu totuşi parte de „pitoresc", vrând-nevrând. Fotografii de „faciesuri leonine": priviri rătăcite, nasuri zdrobite, gene şi sprâncene căzute. Bolnavi ale căror degete, picioare şi organe genitale căzuseră, putrezite. „Ar fi un dar nemaipomenit pentru mine, dacă aş putea să n-o mai iubesc, îşi spuse Costals cu multă înţelepciune, căutând instinctiv poziţia ce n-ar fi adus suferinţă. Dar poate că atunci când va începe să se desfigureze, natura mă va ajuta de la sine... Cu toate că nu-i nimic sigur."

Abia peste o săptămână Rhadidja urma să sosească la Marrakech. Se gândi dacă să o aştepte, dar în cele din urmă socoti că nu avea rost. A doua zi, porni spre munţi.

XV

După sosirea la munte, Costals avea totuşi grijă ca în fiecare joi să se afle într-un bled unde venea poşta, ca să poată lua scrisoarea fiului lui, care-i scria, duminica, dintr-un orăşel de lângă Londra, unde învăţa la un colegiu. Dintre cele aproximativ două sute de scrisori care-i soseau într-o săptămână, numai scrisoarea lui Philippe îl interesa; celelalte erau, după dispoziţia sa de moment, ori răsfoite cu ne-răbdare, ori rupte şi azvârlite, să fi fost scoase din plic. O scrisoare pe care o aştepţi cu adevărat, o scrisoare ce-ţi face plăcere – una din două sute – oare nu asta-i proporţia obişnuită?

În ultimul trimestru al anului 1927, Brunet, aflat la liceul din Cannes, susţinuse sus şi tare că asta voia la rându-i, să atace în forţă impozanta masă de ignoranţă adunată în el, dar că numai şcoala aceea îl împiedica s-o facă. Aşa îi venise lui Costals ideea să-l înscrie la o şcoală particulară de lângă Londra: Anglia era la

ordinea zilei de când Brunet fusese „fericit la culme”, în septembrie, la nişte prieteni de-ai tatălui lui. Şi-apoi, era un mijloc de-a scăpa de deformarea pe care belferii o exercitau asupra minţilor tinere în şcolile secundare franceze; timp de douăsprezece ore, Costals avusese o adevărată depresie nervoasă în ziua în care Philippe îl anunţase cu mare surescitare că tema la compunere franceză avea ca subiect: Racine zugrăveşte oamenii aşa cum sunt, iar Comedie aşa cum ar trebui să fie.

Bine a spus cel din vechime că aceia care au copii sunt binecuvântaţi de zei, numai că „şcolaritatea”, atunci când se manifestă prin asemenea teme absurde privitoare la nişte lucruri lipsite de cea mai măruntă importanţă, te-ar putea face uneori să regreţi că ai un copil.

Între timp, dinspre Bradborough soseau noi plângeri. Brunet, la Paris, învăţase în ordine staţiile de pe toate liniile de metrou sau pe-aproape; avea memoria aceea cumplită a copiilor isteţi: înregistra totul, încât tatăl lui se simţea paralizat când era vorba să spună ceva de faţă cu el, de teamă ca în mintea copilului să nu se întipărească totul cu exagerare. Deşi înzestrată astfel, memoria lui opunea rezistenţă limbii engleze; băiatul îşi dădea seama că niciodată nu va fi în stare s-o vorbească, şi se chinuia din cauza asta, nu din pricina vreunor avantaje sociale pe care risca să le piardă, ci pentru că se lăudase pe lângă colegii lui de şcoală din Cannes că, la întoarcere, avea să ştie engleza dumnezeieşte. La început, Costals nu luase prea în serios jelaniile astea. Îşi amintea cum la doisprezece ani, Brunet plânsese atât de tare pentru un iepure de casă ucis, încât de pe atunci te puteai întreba dacă suferea chiar atât de tare pe cât părea, şi-şi mai amintea de Brunet prefăcându-se că se tăiase într-una din zilele când făcuse o prostie, pentru ca cearta la care se aştepta să fie transformată în mângâieri;

iată de ce Costals nu era dispus să-l creadă pe de-a-ntregul. Dar când din fotografiile trimise de băiat, a văzut că slăbise, şi-a spus: „Simte că nu-i în stare să înveţe engleza, de asta a slăbit". Racursiu care sub strălucirea lui era solid. Şi cum graţia, efervescenţa, fantezia băiatului nu răzbăteau deloc din scrisorile lui, Costals se întreba: „Oare toate astea vor dispărea? Şi dacă da, nu va fi fost din vina mea, care l-am lăsat cumva în părăsire?" „Când eram mic şi fiecare dintre noi avea viaţa lui, nu mă gândeam la tine decât atunci când îţi scriam, şi uneori seara, la culcare. Dar acum aş vrea atât de mult să te văd." Doar ca să recitească fraza asta, Costals scotocea iar în buzunar după scrisoarea băiatului – una dintre scrisorile pe care acum le scria cu mare regularitate şi uşurinţă, în timp ce pe vremuri alcătuirea unei scrisori era pentru el o veritabilă corvoadă. (Scrisorile lui de-atunci, cu marginea şi rândurile liniate cu creionul) Şi Costals îşi spunea (în ciuda faptului că nu suporta intimitatea cu nimeni, aşa cum alţii nu suportă intimitatea cu ei înşişi): „Când vrei să faci fericit pe cineva, e bine să-l faci cât mai repede. N-ar trebui oare ca de Paşti să-l iau în sfârşit şi definitiv la mine, la Paris?" Sau: „Capetele seci susţin că viaţa «e lipsită de sens», când totdeauna există posibilitatea să faci fericit pe cineva pe care-l iubeşti, iar tu să te nutreşti de pe urma fericirii lui..." Se gândea că băiatul slăbise – de-adevărat sau era doar o impresie de-a lui – şi-şi făcea griji. În legătură cu fericirea lui. În legătură cu valoarea lui. Cu viitorul lui, în faţa căruia se simţea ca un luptător în faţa adversarului, şovăind asupra felu*lui în* care să apuce; căci se simţea o persoană prea aparte pentru ca judecăţile lui asupra vieţii să fie valabile din oficiu şi pentru un altul, în afară de el singur. Tocmai aici e-aici, fiul lui era piatra de încercare ce-i slujea să discearnă, din ceea ce el socotea a fi bun, ceea ce era bun pentru toţi sau măcar pentru aceia pe care-i iubea;

Brunet era pentru Costals cauza unei reevaluări permanente în judecăţile lui de valoare, a unei reflecţii reînnoite asupra lor. (De pildă: „Pentru mine cunoaşterea latinei e indispensabilă. Dar pentru Brunet? Iar dacă da, *de ce*?")

Frământat de aceste gânduri, într-o zi, în timp ce sta pe o piatră înconjurat de zăpadă, a notat:

„Sfânta Tereza exclamă în legătură cu Satana: «Bietul de el, nu iubeşte!» Se înţelege, bărbatului, care niciodată n-a dus un buchet de violete unei femei sau n-a dezlipit timbre de pe scrisorile venite din străinătate, totdeauna îi va lipsi ceva. În acelaşi timp trebuie să spunem: «Bietul de el, iubeşte!» Acolo unde e iubire (şi încă nu vorbim aici decât despre iubirea-afecţiune) s-a terminat cu libertatea, cu liniştea, cu viaţa desprinsă de realitate. Un bărbat e ruinat sau «dezonorat»; ar proceda cu înţelepciune, dacă n-ar iubi, dar există o soţie şi un copil pe care-i iubeşte, aşa încât ruina lui sau «dezonoarea» devin o adevărată tortură. Un bărbat e pe moarte, şi toată fermitatea pe care ar dovedi-o în faţa morţii, dacă n-ar iubi, se destramă când în urma lui rămân fiinţe pe care le iubeşte, e îngrozit la gândul că le va pierde sau neliniştit gândindu-se la ce se va alege de ele. Iubirea otrăveşte, iubirea roade. (Şi repet, aici nu-i vorba despre iubirea-pasiune, ci despre afecţiunea conjugală, părintească etc.) Nu există înţelepciune filosofică pentru acela care iubeşte; nu poate exista o fiinţă înţeleaptă fără egoism. «Dumnezeu e iubire», spun creştinii. Necredinciosul răspunde ba una, ba alta, după cum ar putea să răspundă că, dacă Dumnezeu iubeşte, Dumnezeu e slab, Dumnezeu depinde de o făptură, şi atunci nu mai e Dumnezeu. Un Dumnezeu care ar iubi ar fi un Dumnezeu sclav, iar un Dumnezeu sclav nu e de conceput. Uitaţi-vă la zâmbetul lui Buddha şi nu ne mai vorbiţi despre iubirea lui faţă de oameni: nu zâmbeşti aşa decât atunci când nu iubeşti.

Şi totuşi, dacă lipsa de iubire înseamnă libertate sufletească şi libertatea minţii, îngrijorarea izvorâtă din iubire poate însemna uneori un sprijin pentru suflet şi pentru minte. Grija faţă de sănătatea, de fericirea şi valoarea unei fiinţe – nu permanentă, dar totdeauna regăsită când ieşi din cuprinsul a ceea ce nu este ea – veghea aceasta e un soi de ciment ce se strecoară în toate golurile unei vieţi, uneşte între ele elementele mai mult sau mai puţin disparate, le dă coeziune şi drept urmare soliditate. Ea constituie unitatea atâtor vieţi dispersate (dragostea maternă la văduve), după cum le dăruie şi plenitudine.

Plenitudine! Cât de *prins* eşti de cineva pe care-l iubeşti! Ar fi de ajuns ca să-ţi fie singura preocupare. Dar legea cea nemiloasă, «arta contra iubirii», nu cârmuieşte doar iubirea pasiune; am încercat-o nu numai în relaţiile mele cu Solange şi cu alte femei: dacă nu i-am dăruit fiului meu tot ce-i mai bun din mine, e pentru că am dăruit aceasta operei mele, şi există clipe când lucrul acesta mă tulbură până la angoasă. Cum, mi se va spune, o viaţă poate fi umplută numai pentru a gândi şi a dori binele unei fiinţe? Eu, care mi-am rărit întâlnirile cu fiul meu ca să mă ţin sub presiune, ca să doresc nerăbdător să-l văd, ca să nu mă obişnuiesc cu el şi nici să-l iubesc, eu, aşadar, răspund: da, de ce nu? îmi închipui foarte bine că aş fi putut, de zece ani încoace, să nu fac *nimic* altceva decât să mă ocup de educaţia fiului meu (instrucţia lui fiind încredinţată specialiştilor), exact asta ar fi însemnat să-i dau educaţie, în adevăratul înţeles al cuvântului, şi să-l iubesc, în adevăratul înţeles al cuvântului. Aveam de ales între a construi un om şi a construi o operă; am ales opera: Rousseau îşi abandonează copiii ca să poată scrie o carte despre copil. Pe taţii obişnuiţi, câştigul banilor ori al măririi sau belota îi răpeşte de lângă copiii lor. Pe mine, opera m-a răpit dragostei şi educaţiei copilului meu, făcându-mă să-mi trădez

copilul, să-l *amin pentru mâine* – în timp ce uneori, dimpotrivă, simt că fiul meu mă împrăştie, mă face să mă ocup când şi când de cele pieritoare, în vreme ce instinctul meu cel mai imperios îmi porunceşte să nu mă consacru decât celor veşnice. (Orice artist vrednic de acest nume procedează ca şi cum opera lui ar trebui să fie veşnică.) Asemenea oceanului pe ţărm: fiul meu când câştigă teren în mine, când se retrage. Dar oare nu asta e mişcarea oricărei iubiri? Se cuvine să ne plângem? Ce beţie, să trăieşti pe apa asta mişcătoare, nicicând secătuită, nicicând credincioasă, nicicând deznădăjduită, care e viaţa altuia! Cât despre antinomia artă-iubire, fără îndoială că nu-i decât un caz particular al unei antinomii universale. Dacă vrem să facem lucrurile cu profunzime, am putea ca în acelaşi timp – de pildă, în ceea ce mă priveşte – să creăm, să ne cultivăm, să alergăm după aventuri, după glorie, şi să iubim: se întâmplă ca una dintre aceste activităţi să fie totdeauna trădată.

...Nu sângele vorbeşte în mine când îl iubesc sau mai curând nu numai sângele: e o legătură care, de una singură, n-ar putea să-mi fie de ajuns. Natura mi-a dăruit copilul acesta, dar în asemenea împrejurări, încât aş fi putut să-l refuz, dacă aş fi vrut, aşa cum am refuzat în cazul lui F...[8] Mi-a fost dat, dar în acelaşi timp l-am ales şi eu pe el, la fel l-am şi iubit, dar totodată am vrut să-l iubesc, am vrut să-l iubesc aşa cum creştinul (inteligent) vrea să creadă. Pe când mai era încă în inconsistenţa vârstei fragede, am pariat pe el; am pariat că va fi demn de această iubire, ca şi de timpul pe care această iubire mi-l va lua..."

[8] Un alt copil din flori al lui Costals, de care refuzase să se intereseze. (n.a.)

Aşa cugeta Costals înconjurat de frumuseţile naturii, atât de insipide pentru cel care a văzut un suflet. Şi zâmbea la gândul că lumea literară vorbea despre „singurătatea" lui – singurătatea ta, pentru că tu nu frecventezi *lumea aceea!...* – în vreme ce n-a existat nicio perioadă din viaţa lui care să nu fi fost plină de o fiinţă pe care-o iubea, în vreme ce toată viaţa şi-o petrecuse iubind, aşa cum toată viaţa ne-o petrecem murind. Singurătate? Da, uneori. Dar o singurătate luminată mereu de afecţiunea pe care o dăruia, aşa cum pe locul acela singurătatea înălţimilor era luminată de blândeţea cu care soarele încălzea zăpada.

XVI

O întâlnea în fiecare duminică seara, în tren, atunci când ea se întorcea de la mătuşa Charlotte. Într-una din zile i-a spus cine era şi că de multă vreme o remarcase. Îi ceruse îngăduinţa să-i scrie, apoi o condusese la uşa casei ei. Îi scrisese de mai multe ori. Ei i se păruse că scrie bine; scrisorile lui o încântau. Încântarea dispărea atunci când dădea ochii cu el, în fiecare duminică seara: „visul" ei era cu mult mai frumos de departe! în cele din urmă, a cerut-o. Cererea îl viza nu atât pe el, cât un anumit pavilion delicios din secolul al XVIII-lea, care chiar atunci urma să fie liber... Pavilionul ăsta luase pe umerii lui întreaga afacere. În seara aceea, în tren, el se aşezase lângă ea, în timp ce de obicei se aşeza pe bancheta din faţă. După ce se interesase dacă gestul lui i-ar displăcea, o sărutase pe frunte. Ea nu simţise nimic, dar nimic-nimic, şi nici măcar nu se clintise. „Nu mă săruţi şi dumneata?" întrebase el, cu trăsăturile contrariate. Ea îşi întorsese faţa spre el, se apropiase, dar, când trebuise să treacă la fapte, nu putuse: îşi întorsese faţa de la el.

Mâinile îi stăteau inerte pe genunchi, ca nişte vietăţi submarine, şi începuse să plângă. (Nu-i era greu să lăcrimeze.)

Când doamna Dandillot îşi amintea de scena asta, totdeauna se gândea că în clipa aceea domnul Dandillot „se albise la faţă de tot". Să nu exagerăm: domnul Dandillot nu făcuse decât să aibă aerul pe care-l au domnii într-o împrejurare ca asta. Îşi reluase brusc locul dinainte, pe bancheta din faţă. Apoi spusese câteva cuvinte banale. Se despărţiseră. A doua zi, îi scrise: „Am înţeles, nu mă iubeşti", şi-şi retrase cererea. După care ea se porni pe plâns şi mai şi: îşi închipuia că fusese fericită. Nu bărbatul acela îi lipsea, ci scrisorile lui – atât de mângâietoare şi de respectuoase! Nu de el avea nevoie, ci să aştepte poşta, asta îi lipsea. Dezamăgirea trecuse prin două faze, la fel de clasice amândouă: o primă fază în timpul căreia domnişoara Dandillot făcuse versuri, şi o a doua fază în care făcuse creştinism, în ziua în care pomeni de intrarea la mănăstire, tatăl ei dădu fuga la familia Dandillot. La început, Charles Dandillot s-a îmbăţoşat: nu-i erau pe plac femeile înţepate, şi-apoi renunţase la intenţia lui. Dar sunătorii proastei zornăiau frumos, aşa încât peste câteva săptămâni „perechilor eterne" li se mai adăugase una. Nenette şi Rintintin *for ever.*

Sărise peste tinereţea ei, peste viaţa ei de femeie în care nu existase nimic. Dar cât de mult ne hrănim din iubire! O viaţă, în care n-a existat nimic", dacă în cuprinsul ei a existat dragostea fiinţei pentru copii ei, e de-ajuns, în ochii acestei fiinţe viaţa ei a fost plină şi justificată. Şi nicicând nu simte mai bine acest lucru decât la ceasul hotărâtor dinaintea morţii. În ceasul acela, marile probleme, pretenţiile existenţei ei, ceea ce a clădit, „mesajul" – de va fi avut vreunul – i se par derizorii. Dar faptul că iubeşte şi obiectul pe care-l iubeşte nu-i apar ca fiind derizorii. Tocmai *asta* rezistă teribil, cu întreaga-i putere în bine şi în rău, în vreme ce

coloanele templului se năruie. Doamna Dandillot îşi iubea fiica, şi era deci salvată. În vârful ierarhiei iubirilor, neîndoielnic că ar trebui să aşezăm dragostea tatălui pentru fiu, de cumva există. Dar nu există aproape deloc: bărbatul e prea prins, şi uneori prea mărginit, ca să se ocupe de fiu: de obicei acest lucru are loc într-un mod grosolan şi pe apucate; băieţii nu sunt iubiţi cu adevărat decât de câţiva educatori înnăscuţi şi de câţiva pederaşti de soi bun. Aşa încât în iubirea mamei faţă de fiică vedem forma cea mai desăvârşită a iubirii fiinţei faţă de o altă fiinţă.

Doamna Dandillot se trezi pentru a treia oară în cursul acelei nopţi. Şi pe loc, într-un elan sublim, conştiinţa ei abia ivită se revărsă asupra fiicei ei, ca şi cum ar fi fost vorba de vreun drept al primului ocupant şi era de-o importanţă vitală să fie marcat. Totuşi, nu era vorba de conştiinţa limpede, ci de acele minute tulburi în care se înfruntă, se amestecă şi se încleştează, ca fluviul şi oceanul în ridicăturile de nisip ce astupă gura fluviului, cele două aventuri, amândouă la fel de puternice, cea a somnului şi cea a veghii. Inima îi bătea cu o putere maladivă. Amintirile de familie peste care dăduse ieri în dulap, a căror imagine îi veni în minte, au fost de-ajuns ca să-i dea lacrimile: toate îi evocau părăsirea şi singurătatea, vestitoare a părăsirii şi a singurătăţii fiicei ei. Şi fusese o zi plină ochi de complexele inferiorităţii: o vizită la coafor (veşnicele ei permanente care nu ţineau); o vizită la croitoreasă, cu veşnicele ei toalete împopoţonate de două mii de franci, care nu-i veneau bine. Dintr-odată, din năclăiala asta de amărăciune se desprinsese un lucru, o certitudine izbitoare şi absurdă: Solange plecase! Să plece?... Unde? De ce? între clipa de aseară, când cele două femei se sărutaseră („Dacă la noapte o să te trezeşti leoarcă de sudoare şi vrei să te schimbi, cheamă-mă. Dacă te schimbi

singură, poţi fi sigură că o să răceşti.") şi acum, Solange se îmbrăcase, îşi strânsese în grabă lucrurile şi plecase de-acasă. Doamna Dandillot a aprins lumina, s-a sculat şi s-a îndreptat rătăcită spre camera fiicei ei. În trecere, sărută un palton de-al lui Solange, agăţat de perete, cufundându-şi faţa în el.

Solange se trezise şi ea şi stătea în întuneric. (Dar fericirea le-ar fi putut dărui şi uneia, şi alteia somnul.) Recunoscu forma mamei ei. Forma se apropie de pat:

— Tu eşti?

— Nu, mămico, nu sunt eu!...

— Credeam că ai plecat.

— Să plec?

— Da, că te-ai sculat, că te-ai îmbrăcat şi că ai plecat cu o valiză.

— Mămico! Nu cumva ţi-ai pierdut minţile?

— Ba cred că da. Lasă-mă să stau în genunchi lipită de patul tău, fără să spun nimic, doar mâna să pipăie peste tot, să se convingă că eşti tu.

— De ce aprinzi lumina? (zâmbind): Da, tu eşti. Acum te recunosc. Eşti fata mea, singura.

— Vezi bine!

— Ce-ar fi zis taică-tău dacă ar fi văzut lumină la tine, la ora asta, adică o dungă luminoasă lângă pragul uşii? Eu, când citeam şi trecea de unsprezece, puteam fi sigură că o să-l văd venind: „Nu dormi?" Dacă tot eşti trează, nu vrei să-mi faci un pic de loc lângă tine? Mi-ar plăcea să-mi fie cald.

— Ştii doar bine că n-am căldură nici pentru mine.

— Dar nu ca să-mi fie cald, ci ca să fiu lângă tine. (Se instalează.) De mult stai trează?

— Nu ştiu. M-am trezit o dată la douăsprezece şi un sfert, o dată la două, pe-urmă acum.

— Exact la aceleaşi ore m-am trezit şi eu. Am mai observat şi altădată că ne trezim aproape în acelaşi timp. Ciudat. Nu te doare ceva?

— Nici vorbă! Ştii, nu e cazul să-ţi faci griji toată ziulica aşa, pentru mine. Adineauri „plecasem", iar acum te temi să nu mă doară ceva!...

— Taică-tău spunea că, dacă totdeauna ni-i închipuim pe cei care ne sunt dragi pe cale să păţească ceva, înseamnă că-i vai de capul nostru. Eu însă cred că, dacă cineva care ţine la o altă persoană într-o bună zi nu-şi mai închipuie că a păţit ceva, ei bine, înseamnă că pur şi simplu ţine mai puţin la persoana în cauză.

Îşi strecură mâna sub braţul fiicei ei; îi pipăi îndoitura unde se adună sudoarea de peste noapte a celor slabi (răzbătând prin cămaşă), aşa cum umiditatea se adună într-o cută a pământului unde soarele nu pătrunde niciodată; privi la venele antebraţului, care aveau aceeaşi dispoziţie ca şi la ea, de-ai fi crezut că fuseseră calchiate după ale ei; cealaltă mână şi-o trecu peste fruntea lui Solange, ca pentru a aduna şi a alunga duhurile rele. „Să-ţi spun că, sub fruntea asta, nimic n-a fost făcut vreodată şi nici nu se va face împotriva mea!" Fiinţa aceea – faţă şi trup – care pentru ea era tot ce-i mai de preţ pe lume era aceeaşi fiinţă care pe Costals îl făcea să caşte de plictiseală; aceeaşi fiinţă cu care mii de bărbaţi şi de femei se încrucişau pe stradă ori o înghesuiau cu indiferenţă; aceeaşi fiinţă pentru care alţi bărbaţi s-ar fi lăsat osândiţi la chinurile iadului, numai să-şi satisfacă dorinţa, dar nu i-ar fi iubit şi sufletul: însemna totul şi nimic, era suverană şi totodată dezarmată. Solange avea obiceiul (ca toţi arabii şi mulţi dintre spanioli) de-a dormi totdeauna, chiar şi vara, cu gura căscată. După pata de jilăveală de pe el, doamna Dandillot recunoscu locul anume de pe cearşaf pe care odihnise gura fiicei ei, şi-şi lipi faţa de

el cu un uşor geamăt. Era „Nenette”, era „calul de jandarm”: şi totuşi, în clipa aceea atingea tot ce era mai puternic în ea, tot ce-i constituia tăria. Solange se uită cu milă la faţa aceea buhăită puţin de somn, pe care pungile de sub ochi se prelungiseră, aşa cum se prelungesc pungile sub ochii maimuţelor, pe care cutele săpate de pernă se întretăiau cu ridurile – la fel şi expresia ei patetică de lăcomie şi epuizare pe care gestul acela i-o întipărise dintr-odată: e bine ştiut că dorinţa, în clipa când e satisfăcută, capătă masca morţii; trebuie ştiut că tandreţea maternă împrumută uneori şi ea aceeaşi mască. Pe urmă doamna Dandillot îşi lăsă capul să-i cadă pe sulul de la pat (Solange nu avea pernă) şi rămase tăcută. Apoi spuse:

— Drăguţa, mititica mea... Ce nevoie am să-ţi mai spun altceva, când îţi spun: Drăguţa, mititica mea?

După o vreme, coborâse desigur de pe culmea aceea unde iubirea o înălţase pentru o clipă, deoarece rosti, ţinându-şi ochii aţintiţi pe partea de sus a camerei:

— Tapetul a fost lipit prost.[9] Tatăl tău n-ar fi făcut una ca asta. Era el cum era, dar când punea tapetul n-avea pereche. La Limoges, a lipit în salon un perete întreg de lungimea unui sul, fără nicio greşeală.

„Tatăl tău”, veşnic „tatăl tău”. Cât trăise, nu făcea nici doi bani. Acum, când nu mai era, se vorbea despre el întruna. Ca să fie contrazis, bineînţeles. Dar deseori şi ca să fie lăudat.

Doamna Dandillot luă braţul fiicei şi, ţinându-i mâna în mâna ei, îl balansă un pic cu o graţie tristă.

---

[9] Tapetul fusese lipit de curând, cu prilejul aranjării locuinţei după moartea domnului Dandillot. (n.a.)

— Da, viaţa ar putea fi aşa, să stau culcată lângă tine, fără să fac vreo mişcare, fără să fiu nevoită să ies din casă, nici să poruncesc ce anume să se gătească, nici să mă îmbrac. Ştii, am trecut pe la Janine. Dar, ce nostim, pe măsură ce înaintez în vârstă, nu mai ştiu ce s-aleg. Pe vremuri, îmi stătea bine cu nimica toată sau pe-aproape. Mi-amintesc de-o bluză din satin bleu pe care mi-am făcut-o în '916 şi care-mi venea aşa de bine. Eram tare mândră când mă întreba lumea: „De unde aţi cumpărat bluza?" N-am să uit niciodată câtă plăcere mi-a făcut să-l aud pe preotul din Pontorson întrebându-mă dacă sunt din Paris – şi purtam bluza asta în ziua aceea! Să fii luată drept o pariziancă! Şi încă nefardată!

Îşi sprijini capul de umărul lui Solange, gemând din nou încetişor; capul i se ridica la fiece respiraţie, ca o barcă săltată de blânda respiraţie a mării. În fundul camerei, lipite de calorifer, cele două pisici – mamă şi fiică – dormeau îmbrăţişate.

— Aş vrea să-mi dau viaţa pentru tine.

— Mămico, ce rost au toate astea?

— Când te gândeşti că porcul ăla e la vânătoare de mufloni în Atlas, în timp ce tu...

— Ce ţi-a venit să-l faci porc? Acum trei săptămâni, ai zis despre el că e „o cămilă simpatică". Aşa mai mergea.

— Îi zic porc pentru că a făcut-o să sufere pe fetiţa mea.

— O, te rog! Să nu mai pomenim despre asta.

— În după-amiaza asta, căutam brizbrizuri în garderobul normand. Deschideam cutii. Doamne! Peste câte lucruri triste mi-au mai picat ochii! Verigheta bunicii tale, voalul meu de mireasă, primul tău dinte... Dar cel mai greu a fost când am dat de scutecele tale. Cât o sticlă, atât de mare erai când te-ai născut; da, cât o sticlă de-un litru. Taică-tău zicea: „Ce-ar fi să-i spunem Degeţica. Degeţica Dandillot". A trebuit să cumpărăm hăinuţe de la un

magazin de jucării: hăinuţe de păpuşă. I-ai spus asta lui... vânătorului de mufloni?

— Da.

— Şi ce-a zis?

— Nimic...[10]

— Nici nu mă miră din partea lui; meridionalii n-au inimă. N-am să uit niciodată ziua botezului tău. Erai sărbătorită la parter, cu zaiafet mare. Pe mine mă uitaseră sus în cameră, în pat. Am plâns. Zău aşa, să nu se fi gândit măcar să-mi aducă un pahar de sirop, acolo! Aşa că am trimis să mi se cumpere o sticlă de şampanie, ca să nu-i cer nimic tatălui tău. Ceva mai târziu, a urcat şi m-a găsit plângând. „Doamne, că proastă mai eşti! Credeam cu toţii că dormi."

Şi când ai venit pe lume, şi-n ziua aceea m-au lăsat în plata Domnului, ca pe-un biet câine. Bunică-ta n-a vrut să vină din cauza ninsorii! Tot felul de motive, totdeauna! Taică-tău zicea: „Totul o să fie bine". Dar ce ştia el, te întreb? în clipa când a sosit mătuşă-ta Charlotte...

Dintr-odată a tăcut ca o cutie muzicală care se poticneşte şi se opreşte brusc în mijlocul refrenului. A zis:

— Dormi?

Niciun răspuns. A aprins lumina. Solange dormea, cu un pic de salivă în colţul gurii; în timp ce mama ei hoinărea, somnul cel cu picioare de gazelă îi atinsese faţa. Cât de mare e noaptea ce-a pogorât asupra lumii şi cât de tăcut e pământul când priveşti cum doarme cineva care ţi-e drag!

---

[10] Costals spusese: „Pricep. Trebuie să fi fost o păpuşă care *mergea*". (n.a.)

Cel care-i obsedat de trăsătura aparte cuprinsă în fiece lucru şi care vede într-asta una din enigmele dezlegate ale naturii nu va medita şi asupra duioşiei omeneşti, care e totodată culmea îngrijorării şi culmea odihnei? Doamna Dandillot se odihnea în Solange, aşa cum Costals, la capătul rătăcirilor lui, se regăsea totdeauna în fiul lui; acum, nu mai era nicio deosebire între Costals şi doamna Dandillot. Dacă ar fi ştiut, poate că şi-ar fi zâmbit pe deasupra barierelor dintre ei; dar se căutau într-altă parte. Cele două melodii de tandreţe ale lor se apropiau, alergau una lângă alta, fără a se întâlni vreodată. Doamna Dandillot s-a uitat la mâinile lui Solange, atât de slabe, că de-abia păreau ceva mai late decât încheieturile mâinilor, ca la maimuţe. Îi veni ideea să-şi împreuneze mâinile într-o rugăciune: „Doamne! Fă ca fiica mea să iasă cu bine din încercarea asta", dar, printr-un mecanism de substituire destul de cunoscut (ce-ar merita o notă), se apucă să împreuneze mâinile lui Solange. De cum îşi văzu fata cu mâinile împreunate pe piept, şi-o închipui moartă. Şi-a pus mâna pe pieptul ei, a simţit cum se ridică încetişor. Şi-atunci a stins lumina şi şi-a pus iar capul pe sulul de la pat. De sute de ori auzise Solange poveştile acelea – hăinuţele de păpuşă, sticla de şampanie, bunica nevrând să se deranjeze din cauza zăpezii – şi totuşi, faptul că adormise în timp ce mama ei vorbea căpăta în mintea doamnei Dandillot un înţeles sinistru: da, Solange „plecase" de-adevăratelea, aşa cum crezuse ea; iar ea era încă o dată abandonată. Doamna Dandillot nu mai îndrăznea să-şi sprijine capul de umărul lui Solange de teamă să n-o trezească, şi totuşi o învăluia o speranţă nemăsurată de-a se trezi, de-a se „întoarce"; trebuia să lupte cu ea însăşi ca să nu-i provoace trezirea. S-au scurs aşa câteva minute, apoi s-a gândit la lacrimile ei de mai adineauri.

Abia aşteptau să curgă din nou. I s-a pus un nod în gât, ochii i s-au împăienjenit şi au început să picure.

XVII

În februarie şi martie, Costals a nomăduit şi a vânat în regiunea Fez şi în Atlas. Un proverb arab spune că „un călător singuratic e un diavol". E totodată şi un sfânt. Singurătatea aceea îndelungă, nenumăratele încercări la care-a fost supus, feţele şi decorurile întâlnite, care doar te ating fără a te pătrunde, resemnarea aceea în faţa bunului plac a unei Naturi veşnic neliniştitoare, ce sihăstrie!

Lobel îl ţinea la curent. Repetarea analizei mucusului nazal confirmase diagnosticul. Rhadidja se trata la Tighremt. I-a şi scris o dată lui Costals. (Prin mijlocirea unui proprietar de cafea din Casablanca, după cum obişnuia, ca cei din Tighremt să nu afle că-i scria unui francez.) Scrisoarea începea aşa: „Îţi scriu ca să-ţi dau de ştire că suntem bine cu sănătatea". Cum se spune, e de-ajuns să ştie omul pe ce teren calcă. Scrisoarea sărea întruna la alte subiecte.

Costals continua să-i scrie cu regularitate lui Solange. Spre deosebire de cei mai mulţi dintre bărbaţi, gata să contribuie la uşurarea tuturor necazurilor din lume, în afară de cele pricinuite de ei, voia ca fata să sufere cât mai puţin posibil. Voia s-o facă să aibă o aterizare blândă, într-o privelişte râzătoare: aceea a noii ei vieţi, a logodnei, a căsătoriei cu un altul Tomasi, desigur. Se împotrivea să-i comunice un adevăr pe care nu l-ar fi putut suporta. Voia s-o facă să creadă că afecţiunea lui faţă de ea continua, pe când în realitate nu era aşa: se întâmplă ca tocmai acest lucru să fie numit fidelitate. „Cea mai mare dovadă de iubire pe care ţi-am dăruit-o a fost să mă despart de dumneata." (Ăsta era şarlatanism sadea şi conştient.) „Iubirea mea faţă de dumneata a

înflorit minunat de când nu mai există ora H" (ora hipogrifală). „Ce pot face pentru dumneata?" (Anumite triburi sălbatice onorează capetele duşmanilor lor decapitaţi.) Voia s-o facă să creadă că suferă („îmi e cu neputinţă să-mi aflu liniştea şi libertatea pentru care-am venit aici, ca să pot lucra"), pe când în realitate nici vorbă să sufere, în afară de faptul că se preta la comedia aceea. Comedie ce-i făcea mult rău, iar câteodată îi stârnea chiar oroare. În timp ce-şi umplea scrisorile cu tot felul de drăgălăşenii, i se părea uneori că hârtia ar fi trebuit să se rupă sub pană, ca să protesteze împotriva acelor alcătuiri de cuvinte, consfinţind astfel prăpastia ce există între una şi aceeaşi frază atunci când ţâşneşte din străfundul sufletului şi atunci când devine impostură. Către finalul epistolelor, scrisul i se însufleţea, devenind aproape vesel: calul care simte apropierea grajdului. Într-o zi, după ce-şi schimbase stiloul, inspiraţia sentimentală i-a venit cu mult mai bine.

Oricum ar fi fost, scrisorile acelea – ale căror ciorne le strângea într-un dosar, sub titlul: *Cântec de flaut pentru logodnica mea,* aluzie, fără îndoială, la căsătoriile musulmane care au totdeauna loc în acompaniament de flaut – erau cele mai sentimentale pe care le scrisese vreodată: e lucru bine ştiut că cele mai frumoase scrisori de dragoste sunt cele care n-au fost scrise cu sinceritate. Nimic mai puţin lipsit de elocinţă decât iubirea adevărată. Când Brunet se agăţa de gâtul tatălui său şi-l acoperea de sărutări, spunându-i: „Mă iubeşti mult? Mai mult decât anul trecut? Te gândeşti la mine în toate zilele ori numai din două în două zile?", Costals nu găsea altceva să răspundă decât atât: „Doar ştii bine, prostănacule". Conştient că nu era destul de pătimaş, Costals se gândea ce să mai adauge, mai duios, şi în sfârşit îl săruta pe puşti, rostind: „Zău dac-am văzut băiat mai prostănac decât tine". Asta era puterea de

expresie a acestui scriitor, atunci când iubea din toată inima. Când nu iubea, în schimb, izvorul era nesecătuit: „Ce bine minţi!” îi spusese Atena lui Ulise.

În timp ce trudea asupra misivelor lui, Costals avea de luptat nu numai cu indiferenţa faţă de Solange, ci, fascinat de dorinţa de a-i face rău, de a o pedepsi pentru acel „anotimp în infern” pe care-l petrecuse din cauza ei, mai trebuia să se războiască şi cu dorinţa asta. Era ucigător să-i susţină greutatea cu braţele lui! Cât de mult suferea atunci când acţiona din bunătate! Când viitorii biografi ai acestui autor vor descoperi tot ceea ce-a făcut împins de demonul binelui, îl vor aşeza în legenda aurită şi, cum pe vremea aceea se va afla în infern, va fi cea mai mare osândă a lui să se vadă sanctificat. Pricină pentru care va fi ars de două ori.

La sfârşitul lui aprilie, din nou în Atlas, era oaspetele caidului din Aït Arouen, un omuleţ cu bărbuţă şi cu moacă de auvergnat, cu miţe aspre, precum lâna oilor lui, cu mers de urs, jovial, satir, atacator de ferme, adorator al planetelor şi al focului, în sfârşit *bled-es-siba* – sută la sută.

Într-o dimineaţă, în timp ce se spăla pe mâini înainte de-a mânca, a împietrit dintr-odată. Pe faţa exterioară a antebraţului drept se afla o mică pată. Exact invers de cum era la Rhadidja: o pată de piele decolorată, înconjurată de o alta de culoare închisă.

S-a dezbrăcat până la piele, a cercetat atât cât a putut din corp. (Ajutându-se de o oglindă cu mâner!) Pe părţile pe care le putea vedea, nimic suspect.

S-a mirat că faţa nu-i suferise nicio schimbare. Să ai lepră şi nimic de pe faţa ta să nu dea în vileag lucrul ăsta, ce treabă trădătoare! Se mai miră şi de faptul că nu se simţea emoţionat.

Hotărâre: cât mai grabnic cu putinţă, să fie examinat de doctoral Lobel. În timpul mesei pretextând că dintr-o inadvertenţă prostească pierduse din vedere că peste două zile trebuia să se afle la Marrakech, îi ceru caidului o călăuză şi un catâr, care să-i îngăduie să ajungă la Suk et' Tnin, la depărtare de şaisprezece kilometri, unde fără îndoială că avea să găsească uşor un autocar sau o maşină. Acestea fiind puse la cale, a mâncat, a băut, a vorbit, a fumat, a râgâit, ca şi cum toate ar fi fost în bună regulă. În bună regulă? Nu tocmai, căci, în timp ce vorbea despre lucruri deşucheate împreună cu caidul, făcea haz de necaz. Asta a fost prima lui reacţie în faţa ameninţării.

Peste două ore, se afla pe dram. Şi-atunci s-a gândit. Până atunci nu avusese timp.

„Petele încep să apară mai cu seamă pe faţă şi *la extremitatea membrelor*." Era o frază dintr-o carte de medicină pe care o notase.

Ce importanţă avea că nu trecuseră decât vreo două luni de la ultimul lui contact cu Rhadidja, o perioadă prea scurtă pentru incubaţie. Poate că îl contaminase cu doi ani în urmă.

„Dacă n-am putea să ne omorâm, ar fi de-a dreptul tragic. Inutilitate absolută, rău ireductibil al suferinţei fizice. Dar, când mă voi afla într-o stare mult prea rea şi voi suferi prea mult, mă voi omorî. (Revolverul acela pe care voiam atât de mult să i-l dau lui moş Dandillot!) Să spunem că am în faţa mea patra sau şase ani de luciditate – şi trebuie să fie în parte şi o chestiune de voinţă şi de organizare ca să-i am. Singura problemă e să echilibrez, în acest timp măsurat, plăcerea (pe cât va fi posibil), lucrai şi ceea ce datorez fiului meu. În privinţa lucrului, să-mi închei opera, nu prin concluzia ei firească, ci în cadrul celei de-a doua tranşe aflate acum în lucru, pe care o pot isprăvi dacă mă organizez bine. Şi s-o închei fără a o trăda prea mult. Cât despre Brunet, va avea douăzeci de

ani la moartea mea; o să se descurce. Nu, zău aşa, nu-i nicio problemă, în afară de o economie a timpului şi mai strânsă decât până acum. Să mă decantez cu foarte mare atenţie.

Spuneam, referindu-mă la următorul război: să domin războiul. În prezent: să domin boala.

Fără doar şi poate, e dureros să mori la patruzeci de ani. Dar aş fi putut muri la douăzeci, în război. Aş fi putut muri de sute de ori după război, cu viaţa pe care-o duc. Lepra face din mine un condamnat la moarte, dar nu într-un timp mai scurt decât aş fi fost şi fără ea.

Pe de altă parte, boala asta înseamnă o reînnoire a vieţii mele. Un nou element de interes în viaţa mea. Ea pierde în durată, dar va câştiga în bogăţie şi nuanţe şi, în acelaşi timp, va fi curăţată de elementele inutile, care încă o mai încurcau, în ciuda vigilenţei cu care hăituiesc elementele astea inutile. Moartea subită ar fi fost un lucru bun. Moartea peste zece ani ar fi fost şi ea bună; am timp să mă uit în urmă. Nedreaptă ar fi fost moartea peste două luni: două luni de conştiinţă inutilă, de vreme ce două luni nu sunt de ajuns ca să pui ceva la cale.

O încercare bună. Îmi îmbunătăţesc experienţa pe care-o am asupra încercării, era neîndestulătoare. Am nevoie de tot ce-i omenesc în mine ca să-i fac faţă.

Cât despre moartea în sine, reprezintă încă şi mai puţin o problemă. Aşa că să nu mai fim bătuţi la cap cu moartea. Ce se alege de noi după ce murim? Oamenii cu scaun la cap nu-şi pun asemenea întrebări. Trec sau nu trec de partea credinţei, şi chestiunea e rezolvată. Şi apoi, chiar admiţând că ar fi ceva de cugetat asupra morţii, aş avea îndeajuns de mult timp s-o fac cu o săptămână înainte de-a mă suprima. Un om sănătos nu se gândeşte la moartea lui decât atunci când dă cu nasul de ea. Copiii vorbesc

despre moarte ca despre o glumă care nu se-nfăptuieşte niciodată. Şi în privinţa asta, să luăm pildă de la ei.

Câtă dreptate am avut să realizez atât de mult! Câtă dreptate am avut urmându-mi plăcerea!

La război, ştiam că dintr-un minut într-altul puteam fi ucis sau desfigurat, eventual paralizat, sau puteam să înnebunesc. Şi totuşi, în mare, îmi plăcea mult la război.

Peisajul ăsta simbolic. În spatele meu, viaţa mea cu fiinţele ei, la fel ca valea asta plină de viaţă. Pe fundal, opera mea, ca muntele ăsta. Iar eu, un călător pe care noaptea îl zoreşte.

Catârul pe care călărea se poticnea şi-şi revenea pe cărarea deosebit de povârnită, desfundată de copitele animalelor, cu proptitori din bârne vârâte adânc în găurile stâncii. Măgăriţa cu bagajele era trasă de un bătrân cu faţa albă, cu capul rotund şi cărunt, cu nişte pulpe ca de copil de zece ani, în timp ce un bărbat mai tânăr, aducând cu o maimuţă, o trăgea de coadă voinicеşte. Cu neputinţă de ştiut dacă o trăgea de coadă ca s-o trezească sau ca s-o reţină; pe cât se părea, culmea artei era ca animalul să fie tras în acelaşi timp înainte şi îndărăt, şi că tocmai asta îl făcea să înainteze: o, creator al lumilor, de nepătruns sunt căile tale! Cele două călăuze se îndemnau una pe alta cu strigăte pline de vocale, care uneori, la o cotitură a potecii, stârneau ecoul. Întreg decorul de jur-împrejur amintea de acele ilustraţii din cărţi pentru care editorul zgârcit i-a spus decoratorului: „Nu întrebuinţezi decât trei culori”. Rozul roşcat al pământului. Albul zăpezii. Albastrul umbrelor pe versanţii muntoşi şi de pe cerul uşor. Pe panta muntelui, deasupra lor, păduri tinere se oglindeau în nori. Pe panta de sub ei,

uedurile[11] uitaseră care le era misiunea în viaţă („ueduri care au trădat", se gândea Costals, veşnic obsedat de actul trădării), se transformaseră în cărări, pline de galeţi, încât nu le mai deosebeai decât după panglicile de oleandri; şi pe urmă un pârâu de gheaţă roşie, ca un pârâu de jeleu de coacăze ori ca o tranşee plină de sânge proaspăt, închegat. Turme de oi, care aveau însăşi culoarea secetei, treceau pe deasupra creştetelor lor, deplasându-se în ritmul umbrelor, în timp ce câinele mesteca zăpadă întărită. Păstori mumificaţi se aflau acolo de cinci mii de ani. La fel şi lăcustele, pe tufişurile înzăpezite, pândite de răceală. Şoimi mari şi albi lunecau şi virau cu graţii de dansatoare egipteană.

După o oră, cum cerul era schimbător, şi cerul lui lăuntric s-a schimbat, întunecându-se puţin. I-a fost întrucâtva teamă nu de lepră, ci să vadă cum funcţiona el în răspăr cu ceilalţi, neresimţind frica. (Poate că din simplu spirit de contradicţie, într-o împrejurare când tuturor le-ar fi fost teamă, lui nu i-ar fi fost.) Şi se compara cu bolnavul acela al lui Revault d'Allones, care asista la desfăşurarea propriei lui vieţi fără s-o trăiască, nemaireacţionând, şi care venea la doctor ca să-i ceară să-i redea sentimentele pierdute: veşnic nealiniat, veşnic disident, veşnic *bled-es-siba,* ca şi bătrânul caid. „Inuman?" Dar avea şi conştiinţa că, nefiindu-i teamă mai mult, era frustrat de ceva. Neîndoielnică în privinţa „caracterului", lipsa lui de sensibilitate era un câştig. Dar în sfârşit, nimic de făcut, era frustrat de teamă. (Aşa cum era frustrat şi de gelozie, în relaţiile cu femeile, nefiind gelos din fire: ceea ce era onorabil din punct de vedere raţional, dar în acelaşi timp era şi o pierdere, la urma urmei.)

---

[11] Ued (arabă) = curs de apă temporar din regiunile aride ale Africii de Nord (n.tr.)

Să fi fost din instinct, pentru a remedia acest neajuns? Sufletul i s-a încălzit ceva mai mult.

„Glumim, îmbrâncim Natura. Ea ne lasă în pace. Iar noi continuăm s-o zădărâm, scoatem limba când vedem leoaica Cibelei. Şi-atunci, dintr-o lovitură de labă, ea ne spintecă, şi-i lucru drept. Zădărâm marea, purtându-ne cu ea ca nişte farfarale (vapoare, submarine). Şi asta de ani de zile, până când ajungem pe fundul ei, şi e drept să fie aşa. Aviatorul zădărăşte cerul. Într-o bună zi, cerul se burzuluieşte negreşit, s-a săturat, puhoiul ăsta cu jucăria lui îl scoate din sărite, aşa că încetează să-l mai ţină: avionul cade, şi e drept să fie aşa. Natura m-a pedepsit prin felul cum am provocat-o. Pasiunile mele totdeauna au fost dintre cele pe care le plăteşti prin trupul tău: războaie, şederi în bleduri, amoruri, frecventări periculoase. Plătesc. Mefisto, în *Faust,* când trupul i se umple de ulceraţii, ştie că s-a uitat prea mult la fesele îngerilor.

Aşa stând lucrurile, e scandalos că încă n-am căpătat sifilis, cu viaţa pe care o duc. Pe de altă parte, experienţa asta se vede cât de colo că lipsea personalităţii mele. Două absenţe: sifilisul şi să apar în faţa tribunalului ca acuzat. Dar iată că am dobândit ceva mai mult.

Dacă mă vindec, ce învăţătură de minte! – învăţătură? Viaţa mea va continua întocmai ca şi înainte.” (O, bărbatule!)

O kasba, greoaie din lut roşcat, căzută în ruine, răspândea tristeţea şi măreţia lucrurilor decăzute. Ca şi cum le-ar fi luat drept nişte turme fabuloase, corbii se roteau deasupra pădurilor adormite, scoţând strigăte de motan. Zbaterea mătăsoasă a aripilor lor scotea un soi de şuierat ritmat, foarte asemănător cu un câine care gâfâie.

„Lepra. Ca regii şi ca papii. Aidoma conchistadorilor. Curios, ereditatea unei anomalii e totdeauna frumoasă.

Morbus sacer, la fel. Grecii, care în anumite perioade s-au comportat oarecum ca nişte nevropaţi, au adus bolii onorurile divine «cu condiţia să se manifeste puternic». Lepra ar fi meritat aceste onoruri.

Să-i caut pe toţi marii leproşi din istorie.

Departe de tabără: asta era formula de îndepărtare a leproşilor, în Biblie. Dar oare am fost eu vreodată altundeva decât departe de tabără?

O inimă zugrăvită pe tunica mea, cum purtau hoţii în Evul Mediu: simbolul acestei inimi pe care «n-o am», pe cât spun femeile. Şi anestezia pielii, simbol al pretinsei mele anestezii morale (lucru parţial adevărat). Dar toate astea sunt literatură ori nu mă pricep eu."

Treceau copii, purtând glugi, asemeni copilului Harpocrate de pe pământurile arse helenistice; fetiţe fără văl, dar care-şi duceau cumva mâna în partea de jos a feţei când se întâlneau cu călătorii – viguroase şi neruşinate.

„Ticăloaselor. Nu şi Rhadidja. Nici Jeanneton, nici Marina, nici La Fleur. Celelalte. Acum, ce-o să mai râdem: le căptuşesc cu lepră pe toate ticăloasele astea. Căci ne vom mai bucura încă de pe urma pasiunilor noastre. Aşa că sărută-mi petele, mititico: sunt pete de vin. «Leproşii caută uitarea într-o viaţă sexuală intensă»: încă o frază din cartea de medicină. Să contaminezi lumea întreagă, ăsta da, destin. Unde am citit despre tuberculosul care scuipa în ciorba de legume făcută de nevastă-sa, ca să nu fie singurul care crapă?[12]

Mă miram de ce nu sufăr. Din cauza amintirii răului pe care l-am făcut, el mă împiedică să sufăr.

---

[12] Citat din doctorul Fiessinger (n.a.)

De s-ar stinge speţa omenească odată cu mine! Să pot spune pe patul de moarte că, murind, nu piere nicio fiinţă dragă!

Malebolge.

Sunt sigur că după un timp o să mă întreb cum de-am putut trăi, lipsindu-mă. Te obişnuieşti cu toate. Sunt sigur că ne obişnuim şi cu infernul.

Dar să nu uităm de opera noastră, ce naiba! Iov, lepros pe grămada lui de gunoi, se alătură doamnei Roland în cotigă[13] şi exclamă: «Cine-mi va procura cele trebuincioase ca să-mi scriu spusele? Cine-mi va da mijloacele ca să le transcriu într-o carte?» Iată care a fost ultimul regret al lui Iov, acela de-a nu fi avut un stilou: ar trebui să fie patronul oamenilor de litere. Vom scrie un roman despre lepră, dacă ne-o mai rămâne timp, vezi bine. Şi ale noastre *ultima verba,* se înţelege: de altminteri, scriindu-ţi *ultima verba,* tocmai asta e de-ajuns ca să te-mpiedice să mori. Iar operele noastre complete legate în piele de lepros sterilizată: secţiunile de piele erau atât de frumos colorate în ceaslovul doctorului Lobel. Şi nădăjduiesc că se vor face lucrări de teză pentru noi: leproşii provoacă surescitarea oamenilor de litere. Maistre şi *Leproşii din cetatea Aosta,* Huysmans şi *Sfânta Lygdwine din Schiedam,* şi tipul acela, fals geniu, autor al unei false capodopere, *Fecioara Violaine*[14]".

Şi-a dat seama că ziua era pe sfârşite şi s-a gândit: „Ce mai înseamnă schimbarea naturii, faţă de schimbarea ce are loc în clipa asta în corpul meu?" La orizont, munţii se estompau, dispăreau;

---

[13] Doamna Roland, în cotiga ce-o ducea la ghilotină, a cerut hârtie ca să-şi scrie impresiile (dar a fost refuzată). (n.a.)

[14] *La Jeune Fille Violaine* 1901, devenită ulterior *L'Annonce faite à Marie* (1912), dramă de Claudel (1868-1955) (n.tr.)

nu se mai vedea decât zăpada de pe culmi, ca nişte giulgii suspendate în cer. Apoi totul s-a schimbat din nou, munţii s-au ivit iarăşi, de culoare strugurie şi roz, iar pe înălţimile hărăzite cultelor naturiste a început sacrificiul zilnic al Soarelui. Tăcerea era deplină. Nu mai erau animale, nu mai erau păsări, nu mai erau vieţi în afară de viaţa vânturilor nemăsurate; ori de neînsemnatul zgomot al zăpezii sau al vreunei pietre ce se desprindea şi luneca peste marginea potecii; sau zgomotul vreunei crengi uscate care cădea, ca un avertisment. O clipă, printr-o spărtură în nori, o scară de aur a coborât peste stâncile purpurii. O clipă, într-una din văi, au zărit un lac mare de un violet intens, de te întrebai de nu cumva era vorba de un strat uriaş de violete. Apoi întunericul se lăsă dintr-odată, iar spiriduşii ieşiră din munţii negri.

Încredinţat acum că avea să sosească la Suk et' Tnin înainte ca bezna să învăluie totul, aflat doar la un kilometru, Costals a descălecat şi a cinat, mâncând fructe, prăjituri şi lapte, merinde dăruite de caid, din puţinele lui bogăţii. Aceste materii, odată pătrunse în stomacul lui, începură să-i schimbe concepţia despre viaţă. Prima lui reacţie în faţa ameninţării fusese aceea de calm, în parte şi pentru că în timpul micului-dejun se îndopase. Apoi, obosit, cu forţele măcinate de greul drumului, dar şi pentru că stomacul i se golea, trecuse printr-o etapă de exaltare tulbure: împotriva realităţii cumplite, apărarea lui devenise atunci aceea pe care o aveau toţi – impulsul pe care-l avusese Andrée Hacquebaut pe când voia ca el să fi fost homosexual sau când căuta să se încredinţeze pe sine că el o iubea, acelaşi impuls pe care-l avusese el însuşi când încerca să se păcălească pe sine în legătură cu căsătoria, îmbărbătându-se sistematic la Biblioteca Naţională. Înclinarea firii noastre ne salvează de orice. În încercare, cel care iubeşte plăcerea se salvează prin plăcere, omul cu imaginaţie e de-

ajuns să-şi închipuie că încercarea la care e supus el a fost trăită de personaje care-i trezesc admiraţia, şi se va complăcea în ea. „Ceea ce-i tulbură pe oameni nu sunt lucrurile, ci părerile pe care şi le fac despre lucruri”, spune cel din Vechime. Da, dar ceea ce-i salvează sunt tot părerile despre lucruri. Cu romantism Costals încercase să-şi făurească un asemenea univers, încât să nu sufere în cuprinsul lui prea mult, şi izbutise, căci natura omenească e deosebit de bine alcătuită; nu-i nevoie decât s-o manevrezi cu un strop de inteligenţă. Acum, fortificat de pauză şi de hrană, îşi regăsea seninătatea dintâi. Pretinsele avantaje ale bolii lui aveau tendinţa să se aşeze în prim-planul conştiinţei: experienţă interesantă, o mai bună întrebuinţare a timpului ce-i rămânea, o viaţă focalizată asupra esenţialului. „Părţile nobile ale naturii mele sunt tefere”, spune Mefisto, în timp ce trupul îi este îmbuboşat tot.

Între timp, începuseră să coboare ultima coastă a muntelui, se cufundau în omenesc, se cufundau în blândeţea omenescului, iar Costals avea aceeaşi emoţie pe care-o avusese într-o zi toridă de august la Paris (în Piaţa Bursei), când dăduse peste un vânzător ambulant care-l îmbia să cumpere violete: violete! În toiul zăpuşelii, amintirea iernii răcoroase! Apele nestăvilite îşi reluaseră cursul, făcând să li se audă încântătorul bubuit de artilerie îndepărtată; totul era plin de ape invizibile ce alergau. Invizibile? Dar iată un torent ale cărui furişări de viperă ciomăgită sclipesc în noapte, iată cascade grandioase datorită stâncilor din preajmă şi a înălţimii de pe care se prăvale, minunate deoarece par nişte flamuri prelungi, scânteietoare, ori coada răsfirată a unui cal arab. Se ivise luna, însoţită de luceafărul de seară, mic de tot (precum boul însoţit de pasărea-minusculă ce-l ciuguleşte), iar constelaţiile străluceau deasupra celuilalt versant, asemeni unor cristale de zăpadă în soare. Cer necuprins, înflorat de podoabele unei pânze

de Damasc! Noapte încoronată de răsuflări şi de glasuri! La vederea primelor lumini din Suk et' Tnin (era şi-un câine îndărătul lui, al cărui umblet nu l-a ghicit pe coastă decât după zgomotul pietrelor dislocate ce-o luau la vale), la vederea primelor lumini din Suk et' Tnin (şi a mai fost şi-o pasăre lipsită de somn ce l-a întâmpinat c-un strigăt complice), la vederea primelor lumini din Suk et' Tnin, lui Costals i-a venit un gând oarecum straniu, dar plin de împăcare: „La urma urmei, nu mor decât eu".

XVIII

Costals a sosit în faţa porţii spitalului din Marrakech şi a trecut mai departe, fără să intre. Se clătina pe picioare. „E nouă şi cinci. La nouă şi douăzeci o să ştiu că s-a sfârşit cu mine." Apoi s-a întors repede, cu un zâmbet înciudat şi curajos, a intrat şi a cerut să-l vadă pe doctorul Lobel.

Când Lobel a sosit, s-au vârât împreună în biroul acestuia. Costals şi-a scos haina, şi-a suflecat mâneca de la cămaşă şi i-a arătat antebraţul, fără o vorbă. Tot surâdea, dar acum era un zâmbet diferit de celălalt, un zâmbet batjocoritor, ca şi cum ar fi voit să spună: „Nu-i aşa că gluma-i straşnică şi că te aşteptai la ea?"

Lobel s-a aplecat, cercetând cu atenţie. Lobel se uita la pată, iar Costals acum se uita la Lobel, intens. „În momentul ăsta o să mintă. Degeaba aş mai scrie eu romane psihologice, dacă nu m-aş pricepe să-l dibui într-un moment ca ăsta." Dar faţa doctorului rămânea indescifrabilă.

— Mai sunt şi alte pete pe corp?

— Nu, cel puţin atât cât am putut vedea.

La hotel nu îndrăznise să-şi examineze corpul, de teamă să nu descopere şi alte pete, la fel ca tuberculosul care nu îndrăzneşte să se uite la scuipaţii lui.

— Vă curge nasul mai mult decât de obicei? Simţiţi furnicături în vârful degetelor?

— Nu.

O pauză. Ah! Uite acum vine clipa cea mare. „Cum o să-mi spună lucrul ăsta? Probabil aşa: «Niciun simptom sigur, totuşi e mai bine să începeţi un tratament, pentru cazul în care...» Cum? îşi pune mâna pe braţul meu: aha! Păi asta înseamnă că o să-şi descleştеze gura. Vrea să-mi dea curaj." În sinea lui, Costals simte că-i piere sângele din obraji. Pătimaş, şopteşte într-un înţeles omenesc rugăciunea din cartea de liturghie a copilăriei lui: „Rosteşte numai un cuvânt, şi sufletul meu se va vindeca".

Lobel a spus:

— Ştiţi, sunteţi un om deosebit de drăguţ... dar nu eraţi programat!

Tăcere.

— N-aş vrea să vă las să aşteptaţi. Şi nu pot să vă primesc mai înainte de o oră. Nu cumva aveţi vreun drum de făcut prin Marrakech?

— Nu, n-am niciun drum de făcut prin Marrakech, a spus Costals încruntat şi ca de gheaţă.

În gândul lui îşi spunea: „Tipul ştie să-şi zăvorască faţa, ca toţi doctorii; numai că eu unul am lepră. Dacă pata n-ar fi fost suspectă, până acum mi-ar fi râs în nas. Iar dacă e suspectă, înseamnă că s-a comis, gata".

Lobel a calculat cu voce tare, apoi a spus:

— Pot să vă primesc peste patruzeci de minute. Nu vreţi să faceţi un tur? Marrakech e totuşi un oraş destul de pitoresc... A, bineînţeles, e cu totul alt gen decât Turnul Eiffel...

„O să mă scoată din minţi cu Turnul Eiffel ăsta al lui." Costals s-a lăsat condus spre uşă şi a ieşit.

„Poţi oare să-i vorbeşti despre pitoresc unui om căruia peste patruzeci de minute o să-i spui că e lepros? Şi de ce nu? înainte de a-i spune lui D... că are un cancer, doctorul l-a pus să-i dea cu dedicaţie câteva exemplare de lux din cărţile lui.

Prin urmare, sunt un om «atât de drăguţ»! Dacă doctorul Lobel ar fi citit despre mine un articol elogios al celui mai tâmpit dintre academicieni, mi s-ar fi adresat cu «dragă Maestre». Dar n-a auzit niciodată vorbindu-se despre mine, aşa că, neputând să mă judece decât după mutra mea, îmi spune că sunt tare drăguţ, cu alte cuvinte că sunt un nimic. Şi chiar asta trebuie să şi fiu, zău aşa. «Tare drăguţ» cu Solange. «Tare drăguţ» cu Andrée Hacquebaut. «Tare drăguţ» cu Rhadidja."

Niciodată Costals n-avea să uite cele patruzeci de minute cât a trebuit să-şi omoare timpul prin Marrakech: îl vor fi lecuit de Africa pe viaţă! „Uneori, lumea e teatrul a ceva necunoscut şi iminent: în ajunul unei revoluţii. De data asta, în trupul meu s-a declanşat ofensiva catastrofei. Şi nu-i nimic de făcut decât să-i fii spectator – până la împuşcătura de revolver. Dar pot măcar conta fie şi pe revolver? X... şi Y... care au încercat să se omoare când încă mai exista pentru ei o mică licărire de speranţă, s-au ratat şi n-au îndrăznit s-o ia de la cap – şi mi-au mărturisit-o în ziua când partida a fost pierdută." Pe măsură ce trecea timpul, indispoziţia lui Costals sporea. Îşi amintea de un camarad care, telefonând ca să afle rezultatul unui Wassermann, avusese grijă să sune dintr-o cafenea, cu un pahar de rom la îndemână, ca să-l poată da repede

peste cap dacă ar fi fost „pozitiv” şi-ar fi simţit că i se dau ochii peste cap. După treizeci şi cinci de minute, Costals n-a mai putut răbda şi s-a întors la spital.

A fost condus printr-o sală plină cu maşinării înspăimântătoare. „Ce risipă! şi-a spus el. Ar fi de-ajuns una singură ca să mărturisesc tot.” (Ce vasăzică să fii prost dispus.)

Lobel i-a vârât o tinichea în nas, i-a palpat cu pricepere mâinile, i-a aplicat în genunchi câteva lovituri cu unul din acele ciocănele ce-i fac pe copii să se prăpădească de râs. Apoi a examinat pata.

— Închideţi ochii.

Îl gâdila cu un fel de spelcă pe pată şi alături de ea.

— Simţiţi?

Cel care ştie. Care poate fi un om grosolan, vulgar, incult, necinstit. Dar ştie. Şi omul din faţa lui, care poate fi un spirit superior şi rafinat, şi care totuşi îi spune: „Sunt în mâinile dumneavoastră”. Religiile pretind ca această atitudine să fie şi aceea a omului în faţa preotului. Numai că preotul e un şarlatan, în timp ce doctorul ştie cu adevărat. Costals, lăsându-se în voia doctorului cu o pasivitate gravă. De pe acum aflat dincolo. Dincolo de ce? De voinţa lui. Nu mai poate nimic pentru sine.

Alte gâdilături.

— Simţiţi?

Costals, emoţionat, răspundea oarecum la întâmplare. Uneori i se părea că trupul lui era insensibil, în timp ce pata era sensibilă: cu siguranţă că nu aşa stăteau lucrurile. La fel, când Lobel l-a pus să recunoască senzaţia de rece şi de cald pe pată, ajutându-se cu nişte tubuleţe date dracului, el a confundat numaidecât caldul cu recele; tot astfel, când era puşti şi maestrul de călărie comanda: „La dreapta!”, tânărul nostru geniu trăgea automat de frâu spre stânga.

— Dezbrăcaţi-vă.

A râs uşor.

— Dacă aţi fi o domnişoară spaniolă, v-aş spune să vă păstraţi lenjeria de corp. Niciodată nu le pun pe spanioloaice să se dezbrace la vizită. Nu vreau ca infirmierii mei indigeni să vadă cât de murdară poate fi o europeancă.

După ce consultul a luat sfârşit:

— Sunteţi silit să rămâneţi în Maroc?

— Deloc.

— Atunci, întoarceţi-vă grabnic la Paris. Dacă v-aş face un consult mai aprofundat, aşa cum ar trebui, v-ar lua câteva zile. Dar nu merită să începeţi nimic aici *(să începeţi,* îşi întipări în minte Costals), de vreme ce, dacă aţi fi în situaţia să începeţi un tratament – lucru care, mă grăbesc să vă spun, mi se pare puţin probabil, în mod firesc aţi face-o la Paris. Şi-apoi, aici nici nu suntem atât de bine înzestraţi pentru investigaţii.

„Nu mi-a spus toate astea, se gândea Costals, când a fost vorba de Rhadidja. Cu toate că l-am rugat să aibă grijă de ea ca de mine însumi. Nu, arabul nu-i altceva decât un *anima vilis:* nimic de făcut împotriva acestei prejudecăţi." Nu-şi dădea seama că Lobel, sfătuindu-l să plece, căuta mai ales să scape de o persoană despre care bănuia că nu era comodă. Pe urmă, cu ruşinea unui amant care-şi întreabă iubita: „Mă iubeşti?", a întrebat şi el:

— Ei?

— Mi-e absolut imposibil să pun un diagnostic. În măsura în care pot judeca după un examen atât de superficial, nu aveţi niciunul, înţelegeţi, niciunul dintre primele simptome ale maladiei Hansen. Doar pata asta e suspectă. Dar poate fi vorba de un lichen, poate fi un vitiligo, poate fi o mie de alte lucruri. Doar suntem la Marrakech, paradisul bolilor de piele. Mi se pare cu totul neverosimil ca lepra să se instaleze la trei luni după un contact

sexual. N-am cunoscut niciun caz, n-am auzit vorbindu-se despre niciun caz în care incubaţia să fie într-atât de fulgerătoare. E drept că rareori suntem puşi în faţa primelor simptome. Şi deci nu cunoaştem decât hansenieni în evoluţie. Şi-apoi, dacă aţi contactat boala, s-ar putea să fi fost printr-un contact mai vechi decât cel de-acum trei luni. Rhadidja se afla poate în incubaţie în toţi anii din urmă.

Costals îşi spunea că existau cu siguranţă întrebări importante de pus, dar, cu toate că era alertat de douăzeci şi patru de ore (dacă nu cumva chiar de trei luni), se simţea luat pe nepregătite, nu ştia ce să întrebe.

Un ajutor a intrat, vorbindu-i cu glas scăzut lui Lobel. Uşa rămăsese deschisă, putând fi auziţi bolnavi europeni care aşteptau strânşi unii într-alţii pe nişte bănci înguste, ca arestaţii pe o bancă de comisariat: italience care păreau să aibă trei ori patru sâni, cu bebeluşi sugând din toţi aceşti sâni, aşa cum fluviile sug marea, spanioli ţinându-şi şepcile negre între degetele păroase.

Lobel apucă un film de radiografie de pe masă şi-l ridică în zare.

— Ia uită-te aici, făcu el. Imaginea, nimic de zis, e nemaipomenit de inimoasă!

— Despre ce-i vorba? întrebă Costals, jignit că Lobel putea să se intereseze de altceva decât de el, să-l părăsească atât de repede.

— Un cancer la stomac.

— Tipul e pierdut?

— Cu siguranţă. Dar nu-i aşa că imaginea e nemaipomenită?

— Medicina e un lucru bun, a spus Costals, în timp ce-şi punea pantalonii. Să salvezi! Dar să salvezi ce? Abia dacă vedem, într-un proces penal, un tip care face plângere sau un acuzat care face să ne bată inima pentru justeţea cauzei lui, când descoperim că nici el nu-i interesant. Cu bolnavii e acelaşi lucru; câţi dintre ei merită să

fie vindecaţi? Când sunt bolnavi, îţi stârnesc simpatia; virulenţa prostiei li se domoleşte. Dar o dată vindecaţi, Doamne, Doamne! Şi ce vor face cu viaţa asta faimoasă pe care o să le-o redaţi?

— Dacă ne-am pune asemenea întrebări! Şi-apoi, intri în joc.

— Mi se pare că asasinatul medical trebuie să fie o ispită teribilă... Mi s-a întâmplat ca, fiind pe mare, pe un pachebot zgâlţâit de furtună, să-mi treacă prin minte că, dacă s-ar scufunda, mi-ar fi mai uşor să mor aşa, în acelaşi timp cu alte o sută cincizeci de persoane, câte erau acolo.

— Nu, zău, făcu Lobel. (Îşi închipuia că asemenea sentimente nu existau decât atunci când nu erau exprimate.) Nu, nu, hotărât lucru, nu merge aşa, adăugă el apoi cu un zâmbet.

Costals încerca să-şi facă nodul la cravată, dar nu prea izbutea, în birou neexistând oglindă.

— Vino la fereastră, îi spuse Lobel.

Unul dintre obloane fiind închise în faţa soarelui puternic, te puteai vedea în geam.

— Într-o zi, pe când mă aflam într-un oraş, a trebuit să mă duc la un doctor necunoscut, să-mi fac nişte injecţii. După trei injecţii, am aflat că doctorul era un catolic vestit, membru al asociaţiei Saint-Vincent-de-Paul, că se împărtăşea în fiecare duminică. Vă mărturisesc că am şovăit dacă să-mi continuu injecţiile cu el.

— Nu înţeleg...

— Păi aflase că eram un inamic declarat al catolicilor... Putea pune orice în seringă.

— Frumoasă părere aveţi despre doctori şi despre catolici!

— Sfântul Pavel, după ce citează cuvintele lui Isus, adaugă: „... căci ştia ce zace în om". Şi eu ştiu ce zace în om.

— Fiţi convins că doctorii o ştiu adesea mai bine decât literaţii, zise Lobel ridicându-se.

„Aşa, îşi spuse Costals, acum mă dă pe uşă afară. Şi totuşi, abordasem un teren pe care am fi putut da de lucruri esenţiale. Ce mai! Nu mă are la stomac; iar în relaţia doctor-pacient simţi nevoia să te-agăţi de ceva." Ah! Unde sunt doctorii cei de treabă ai căilor urinare, totdeauna cordiali care te băteau pe spinare zicându-ţi „Dragul meu" de prima oară când aveau de-a face cu tine, care-ţi spuneau bancuri porcoase, iar la plecare te conduceau cu glumele răsştiute ale eternei Franţe: „A treia oară?... Măcar de-ar fi a şasea ori a şaptea oară!..." Ori: „Acum nu-ţi mai rămâne decât s-alergi dumneata după boală". (Până şi micul preparator, plătit cu opt sute de franci pe lună, care-ţi deschidea uşa după ce sunai, ţinea să-ţi spună de cum treceai pragul: „Vreau să vă liniştesc chiar acum. E negativ!...") Cu oameni ca ăştia, boala ajungea aproape un act de eroism; există într-o boală lumească ceva care te duce cu gândul la citarea pe ordinul de zi al unui regiment. De lângă Lobel însă plecai cu sentimentul că eşti un nimic, că eşti părăsit, acelaşi pe care-l ai când pleci de la editorul care nu te publică.

Cum gândul „a pune orice în seringă" era adânc înrădăcinat în el, şi cum pe Rhadidja o încredinţase lui Lobel, îşi scoase carnetul de cecuri. „Aş fi încântat dacă aţi binevoi să primiţi pentru spital..." Se întâmplă ca, atunci când dai bani, ceva în tine să plângă. Nu pentru că renunţi la ei, ci pentru că e atât de zadarnic.

Costals a ieşit din spital tras la faţă. Fizic, i-ar fi fost cu neputinţă să gândească, chiar dacă ar fi voit. Îşi simţea fruntea scăldată în sudoare, cu toate că era o căldură domoală şi foarte uscată. Pe stradă nu mai existau europeni, arabi, negri, se terminase cu naţionalităţile, rasele, clasele; o singură mare deosebire: cei care sunt bolnavi şi cei care nu sunt. Şi totuşi, în timp ce se îndrepta spre poştă în „caleaşcă", să-şi ridice corespondenţa, avu cu vizitiul

indigen, apropo de picioare, un acces de mânie de om cât se poate de sănătos: „Chiar şi de-ar fi să mi se desprindă carnea de pe oase, fir-ar să fie, tot eu o să poruncesc.” Ceea ce, în limbaj *imperial*, a sunat cam aşa: „Oi fi eu cu un picior în groapă, da’ tot îmi mai rămâne unul să ţi-l trimit în c...!”

Odată ajuns însă la hotel, brusc s-a ivit clipa când bolnavul se simte pierdut, clipă atât de uşor sensibilă pentru doctori, precum e pentru spectatori clipa când un boxer e „groggy”, clipa când un alergător nu-şi mai coordonează mişcările. Oribila tentaţie de-a se cufunda în cartea despre lepră, şi în acelaşi timp teama de-a o face. „Am s-o deschid într-un moment când o să mă simt mai bine, când mă voi simţi în putere să mă opun lucrurilor cumplite pe care le voi citi.” Iată-l stând în faţa mesei, cu ochii pironiţi în gol, dintr-odată descumpănit şi copleşit la gândul că nu e nemuritor. El e acela care, nu mai departe decât ieri, la aceeaşi oră, întâmpina senin descoperirea petei? Oare nu visează? Cum de-a putut? Ce angrenaje funcţionau în el în clipa aceea? La fel de uluit că putuse fi, o clipă, senin în faţa morţii, pe cât fusese de uluit în zilele din urmă fiindcă putuse trăi departe de fiul lui. Că omul e de neînţeles o ştim nu datorită oamenilor, ci prin noi înşine. Cum poţi întâmpina cu seninătate vestea că vei înceta să te mai bucuri de lumea asta? Şi totuşi, „eroi”, „înţelepţi”, „sfinţi”, sunt o groază cei care fac asta: mor „frumos”, vulgaritate supremă. Hm! Nişte detracaţi, ce mai. La urma urmei, poate că sunt cei pentru care viaţa n-are niciun haz. Nenorocirea nu e că-ţi pierzi viaţa, ci că-ţi pierzi fericirea. Dacă n-ar exista fericire, n-ar exista nici spaima de moarte. Asta-i marea pedeapsă a celor fericiţi, marea răzbunare a celor din „valea plângerii”: soluţia de-a muri fără înfricoşare e de-a fi trăit dezgustat de viaţă. Costals plăteşte pentru a se fi bucurat la nebunie de viaţă, şi pentru a mai vrea încă să se bucure. Existenţa

făpturilor frumoase îl face să fie laş; chipurile divine îi inspiră repulsie faţă de ne-fiinţă. „Şi când te gândeşti că n-o să mai văd asta!" Şi atunci îţi aminteşte de-o frază dintr-una din cărţile lui: „Nu voi muri, pasiunile mele mă ţin legat de pământ". Pasiunile lui îl azvârleau în afara acestui pământ, dar tot lor li se adresa, cerându-le să-l reţină pe lumea asta. Din partea lor, şi numai a lor, voia să primească tot binele şi tot răul.

Visarea i s-a răsfrânt apoi asupra operei. „Las lumii ceva ce-i este drag", spunea Byron pe moarte. El însă va lăsa lumii ceva împotriva căruia lumea protestase aproape neîncetat. Ieri se gândea că, de-ar mai trăi patru ani, ar avea timp să termine tranşa cu lucrul la care era înhămat acum. Iluzie! Când eşti bântuit de gândul morţii, când înduri chinuri fizice, când te simţi pe zi ce trece tot mai slăbit, poţi scrie pagini la întâmplare, dar nu poţi să construieşti o operă bine închegată. Din lipsă de câţiva ani, va dispărea aşadar, lăsând lumii o imagine a lui trunchiată, ce-l va diminua. (Iar dispariţia lui, ce bucurie pentru confraţi! Ah! de-ar fi numai asta şi-ar trebui să fie de ajuns ca să-l menţină în viaţă!) Regretul ăsta totuşi îl chinuie mai puţin decât un altul... Deoarece, la ceasul ăsta, mintea lui trece în revistă bucuria cărnii, opera, dar şi pe fiul lui: singurele trei lucruri care-au contat pentru el în viaţă. Fiul lui! „Ce-o să se aleagă de el? Ce se-alege de cineva atunci când nu există nimeni care să-l iubească?" Lovitura a fost atât de cumplită încât şi-a astupat ochii cu mâna. Veşnic acelaşi lucru: o viaţă de înţelepciune supremă, adică de nesuferinţă; dar e de ajuns să ţii la o singură fiinţă, şi gata, sufletul ţi-e cuprins de îngrijorare, e pradă servituţii. „Groaznic lucru să ţii la cineva!" rosti el cu voce tare. „Oh! De ce l-am zămislit! De n-ar fi fost el, numai el, aş fi străbătut viaţa ca un dragon invulnerabil..." După obiceiul pe care-l avea să noteze pe loc tot ceea ce în fiinţa lui lua forma emoţiei, a

scris pe o foaie albă a uneia dintre scrisorile de curând aduse: „Îmi amintesc de ziua din aprilie anul trecut, când venisem să-mi văd băiatul la Cannes şi când am descins la (numele *unui hotel de lux) pentru* că acasă se făceau lucrări de reparaţie. Îmi amintesc de dimineaţa aceea minunată, când stăteam amândoi pe-o bancă în grădina frumoasă a hotelului. Totul era înflorit, un jet de apă făcea ca deasupra terenului de tenis cu zgură roşcată să atârne coada şovăitoare a unei comete, depărtările albastre îşi purtau vilele suspendate ca pe nişte fructe ale puterii şi ale fericirii. Fiul meu stătea în stânga mea, citind o broşură în care erau descrise cele unsprezece mijloace tehnice ale înecului reglementar cu ajutorul unei iole construit personal, şi-şi ţinea picioarele pe un scaun metalic, cu capul sprijinit de umărul meu, împungându-mă uneori cu capul, cum ar face un ieduţ. Când vântul răspândea de la un alt jet de apă apropiat o pulbere lichidă pe faţa lui, îşi închidea ochii şi zâmbea. I-am spus: „Stai frumos! Se uită grădinarii la tine...” Iar el, făcând o strâmbătură ca de copil de bani-gata, de copil prost crescut: „Hei! Păi plăteşti destul de gras aici!” Costals s-a oprit din scris. Evocând amintirea asta, încerca să se agaţe de-o trăsătură ce-ar fi arătat că fiul lui nu era de soi bun, căuta portiţa de salvare prin care să poată ieşi din temniţa iubirii. Şi-şi dădu bine seama că poate existau în copil şi părţi oarecum mai vulgare, dar zadarnic, tot îl iubea. Pe el l-ar fi luat cu sine în moarte, aşa cum pe mormintele de piatră ale cavalerilor, la picioarele lor, se afla un paj micuţ. – „Nu! Nu! Nu vreau să pierd toate astea!”

Cine-ar fi crezut? Tentaculele acelea cu groaznicele ventuze ce-i crescuseră, ca să se-agaţe de viaţă, şi-au slăbit puterea pentru o clipă, s-au desprins. Nici măcar spaima de moarte nu e în stare să ne menţină în tensiune multă vreme: e un subiect care se epuizează, ca toate celelalte. Şi-atunci Costals a început să desfacă

scrisorile venite cu poşta (în afară de una singură, care venea de la Andrée Hacquebaut, pe care a aşezat-o în valiză fără s-o deschidă) şi apucându-se să răspundă conştiincios fiecăreia în parte. A observat cât de hotărât îi era scrisul. „Câtă vreme va mai fi tot aşa?" Şi-a zărit faţa în oglindă, mirându-se de expresia aceea energică şi aspră; s-a gândit la ce se afla înăuntrul ei, şi a rânjit.

doua zi, a luat vaporul la Casablanca.

XIX

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris
(Scrisoare reexpediată la Marrakech)

17 martie 1928

Câtă bucurie copilărească n-ar păstra până la adânci bătrâneţi anumite femei dacă s-ar şti iubite! Ai fost atât de drăguţ acum patru zile, când ne-am dus împreună până la intersecţia Mutte, că mă simt şi-acum îmbărbătată. Mi-ai iertat răul pe care ţi l-am făcut cu ultima mea scrisoare: vâscul reproşându-i stejarului că-l împiedică să-şi trăiască viaţa. Îţi sunt atât de recunoscătoare că ai consimţit să te iubesc. De trei luni de când am început iar să-ţi scriu, ai fi putut cu uşurinţă să-mi dai de înţeles, dacă ai fi vrut, cât de tare te plictisesc. Dar n-ai făcut-o; prin urmare... în sfârşit, numai Dumnezeu ştie cu câtă plăcere îţi scriu, câte bucurii mi-ai

procurat în aceste trei luni. Te păstrez, aşa cum mă păstrezi şi dumneata. Dar ţine-mă zdravăn, încă n-am încercat întreaga-mi parte de fericire. Poate că de data asta m-ai acceptat pentru totdeauna.

— A, apropo, ce înseamnă inima aceea perforată pe care abia astăzi o văd pe coperta (din spate) a acelora dintre cărţile dumitale pe care mi le-ai trimis, dar care nu se află şi pe cele pe care le-am cumpărat?[15]

Am văzut că în povestirea pe care ai publicat-o în *Candide* te foloseşti de una dintre ultimele mele scrisori.[16] Sunt fericită să mă regăsesc în scrierile dumitale, la gândul că pentru a le crea a trebuit să trăieşti laolaltă cu mine. Iar când trăieşti în acest fel cu mine, mă simt mai bună, mai femeie.

A trecut pe la Saint-Léonard o maşină – reclamă a magazinelor X... din Orléans. Ce dorinţă smintită să cumpăr totul m-a cuprins! Mi-am cumpărat botine. Îmi plac la nebunie botinele astea. Botine şi hacquebotine. Şi mă întineresc atât de mult! „Călăreaţa Eisa." Iar dumneata, când m-am descălţat, ţineai între picioare, una dintre ele, într-un gest atât de mângâietor, de parcă piciorul meu ar fi fost încă înăuntru.

Până mai adineauri am cântat cât mă ţinea gura un vals lent dinainte de război, *îndrăgostită.* Nimic nu mă linişteşte mai mult decât să cânt în neştire o melodie ca asta, ca un refren.

Viaţa e frumoasă. Oare n-am dobândit ceea ce am vrut? Aş vrea un loc aparte în inima dumitale. Ah! ce minunat ar fi să mă trezesc

---

[15] Însemnul acesta, tăcut de editor, va să spună că exemplarele acelea erau „servicii de presă" şi, prin urmare, nu puteau fi vândute (n.a.).

[16] Scrisoarea aceea nu fusese deschisă de Costals (n.a.).

în chip de tânără văduvă, cu un apartament la Paris, cu... Ah! Dar ia să-mi mai ţin gura!

A.

(Scrisoare clasată de către destinatar, fără a fi fost deschisă.)

XX

Când sosise în Maroc, Costals îi scrisese lui Solange: „Şi, fireşte, trebuie să-i prezint omagiile mele mării pentru purtarea frumoasă pe care a avut-o în timpul traversării". Nici urmă de omagiu la întoarcere. Elementul ăsta e o adevărată calamitate.

E de-a dreptul absurd cum nu sparge hubloul: poate că dă îndărăt în faţa împuţiciunii omeneşti adunată în orice cabină de pe un vas francez de călători. Costals trage draperia hubloului: pentru mine aduce foarte puţin cu atmosfera unui submarin. Numai că draperia a fost concepută în aşa fel (atenţie delicată) ca balansările ei să nu te facă să pierzi nimic din amploarea raliului. Costals se ridică din greţurile lui şi merse clătinându-se până la pancarta unde va trebui să figureze numărul bărcii lui de salvare. Dar e un pachebot francez: locul e gol, numărul n-a fost trecut. Cât despre colacii de salvare, nimic de zis, poţi avea încredere ca să înoţi; dar cu capul în jos, din cauza bretelelor prea lungi. În sfârşit, totul e bine. Doar musca asta îndărătnică ce te mai necăjeşte: nu plăteşte biletul şi n-are nici rău de mare, nu zău, prea-i de tot!

Nu poate fi vorba să gândeşti, ci doar să *rezişti,* arancând câte-o privire la ceas din sfert în sfert de oră: „Doar optsprezece ore. Peste douăzeci de minute, nu vor mai fi rămas decât şaptesprezece ore. Ba nu, că o să aibă întârziere. La naiba cu toate socotelile astea." Costals, cu nasul înfundat, strănută şi-şi suflă nasul. Să fie rinita, unul dintre simptomele leprei? Şi iată că, foarte curând, simte

mâncărime la o subsuoară şi pe partea dinăuntru a unei coapse. Iar pruritul e ceva frecvent la începutul leprei...

Lemnăria geme. Uneori vasul în întregimea lui e cuprins de un tremur, la fel ca pielea unui cal. La un moment dat, mâna asta rece ca gheaţa nu mai simte! Costals îşi ciupeşte un deget şi nu simte nimic. Sudoarea îi îmbrobonează fruntea. Anestezia leprei. Pe urmă sensibilitatea revine. Îşi dă seama că se agăţase cu mâna de codrul cuşetei de sus, iar sângele se scursese din ea. În schimb, guturaiul şi mâncărimea se menţin.

La zece seara, marea se mai domoleşte un pic. Agonia încetează, conştiinţa revine.

Conştiinţa.

E greu să-i apreciezi pe poeţi atunci când te strânge un pantof. Iar marile arhitecturi ale sufletului se năruie în tangaj, ca un palat pe timp de cutremur. Costals, ieşit la suprafaţă din groapa mizeriei fiziologice se prăbuşeşte într-o altă groapă: cea a mizeriei morale. Unde dă de creştinism.

Cine şi-a petrecut copilăria la creştini – mai târziu, de fiecare dată când îl cuprinde laşitatea – are mari şanse ca această religie să-l ia în stăpânire; până în ziua când, din toată puterea vârstei lui mature, va fi îndepărtat definitiv otrava. Costals nu urăşte creştinismul. Ca să poată urî credinţa asta, ar trebui ca ea să fi contaminat o fiinţă pe care el o iubeşte. Or, toţi cei pe care el îi iubeşte sunt teferi. Cât despre a o urî pentru că e religia „duşmanilor speţei umane" (Tacit), Costals nu se dă în vânt după speţa umană. El doar dispreţuieşte creştinismul, şi-atâta tot. Dar, crescut înlăuntrul acestuia, amintirile îi îngăduie să şi-l imagineze cu uşurinţă. Romancierul acesta trebuie să facă foarte puţin efort ca să se pună în pielea unui creştin: am văzut-o când cu „Marie Paradis".

În ultimele zile, şi-a privit boala într-un mod epurat. Căci merita: iată că acum visează s-o creştineze! O, fireşte, nu-i vorba să înceapă „să creadă" – cu toate că-i pizmuieşte pe preoţi, pe care credinţa trebuie să-i facă fericiţi când mor (da, dar cu condiţia să creadă), îi pizmuieşte aşa cum le pizmuieşte pe animale, despre care presupune (fără nicio îndreptăţire) că nu le e teamă de moarte. Nu, nu-i vorba să creadă. „Am plâns şi am crezut" (Chateaubriand) sunt nişte cuvinte care pentru el rămân poate cele mai prosteşti din toată literatura franceză. Ci e vorba să-şi tonifice încercarea, infuzându-i o substanţă poetică de un soi nou. Va trăi după reguli monahale, va intra la mănăstire! Un lepros în lumea mireană e ceva jalnic şi oribil. Pe când un lepros care, datorită leprei, regăseşte „străvechea cale a altarelor" e ceva fotogenic şi înălţător: o reţetă încercată, unul dintre acele locuri comune ale falsului sublim, al cărui efect e sigur. Respectul prostesc pe care până şi cei mai mulţi dintre necredincioşi îl au faţă de cabotinajul mănăstiresc, ce înălţime n-ar atinge dacă rasa ar acoperi plăgi! (Observaţi că un tuberculos care regăseşte „străvechea cale a altarelor" nu e deloc interesant.) Costals se montează gândindu-se la toate mărunţişurile astea. Nu, nu se poate spune că-i trece prin minte să facă o carieră în romanescul catolico-hansenian, ca alţii în efuziunea iudeo-liturgică sau în pederastomism. Dar nu se dă în lături de la schiţarea complezentă a unui personaj posibil. Tot de la frecventarea asiduă a Bibliotecii Naţionale i se trage, pe când căuta lucruri exaltante despre căsătorie, pentru ca propria căsătorie să devină suportabilă. Atunci când trăgea ca voluntar în Abd-el-krim, o făcea tot pentru că-şi făurise o schemă în care gustul aventurii precumpănea asupra fricii de moarte; acum, clădeşte o schemă care-i îngăduie să creadă că sade bine să mori de lepră. Când e vorba să se făurească în chip de personaj, găseşte totdeauna

mijlocul să se înalţe la suprafaţă; păcătuieşte prin literatură, dar se salvează prin păcatul lui. Şi chiar dacă un om pe-atât de remarcabil precum Goethe, după ce a scris: „Sunt patru lucruri pe care le urăsc la fel de mult ca otrava şi şerpii: fumul de tutun, ploşniţele, usturoiul *şi crucifixul",* a îndrăznit totuşi să spună mai târziu: „Prefer să-mi facă rău catolicismul, decât să fiu împiedicat a mă sluji de el pentru a face ca piesele mele (de teatru) să fie mai interesante", nu prea se va grăbi nimeni să azvârle cu piatra în cel care visează să se slujească de catolicism, nu pentru a-şi face operele „mai interesante", ci pentru ca viaţa unui lepros să poată fi trăită. Costals lua religia aşa cum iei chinină.

Sunt şi clipe când crede cu toată seriozitatea că pasiunea lui pentru coit îl va feri de lepră!

„Când o s-ajung la Paris şi-o s-o ţin în braţe pe Guiguite, răul ce se alcătuia în mine va fi oprit. Nu, nu-i cu putinţă ca o asemenea dragoste de viaţă să nu biruie moartea, nu-i cu putinţă ca o anume intensitate a bucuriei să nu pună moartea pe fugă." În alte clipe se gândeşte (tot foarte serios) că, după ce o va fi îmbrăţişat o dată, o singură dată pe Guiguite sau pe alta, va primi să moară. Îşi aminteşte ce i-a povestit o infirmieră despre acel mare mutilat de război care-şi smulgea medalia şi striga, uitându-se la ea cu o privire atroce: „Mă doare-n c... de Franţa. Mă doare-n c... de medalii. Ceea ce vreau e să mă f... încă o dată şi pe urmă să crăp". (De ce n-ar exista femei care să socoată drept o îndatorire oficiul ăsta pe lângă condamnaţii la moarte? Nu s-ar putea fonda o operă de binefacere în scopul ăsta? Şi de ce adică să nu fie un ordin de maici care să se specializeze în această sublimă formă de caritate?)

iar dăm cu ochii de Franţa cea bătrâncioasă şi prost echipată. Nu tu văcsuitori de ghete, nimeni care să-ţi ducă un pachet, ţigări care

se sting de la sine. Picard, servitorul, nu-i în bulevardul Henri-Martin. Întors la el acasă în provincie cât lipsise Costals, fără îndoială că n-a primit la timp scrisoarea ce-l ruga să se întoarcă. În locuinţă pluteşte un miros groaznic de aer închis, de tutun rânced (Picard trebuie să fi fumat, apoi a uitat să deschidă ferestrele). Şi încă o atmosferă: aceea din casele unde a avut loc un deces şi care n-au mai fost locuite de-atunci. Şi-aceeaşi veşnică şi bătrână vecină la fereastră. „Încă una care n-a crăpat!"

În încăperile acelea pustii, năpădite de praf şi funebre, cu ferestrele murdare şi covoarele strânse, a avut o a doua criză de slăbiciune, ca şi cum l-ar fi asaltat fantomele tuturor slăbiciunilor şi ale tuturor crizelor ce l-ar fi chinuit aici timp de cinci luni: aici, umbra lui Solange îl lua în stăpânire. N-a avut curajul să-şi desfacă valizele şi să sporească răvăşeala de pe birou. („Nu care cumva să schimbi ceva de la locul lui, Picard") îi era frig: în acea zi de 27 aprilie, încălzirea centrală nu mai funcţiona, iar vremea se burzuluia. După cum îi era obiceiul, s-a întins pe pat.

Trebuie înţeles limpede că la ora aceea 1) era un om în faţa căruia se deschideau, după cum credea, zece ani ai unei boli de nevindecat şi oribile; 2) se afla într-o stare de minimă rezistenţă datorită escapadei dure din Atlas şi unei zile în care călătorise prin munţi, petrecută în parte pe catâr, urmată aproape imediat de opt ore de mers în autocar, de şaptezeci şi cinci de ore pe-o mare dezlănţuită şi de şapte ore de tren; 3) că locuinţa aceea rece şi lăsată-n voia sorţii te îneca din plin cu proasta ei dispoziţie; 4) că umbra lui Solange, prezentă peste tot aici, era pentru el o umbră malefică. Iată îndeajuns de multe motive pentru ca, stând aşa pe pat, să se lase iar pradă gândurilor negre. Iar laşitatea lui, care pe vas se revărsase în mod firesc spre creştinism (ale cărui fantasme se împrăştiaseră mai apoi), năvăleşte aici în mod cât se poate de

firesc spre femeie. Femeia „consolatoare”! Femeia „înger păzitor”! Absurdă şi funestă prejudecată a masculilor, pe când în realitate nu-i decât atât: un învins – fie chiar şi pentru scurt timp – care se apropie de eterna învinsă: femeia. (în Antichitate, cine spunea învins, spunea femeie; anumite popoare, pentru a umili duşmanul învins, îl însemnau cu un triunghi, reprezentare a organului feminin.) Şi în ce femeie se refugiază Costals? Aberaţie! în Solange se refugiază. Se îndreaptă spre aceea care i-a făcut atâta rău, aidoma câinelui bătut de stăpân, care, târându-se, se refugiază tot la picioarele lui.

Îşi aminteşte de un afiş citit mecanic pe culoarul vagonului: „Accesul în compartimente poate fi interzis tuturor persoanelor ale căror infirmităţi sunt de natură să-i incomodeze pe călători”.

Ca piatra în puţ, i se pare că se aude căzând în fântâna fără fund a eternităţii.

O idee extravagantă încolţeşte în el: ca buruienile care încolţesc pe pământul sărăcit. Pentru a-l susţine, a-l ajuta, a-l îngriji pe acest bărbat care în curând va fi pradă descompunerii, există Solange. Alături de Solange, s-a terminat cu locuinţele-necropolă, s-a terminat cu singurătatea care în clipa aceea îl sperie: Solange a răpit orice vrajă singurătăţii. O, gândurile acelea sunt lipsite de orice noblеţe: Costals aruncă spre Solange aceeaşi privire recunoscătoare pe care i-a aruncat-o stewardului foarte amabil atunci când avea rău de mare; numai că un bolnav pune noblеţea pe planul doi. Ar accepta Solange acum căsătoria, ştiind în ce stare se află el? Şi-apoi, Costals va da acelei întrebări un aspect general şi imprecis: „Te-ai mărita cu un lepros, dacă ar fi vorba de un bărbat pe care l-ai iubi?” Şi e convins că fata ar spune da.

Pe faţa asta de pernă pe care-şi odihneşte capul acum cu siguranţă că li s-au atins creştetele. Solange se află acolo, el îi

vorbeşte: „Am fugit de două ori după ce ţi-am dat speranţe, şi m-ai iertat. Mi-am trădat cuvântul, şi m-ai iertat. N-am avut încredere nici în dumneata, nici în mama dumitale. Acum, fac un act de credinţă în natura umană. Mă încredinţez dumitale. Fă ce vrei cu mine". Totul se termină printr-o frază tipică de om sfârşit: „Aş dori să trăiesc cu fruntea sprijinită de genunchii dumitale."

Vine o clipă când doreşte pătimaş să aibă loc căsătoria lor, şi asta cât mai grabnic cu putinţă. Se ridică, se repede la telefon: să vină Solange chiar în seara asta! Dacă în seara asta ea va rosti „da", cu cât mai puternic va fi el când va trebui să audă celălalt „da", cel al doctorului: „Da, aveţi boala!" Dar telefonul e mort. Trebuie să i se fi tăiat curentul cât timp a lipsit, pentru că el pretinde că nu ştie unde să plătească, în Atlas. Aşadar, trebuie să iasă ca să pună un bilet la poştă! O, singurătate! Atât de îndrăgostită alte dăţi, dar care acum are chipul abandonului! Ei bine, odată îmbrăcat şi ieşit în oraş, va profita ca să fugă din necropolă. Valizele sunt tot închise. Se duce la hotel, măcar până mâine.

Iată-l la hotel. Şi-acum, ce-i de făcut? Dar iată că partea puternică din el urcă la suprafaţă (asta poate şi pentru că încăperea în care se află e curată şi primitoare.) Se întoarce la operă, ca pisica la şoarece, ca să-l mai necăjească puţin. Se instalează la masă, reia manuscrisul de unde l-a lăsat în Atlas, în ziua când a descoperit pata. Ca şi-atunci când se afla în locuinţa lui de pe bulevardul Henri-Martin, şi când lucra senin între două crize prenupţiale, totul din jur dispare. Un om crede că, dacă s-ar vedea cu cătuşele la mâini, ar leşina. Dar când le are, nu numai că nu leşină, dar îşi dă seama că în postura asta se poate foarte bine bucura de-o cafea cu rom. La fel şi Costals, convins că nu peste mult timp mâna aceea scriitoare va fi un ciot gârbovit, că puroiul îi va curge din nări, că bărbăţiile i se vor desprinde şi vor cădea – şterge, adaugă dedică

trei minute din scurta lui viaţă căutând „cuvântul potrivit”. Iar atunci când telefonul sună – Solange ca să-l anunţe dacă va veni sau nu, are un gest de nervozitate.

La urma urmei, sunt şi femei care se apucă iar de tricotat, uite aşa, după ce-au trecut printr-o mare durere...

XXI

Solange renunţase fără niciun gând ascuns la ideea să fie luată de nevastă de Costals. Dorinţele neîndeplinite se resorb: o s-o vedem încă o dată, ceva mai departe, în legătură cu cealaltă eroină a acestei întâmplări. Resemnată. Dar tot mai nutrea faţă de el, o afecţiune de nuanţă amoroasă de nedescâlcit. „Precum fierul e atras de magnet, tot aşa mă simt şi eu atrasă de el, precum fierul e atras de magnet.” Scrisorile pline de duioşie pe care le primea din Africa o convingeau că afecţiunea asta era împărtăşită. „Nu! Nu! Nu vreau să te pierd!” Cuvintele pe care i le striga mai răsunau şi-acum în ea., Accept orice, numai să rămân cu el, aşa cum eram când a plecat.” Pierderea relaţiilor carnale îi era indiferentă. Dar să piardă sărutările, apropierea lui sau simpla lui prezenţă, să le piardă de-a binelea, nici nu putea concepe un asemenea lucru. (Absenţa lor de moment însă o îndura fără prea mare greutate.) Dacă din Maroc Costals i-ar fi propus din nou planul acela, ca pe viitor ea să vină în fiecare săptămână să stea o vreme la el, în locuinţa lui de pe bulevardul Henri-Martin (numai că de data asta el se ferea cu străşnicie s-o facă, prea fericit că Solange scăpase ocazia), ea n-ar mai fi avut tresărirea aceea de indignare pe care o avusese când îi propusese acest lucru cu trei luni în urmă; nu-i trebuise mult ca să-şi înfrângă rezistenţa. Se moleşea amintindu-şi

de Genova, şi, fără pic de ruşine, îl întrebase într-una din scrisori dacă nu s-ar fi putut duce din nou în

Italia. El însă se scuzase, sub un pretext oarecare. Curând reluase iarăşi atacul, numai că pretenţiile îi deveniseră mai modeste: în primăvară, n-ar fi vrut să facă împreună o escapadă de vreo trei-patru zile în împrejurimile Parisului? Costals răspunsese vag, fără să precizeze ceva. Şi totuşi, Solange ştia prea bine că avea să-l piardă de tot când s-ar fi măritat, deşi mai avea timp să se gândească la căsătoria asta. Fetele sunt întotdeauna convinse că „asta" li se va întâmpla de la sine.

Doamna Dandillot încasase fără prea mare emoţie ultima figură a lui Costals. Şi cu încă şi mai puţină mirare: niciodată nu împărtăşise pe de-a-ntregul convingerea lui Solange în soliditatea logodnei ei. Poate că văduvia îi îngăduia să suporte lovitura mai uşor: era plictisită, dar nu şi enervată, aşa cum ar fi fost dacă domnul Dandillot s-ar fi întâmplat al treilea în aventura aceea, căci mai cu seamă enervarea le descumpăneşte pe femei. Tot astfel, iată, trecuseră zece ani de-atunci, multă vreme după ce luase hotărârea să numai doarmă în aceeaşi cameră cu soţul ei se simţise mai puternică, mai stăpână pe sine (patul era numai *al ei* şi se putea mişca în voie în el! Aşternutul era tot numai al ei singură!): căsătoria e un infern când soţii dorm amândoi în aceeaşi cameră; dacă au camere separate, nu mai e decât purgatoriu; iar dacă n-ar coabita (întâlnindu-se doar de două ori pe săptămână), ar fi, poate, paradisul. Nefiind în stare de vreo răutate decât dacă ar fi fost vorba de soţul ei, doamna Dandillot nu-i purta pică lui Costals. Se mulţumea să se adăpostească în turpitudinea locurilor comune, refugiul oricărei femei: femeia simte prea puternic nevoia să fie protejată, ca să se îndepărteze prea mult de locurile comune. „Din partea bărbaţilor nu te poţi aştepta decât la dezamăgire. Asta-i

viaţa! Cel mai bine, vezi tu, e să iubeşti... un Vis! Tot iluzia e cea mai frumoasă, de vreme ce alcătuieşte fondul bietelor noastre iubiri omeneşti...” O mângâia pe Solange mângâindu-se pe sine, cu prostii de felul ăsta, aşa cum le spui copiilor poveşti ca să adoarmă.

Doamna Dandillot era, ştim acest lucru, dezarmată în faţa fiicei ei. Căuta în Solange justificarea propriei vieţi: cum se întâmplă adesea, mediocritatea în cazul ei îşi afla expresia în absenţa egoismului. Îl sfătuise pe Costals să „călătorească”, fără să-i fi interzis să aibă vreo relaţie cu Solange. Scrisorile pe care şi le trimiteau cei doi nu-i erau deloc pe plac, deoarece întreţineau în fetiţa ei un sentiment pe care ar fi fost înţelept să-l înăbuşe; în acelaşi timp, văzând câtă bucurie îi făceau lui Solange, doamna Dandillot nu-şi îngăduia să-l roage pe Costals să dispară definitiv din viaţa fiicei ei. Femeile acestea se scăldau în confuzie, stăruind în echivoc, pentru care erau făcute în mod firesc. Când Solange a făcut aluzie, ca la un lucru de la sine înţeles, la relaţiile pe care avea să le reia cu Costals, la întoarcerea acestuia, „pe planul simplei prietenii”, doamna Dandillot nici nu s-a clintit. Se gândea că într-o bună zi va veni momentul să pretindă ca situaţia aceasta să înceteze, dacă voia să-şi mărite fata (la fel ca şi Solange, nici ea nu-şi imagina continuând relaţia cu Costals după măritişul fetei). Dar amâna pe mai târziu, sperând pe înfundate ca el sau ea să fi obosit şi să renunţe, fără să mai fie nevoie de intervenţia ei.

Solange, în timp ce se îndrepta spre hotelul unde Costals o rugase să vină, avea aşadar impresia că-şi reia viaţa aproape din acelaşi punct unde o lăsase cu trei luni în urmă: păşeau peste leşul Hipogrifului şi continuau. Ba chiar, cu toate că-şi mai dădea cu puţin fard, se pieptăna din nou ca pe vremea când era fată. Imobilitate şi permanenţă a tuturor acestor femei: Andrée Hacquebaut, Rhadidja, Solange.

Costals o aştepta în salonul hotelului, ca să aibă un pretext să n-o sărute, de teamă să n-o molipsească. Iar când Solange şi-a oferit faţa, iar el i-a spus: „Nu de faţă cu atâta lume. Discutăm îndată", fata s-a mirat oarecum. Dar a devenit imediat extrem de drăguţ şi de tandru în cuvinte. Cât de simplu revenea totul la ceea ce fusese! Şi de data asta, exista melancolia efemerului (un efemer care, poate, avea să dureze mult), după cum mai exista şi odihna de pe urma faptului că nu mai ţinea morţiş să vrea, că nu mai era crispată, încordată. Şi că nu mai era nevoită să-l chinuie, că-l vedea fericit, revenit în fine la ceea ce-i era lui pe plac şi dorise întotdeauna să existe între ei: o legătură şi nimic altceva.

Costals luase hotărârea să-i vorbească serios abia după cină. Cina, la restaurant, fusese plină de dezinvoltură şi de veselie. Costals îi povestea despre călătorie, despre lucrul lui. Îi răscolea ca pe vremuri în geantă, făcând observaţii neplăcute şi totodată drăgălaşe despre obiectele absurde ce se aflau acolo. O tachina, deoarece le tachina până şi pe femeile pe care nu le iubea. Ea îi spunea că furunculele n-o mai chinuiau, că decalcifierea încetase. „Lucru ştiut: e de-ajuns să-ţi spun că n-o să mă însor niciodată cu dumneata, ca să-ţi redau sănătatea. Şi sunt sigur că nici urina n-o mai ai alburie!" (Era adevărat că de trei luni toate „neplăcerile" acelea dispăruseră, în timp ce, în mod logic, după ultima lovitură pe care i-o dăduse ar fi trebuit să se înteţească; dar trupul e şi el incoerent, la fel ca şi sufletul. Afară de cazul când specialiştii... Dar ar fi prea simplu, nu-i aşa?) Se abţinea să n-o certe atunci când, de cum întorcea el capul, Solange profita ca să-şi dichisească frumuseţea. Costals vorbea foarte tare, aşa cum fac puştanii şi cum cele ce spunea erau totdeauna „imposibile", Solange (stând pe mănuşi: una dintre maniile ei), trebuia să-l dăscălească: „Mai încet!"

I-a spus:

— Ce asemănător e totul cu acum o lună[17]! Vechea noastră masă, în acelaşi restaurant... Niciodată nu mi-aş fi închipuit, atunci când ai plecat, că într-o bună zi o să ne întâlnim la fel, ca pe vremuri.

El, un pic cam imprudent, căci niciodată nu trebuie să-i dai pe oameni cu nasul în propriile lor înfrângeri:

— Şi totuşi, ceva s-a schimbat la dumneata. Am impresia că, dacă ţi-aş propune să vii să locuieşti la mine din când în când, ai accepta. În timp ce ideea asta te-a făcut să te zbârceşti urât de tot în ianuarie.

— Ţi-am mai spus că s-ar afla şi că scandalul s-ar revărsa asupra mamei. Dar poate că există o soluţie de compromis. Fără *să locuiesc* la dumneata, aş putea veni să-mi petrec o parte din zi, de câteva ori pe săptămână; să respir atmosfera dumitale, să iau parte la viaţa dumitale de zi cu zi. Eu aş fi, chipurile, secretara dumitale, şi de altfel chiar aş putea să fiu un pic: aş vrea atât de mult să fac ceva pentru dumneata, pentru lucrul dumitale. Sau de ce n-ai spune că sunt vară cu dumneata? Cu siguranţă că ne-am descoperi o legătură îndepărtată de rudenie, dac-am căuta!

— Ştii prea bine că trebuie să aspiri la măritiş. Şi primeşti să-ţi petreci o parte din viaţă la mine în casă, aproape la fel ca o metresă recunoscută (pe cine-ar păcăli „secretara" sau „vara" mea?), şi în acelaşi timp să faci pe mironosiţa faţă de viitorul dumitale soţ!

Solange a avut privirea dezolată a unei fetiţe în faţa unei probleme de aritmetică de nebiruit.

— Îţi poţi închipui fie şi-o singură clipă că nu mi-ar fi penibil? Dar de vreme ce n-am încotro...

---

[17] Stil vorbit (n.a.)

— Ce înţelegi prin „n-am încotro”? întrebă Costals (care înţelegea perfect).

— N-am încotro pentru că te iubesc. Dar dumneata niciodată n-ai vrut să înţelegi că eu te iubesc.

— Adevărat. Poate şi pentru că, de obicei, soluţia asta – că o femeie mă iubeşte – e o soluţie la care nu ţin. Şi totuşi, în clipa de faţă mă simt mişcat că mă iubeşti, după tot răul pe care ţi l-am făcut. Dar o să vorbim în curând de planul dumitale. Depinde de ceva despre care o să-ţi vorbesc după cină.

Puţin mai târziu, Solange a rostit o vorbă cumplit de dureroasă. Îi scrisese, pe când se afla în Maroc, că un crescător de porci din Normandia îi ceruse mâna.

— Poate că într-o bună zi lui o să-i spun „da”.

— Mai curând lui decât lui Tomasi?

— Normandul are avantajul că *nu-l cunosc.*

La garderobă, l-a ajutat să-şi pună paltonul. Costals a găsit că-i un lucru bun. *Ancilla domini.*

În timp ce se-ntorceau spre hotel, i-a spus:

— Acum e momentul să afli... Nu sunt pe de-a-ntregul sigur, ci doar aproape sigur că m-am îmbolnăvit în Maroc de-o boală gravă. O boală care nu-i foarte molipsitoare, contrar celor ce se cred de obicei, dar poate deveni dacă nu iei anumite precauţii. Putem să ne vedem în continuare, dar relaţiile noastre intime trebuie suprimate. Am să-ţi vorbesc despre toate astea când ajungem înăuntru.

Solange mergea în tăcere, cu privirea aţintită în pământ. În cele din urmă, a vorbit:

— Cred că ghicesc despre ce-i vorba.

— N-ai cum. Îţi închipui, nu-i aşa, că-i vorba de una dintre acele boli numite venerice?

— Da.

— Nu despre asta-i vorba.

În lift s-a uitat la el fără o vorbă, vizibil intrigată şi emoţionată. După ce-au intrat în cameră, i-a spus:

— Aşază-te aici.

Costals nu aprinsese lumina. Solange a aprins-o. El a stins-o. Prin obloanele trase şi prin perdele, în camera cufundată în întuneric pătrundeau reflexele roşii ale firmei electrice de la un cinematograf de-alături. Luciri de infern. Exact ceea ce trebuia pentru Mefisto şi urdorile lui împuroiate.

Solange se aşezase pe un scaun. Costals s-a aşezat şi el tot pe un scaun, în faţa ei. Şi-a pus mâna pe braţul ei. Solange l-a apucat de mână, dar el şi-a retras-o.

— Dacă vrei, pune-ţi mâna pe braţul meu, pe mânecă. Dar nu pe piele.

Şi-au rămas aşa, în gestul „strângerii de mână" al romanilor din Antichitate, care era o „strângere a braţului".

— Nu te speria. Şi nu te emoţiona, te rog. Dacă într-adevăr am boala asta, şi eu sunt convins că o am, mai pot trăi încă vreo zece ani, cu multe îngrijiri şi suferinţe. Voi sfârşi în chip de obiect hidos, dar nici vorbă nu poate fi de-aşa ceva: o să mă omor când va fi cazul. Până atunci, sunt aproape normal, şi putem continua să ne vedem o vreme, cu condiţia să nu ne atingem... decât pe haine, ca acum...

Solange nu-şi pierdea răbdarea, nu-l îmboldea cu vorbe de felul: „Dar spune odată despre ce-i vorba, ce Dumnezeu!..." Nedezminţita Domnişoară Tăcere. Împietrită şi aşteptând. Continuând să aştepte. Sub fereastră, soneria cinematografului a început să ţârâie. O voce zbiera: „Intrare imediată şi permanentă! O sală mare, atmosferică! Un film de dragoste şi de aventură! Toate actualităţile!" – „Ce-o fi aia sală «atmosferică»? se întreba Costals.

Dar o «intrare imediată şi permanentă»?" Tâmpeniile astea erau pe punctul să-l facă să-şi iasă din sărite.

— Ştii ce e maladia lui Hansen?

— Nu.

— Ştii ce înseamnă să fii *ladre?*

— *Ladre?* Nu ştiu... înseamnă să fii scârţan. Dar ce...

— Ştii ce e lepra?

Ca la contactul cu un curent electric, Solange şi-a luat mâna de pe braţul lui Costals. Orice s-a întâmplat după aceea, nimic n-a putut şterge faptul că-şi luase mâna.

— Că doar n-ai...!

— Ba da. Sau cel puţin, foarte probabil.

— Nici vorbă! Nu-i cu putinţă!

Sub lumina roşie, faţa ei înspăimântată. Cât se poate de reuşit decorul de „infern".

Volubil, Costals încerca să se înregimenteze omenescului.

— Dumneata nu ştii despre ce-i vorba. Lumea îşi face fel de fel de idei. Sunt trei sute de leproşi în Paris, dintre care numai douăzeci sunt spitalizaţi, şi încă în salonul mare, comun. Ceilalţi se plimbă cu bastonul în mână. Poate că ospătarul care ne-a servit... Există femei care au trăit timp de treizeci de ani alături de un soţ lepros, şi n-au fost contaminate. Tot ce-ţi spun acum nu sunt vorbe cu care am fost îmbrobodit, ca să mă liniştească. Mi-au fost spuse, e adevărat, dar le-am şi citit într-o carte de medicină. Îţi poţi cumpăra şi dumneata o carte.

— Dar cum de te-ai molipsit de-aşa ceva? Dacă într-adevăr te-ai molipsit, căci nu pot crede că aşa stau lucrurile.

— De la o femeie.

(Adevărul e fascinant, ca şi moartea.)

— Era o femeie întâmplătoare sau era metresa dumitale de mult timp?

— Era metresa mea de patru ani. O indigenă.

Se uita la el cu ochii căscaţi şi ficşi, cu roşul acela pe ea, ca o pasăre de noapte ţintuită pe un perete şi plină de sângele ei. Iar el, sub privirea aceea, ca o micuţă vietate hirsută a ogoarelor, făcută ghem sub privirea unei păsări de pradă. Chiar şi prostituarea aceea a pateticului, prin prostiile filmelor, nu izbutea să diminueze patetismul celor două feţe: viaţa rezista.

— Dacă îţi provoc teamă, poţi să pleci numaidecât şi să nu mă mai vezi. Aş găsi că e ceva cât se poate de normal.

— Nu mi-e teamă. Cred tot ce-mi spui. Sunt convinsă că, dacă ar fi fost vreun pericol pentru mine, nu m-ai fi chemat.

Câtă încredere! Şi ca pentru a-i da o dovadă, îşi opri mâna pe braţul lui. Apoi îi zâmbi.

— Mi-ai spus: „Fără emoţie". Recomandare inutilă. Voi fi emoţionată atunci când doctorii vor fi pus un diagnostic pozitiv. Până atunci, nu cred în lepra dumitale ori mai curând nu cred decât pe jumătate.

Costals nu era foarte mulţumit că Solange nu credea în lepra de care se îmbolnăvise. Dacă i-ar fi fost dat să aleagă în clipa aceea, să aibă lepră sau nu, poate că ar fi ales să aibă, doar pentru a-i demonstra că nu glumeşte.

Multă vreme i-a vorbit despre boală. Soneria cinematografului ţârâia, cu intermitenţe. De fiecare dată când se pornea, îi amintea de soneriile pe care le auzise în câteva locuinţe clandestine, în clipele când se afla acolo cu o femeie, iar securitatea le era ameninţată. În locuinţele acelea de scurtă durată, nu putea deosebi totdeauna, din lipsă de obişnuinţă, dacă se suna acolo sau nu. Şi-atunci se ducea în vestibul, desculţ, cu revolverul în mână, să vadă

dacă nu cumva în dunga luminoasă de sub uşă se interpunea o umbră: umbra bărbatului care sunase, care aşteaptă şi care o să înceapă să bată cu pumnii în uşă la nesfârşit, dacă nu deschizi. El şi cu tine, la o distanţă de douăzeci de centimetri unul de altul, despărţiţi de o scândură derizorie. Iar tu, desculţ peste umbra lui.

Faţa lui Solange în timp ce el vorbea era liniştită, mai liniştită decât atunci când intrase în cameră. Liniştită şi chibzuită. Veşnic punând accentul pe *dacă,* îi înşira argumentele liniştitoare, şi toate lucrurile acelea erau rezonabile. „Dacă ai boala asta, gândeşte-te că ar fi putut fi şi mai rău. Ai fi putut muri năprasnic, şi mi-ai mărturisit-o adesea că actele nu-ţi erau în regulă. Zece ani! Câţi dintre oamenii care plesnesc de sănătate pot fi siguri că vor trăi zece ani, în vremurile de azi? Războiul... Peste zece ani vei avea patruzeci şi cinci de ani, şi care nu dumneata susţineai că la patruzeci şi cinci de ani cei mai mulţi dintre scriitori au spus ceea ce aveau de spus şi nu fac altceva decât să se repete?"

„Cât de adevărat e tot ce spune! îşi zicea Costals. Deseori am avut dovada că nu înţelege ce-i spun. Dar în clipa asta dovedeşte că a înţeles, şi încă bine de tot. Şi cât de înţelept o spune! O fată pe cinste, orice-ar fi!" Atunci i-a pus întrebarea aceea, rezultat al întregii lor seri:

— Preferi să te măriţi cu un bărbat lepros pe care-l iubeşti în locul unuia sănătos pe care nu l-ai iubi?

— Da.

Şi Solange adăugă, după o scurtă tăcere:

— Bineînţeles că da.

A rugat-o să se culce în pat, dacă voia, dar cu toate hainele pe ea.

— N-am să te sărut pe piele. Ci pe haine. Ori mai curând n-o să le sărut, ci doar o să le ating cu faţa. Şi-o să-mi pun mănuşile.

— De ce să-ţi pui mănuşi? N-ai nimic pe mâini.

Şi le-a pus şi s-a lungit lângă ea, în întunericul ce acoperea patul şi unde reflexele roşii nu ajungeau. Soneria cinematografului continua să se audă, dar nu şi vocea celui care striga. Se ghemuise în braţele lui, cu genunchii aduşi în bărbie, ca în pântecele mamei. Costals a rămas aşa vreme îndelungată, cu obrazul lipit de pieptul ei, pipăind, atunci când se mişca, pentru a-i afla poziţia feţei şi a mâinilor şi ca să nu le atingă cu gura. Simţea în el o tihnă şi o blândeţe despre care nu ştia că e falsa blândeţe a hulei care linge ţărmul şi străluceşte pe el înainte de-a dispărea pe vecie. Zgomotul celor care ieşeau de la cinematografii înştiinţă că era timpul să se despartă.

Solange stătea pe marginea patului şi-şi răsucea cozile ce i se desfăcuseră, ca fetiţa de pe vremuri.

*

A doua zi, ceva mai stăpân pe sine, căci oboseala îi dispăruse, Costals a decis nu numai să lase fără urmări planul nesăbuit de căsătorie făurit în ajun, ci să-şi rărească întâlnirile cu Solange, până la a le suprima pe de-a-ntregul, indiferent care ar fi fost diagnosticul doctorilor în privinţa stării lui.

Avea două motive să procedeze astfel. Nu, n-avea s-o ia în căsătorie pe fata din care urma să facă infirmiera unui lepros, câtă vreme n-o luase atunci când urma să devină soaţa lui. Nemaipunând la socoteală (şi poate că ăsta era motivul cel mai îndreptăţit) că refuza să se lase antrenat pe terenul periculos pe care răspunzi la nobleţe prin nobleţe. Nu orice trebuie să-i stea în putinţă sublimului. Lumea ar merge şi mai prost dacă ar fi de-ajuns, pentru a înclina balanţa în partea nefastă, să pui pe talger un strop de sublim. Dacă mori pentru o cauză nu înseamnă neapărat că respectiva cauză este una dreaptă. Solange fusese sublimă; asta

nu însemna că însurătoarea cu ea n-ar fi fost altceva decât o soluţie absurdă şi cu pericole mari, de nejustificat. Cuvântul de ordine trebuia să fie: „Să te cramponezi împotriva ispitei de-a dovedi nobleţe". Solange a fost sublimă, iar eu a trebuit să fiu la fel, cu toate că nu văd pe loc în ce anume. Iar dac-am continua aşa, cu siguranţă că s-ar sfârşi tare rău, deoarece, atunci când te întreci în a fi care mai de care mai sublim...

Cinci zile mai târziu, când s-au văzut din nou, nu s-au dus nici la hotel, nici la el acasă. (A explicat că din teama de-a o molipsi.) Ci la un concert, ca nişte buni camarazi, ori mai curând ca doi străini. Din nou totul se pierdea în indiferenţă, aşa cum uedurile se pierd în nisip, unde până la urmă încetează de-a binelea să mai existe.

XXII

Dăruieşte-te aşadar bucuriei în
lumea aceasta în care domneşte
neorânduirea.
OMAR KHAYYAM

Orice făptură inteligentă,
azvârlită pe pământul acesta,
porneşte în fiece dimineaţă să vâneze
fericirea.
STENDHAL

Peste şase zile, în piaţa Saint-Augustin. E ora cinci jumătate. Costals străbate piaţa, îndreptându-se spre biserica Madeleine. Primăvara e grea, aproape lipicioasă: din asfalt se înalţă aburi. Soarele, ascuns îndărătul unor ceţuri albe, ca să poată fi răutăcios

în linişte, ca în Sahara. Şi ţipi cu fulare, la optsprezece grade, iar asta doar pentru că fularul le e „bogat”.

Costals a ieşit de la doctorul Rosenbaum, după patru zile de consultaţii şi examene, asistat de somităţi. N-are nimic. Pata de pe braţ e un „lichen plan”, ceva lipsit de gravitate. Răceala o căpătase pe puntea vasului, în bătaia vântului de mare. Pruritul (care între timp îi trecuse) venea de la schimbarea de aer dintre Maroc şi Franţa: e ceva des întâlnit. Cum Costals îi spusese odată lui Rosenbaum că simplul fapt de-a cumpăra un medicament, înainte chiar de-a deschide sticla, îl făcea să se simtă mai bine, Rosenbaum era tentat să presupună că în cazul lui Costals orice boală era imaginară. (Hotărât lucru, trebuie să ne opunem energic plăcerii de-a ne da în spectacol.) Aşa că doctorul şi-a cam bătut joc de el: „Eşti un mare imaginativ”. Costals l-a răsplătit cu un dispreţ mândru, aşa cum nutresc faţă de doctorii lor bolnavii care s-au vindecat, aducând cu privirea pe care mai deunăzi a aruncat-o spre colacul de salvare, pe când se aflau în faţa Bordeaux-ului. „Mi-a mai spus şi că sunt sănătos ca un taur. Dar a făcut-o poate doar pentru că peste o săptămână o să-mi trimită nota cu onorariul ce urmează să i-l achit. Aşa că vrea să-l iubesc timp de-o săptămână, încât să-l plătesc repede.” E drept că şi doctorul Lipschutz îi spusese că era clădit din piatră de temelie, în timp ce profesorul Lévy-Dhurmer era de părere că avea constituţia unui general bolivian. Iar Costals, căruia-i plăceau urmele scrise, le-a răspuns tuturor la fel: „Faceţi-mi un certificat cu toate astea”.

Fericit? Bineînţeles, fericit. Fericit sută la sută? Să zicem că nouăzeci la sută fericit. Dar, aşa cum e bine ştiut că un literat, dacă citeşte un articol ditirambic despre el, iar în cuprinsul lui se află doar un rând sceptic, el nu vede decât rândul ăsta, tot astfel acest zece la sută reprezentând absenţa fericirii îi dă tonul lui Costals.

Lazăr, când a înviat din morţi, trebuie să fi avut şi el procentul lui de zece la sută de nefericire şi să fi cârtit cumva împotriva lui Isus Hristos.

De două săptămâni, întregul viitor al lui Costals se înălţa – şi asta cât se poate de solid – pe boala aceasta. Şi iată că din nou totul se dă peste cap. Şi-apoi, boala aceasta însemna măreţie, o măreţie *dăruită.* Acum, măreţia urmează a fi 1) inventată, 2) cucerită, 3) organizată. Până una-alta, e cazul să-şi reia viaţa de zi cu zi, cea prozaică: e ca şi cum i s-ar fi trântit o uşă în nas. Rosenbaum a avut dreptate când a rostit fraza clasică a doctorului către pacientul vindecat: „Acum, nu mai eşti interesant". Şi Costals se surprinde şoptind un cuvânt pe care-l socoate un blestem, cuvânt pe care-l reneagă, asupra căruia scuipă, şi totuşi nu s-a putut împiedica să nu-i ţâşnească de pe buze: „Nimic altceva decât viaţa..." Să fie cumva din cauză că nu iubeşte viaţa? Dimpotrivă, lepra i se păruse prilejul ca viaţa să-i fie mai densă.

Fără să mai vorbim despre diversele necazuri aduse de-o sănătate desăvârşită. De când credea că are lepră, contramandase nişte conferinţe pe care urma să le ţină în primăvară, apoi se hotărâse să nu-şi respecte termenele contractuale, pe scurt, se descotorosise de orice obligaţie faţă de societate. Şi-acum... Ei bine, nu! Se va preface că e în convalescenţă după vreo boală serioasă, pneumonie sau altceva, acordându-şi un relaş. Starea de muribund are prea multe avantaje ca să renunţi la ea cu una cu două.

Gata, destul cu prostiile. A dat nas în nas cu un trecător cu faţa numai coşuri şi l-au trecut fiorii: i-a amintit *de ceva.* Şi-apoi, dacă ţine cu tot dinadinsul la lepra lui, nu-i pierdută orice speranţă: incubaţia durează atât de mult... în mijlocul celor nouăzeci la sută procente de fericire se află viaţa normală alături de fiul lui. Unul dintre dezavantajele bolii e că ne sileşte să ne ocupăm de noi înşine

mai mult decât de cei pe care-i iubim. În timpul ultimei săptămâni, Costals s-a hotărât: dacă află că nu e bolnav, îşi va chema băiatul din Anglia; Philippe va locui pe viitor la Paris. Vita *nuova. Str*igătul care a ţâşnit din el în camera de hotel din

Marrakech: „Ce-o să se aleagă de el? Ce se alege de cineva care nu-i iubit de nimeni?" strigăt pe care nu-l poate repeta fără să nu se simtă răscolit ţi se întâmpla uneori să se simtă răscolit fie de propriile cuvinte, fie de vreo frază din cărţile lui), strigătul ăsta l-a făcut să hotărască aşa. „Când vrei să faci fericit pe cineva, trebuie s-o faci pe loc." far în mijlocul procentajului de zece la sută de nefericire se află Rhadidja. Va veghea asupra ei. I-a şi vorbit lui Rosenbaum, care ar prefera ca fata să fie îngrijită în Franţa sau mai curând la Valbonne. Îi va scrie Rhadidjei în sensul ăsta. Va face tot ce se poate.

Biserica Madeleine... Treapta pe care, în cea dintâi seară a logodnei lor, se aşezase cu Solange... Coşmarul ăsta s-a sfârşit, la fel ca şi celălalt, iar Costals regăseşte în mod firesc unda de prospeţime şi fericire de la şaisprezece ani. „Scăpat de cele două lepre, o, puritate dintâi! Cât de vrednic sunt acum de puritatea asta."

Templul aşa-numit al Madeleinei, cu toate că exagerat de jegos, e unul dintre rarele monumente ale Parisului care au maiestate. Costals simte nevoia să intre. Căci e un spirit religios. Dacă niciodată nu a ridicat capul spre cer ca să ceară ceva, îl ridică instinctiv ca să mulţumească. Dar cui să-i mulţumească? Geniului destinului său. Adică să-şi mulţumească sieşi în acest Geniu.

Templul acesta e singurul sanctuar creştin din Paris pe care Costals îl suportă. Să fie în amintirea acestui fapt: pe când nu era decât un băieţel, în acest loc sfânt i s-a întâmplat să scoată limba la o tânără femeie necunoscută care se ruga? (Tânăra femeie s-a plâns

guvernantei englezoaice de copil, iar aceasta a povestit isprava acasă: „*He's a tiger". D*oamna Costals, ani de zile după aceea, tot s-a mai referit la întâmplarea cu pricina, la fel, în ziua când i-a spus fiului ei: „Eşti atât de rău... Mai târziu, ai să fii Anticrist." Iar el – avea cincisprezece ani – i-a răspuns: „N-am să-mi dau osteneala".) Să fie amintirea Monseniomlui Rivière, odinioară preot la Madeleine, a lui Diocleţian plimbându-şi mâinile prea parfumate pe sub nasul fetiţelor care învăţau catehismul şi îndrăgostite toate de el? Mai degrabă pentru că biserica Madeleine e singura din Paris unde aproape că nu se află urmă de creştinism. Vreme de nouă ani templu al Gloriei, sub Napoleon, a rămas pentru Costals exact acest lucru: templul Gloriei, Gloria individului şi cea a naţiunii. Dar biserica aceasta mai înseamnă multe alte lucruri.

Un templu al sincretismului, mai cu seamă. Un templu de elemente disparate: elemente disparate ale lumii şi ale fiecărei fiinţe. Pe fronton, la stânga lui Zeus-Sabazius-Christ, un tânăr Dionisos gol, cu nişte şolduri ce te pun pe gânduri; la dreapta lui, încă un efeb gol, Geniul Dansului, sau vreun alt frate al bacantului lui Carpeaux. În interior, un templu lipsit de mister şi de vrăjeală: nimic în mâini, nimic în buzunare; cum ar veni, contrariul creştinismului. În spatele altarului, nişte copilaşi frumoşi şi înaripaţi asistă la ivirea dintr-o scoică, întocmai ca Afrodita pe vremuri, a Afroditei moderne, Magdalena, *pută* cea sfântă: păcătoasa, cu ochii în jos, bombându-şi pântecele încântător din luna a noua, îşi întredeschide braţele într-un gest resemnat ce pare a spune: „Trebuia să mi se-ntâmple, într-o bună zi..." Ce plăcere că nu ne aflăm într-un templu al Fecioarei! Al acestei Fecioare despre care Evanghelia abia dacă pomeneşte, despre care nu ştim nimic, decât că fiul ei a părăsit-o, al acestei Fecioare care nu era fecioară şi care ca mamă e inexistentă, al acestei Fecioare care n-a fost decât

un instrument pentru întruparea Cuvântului, aşa cum fecioarele pământene nu sunt, la urma urmei, decât un instrument pentru reproducerea omului. Templu al Naţiunii şi al Gloriei, dar şi templu al Curtezanei, înălţat în pragul acestui „mal drept" care e parcul curtezanelor (drept care seara faţada lui e luminată simbolic cu hipermanganat de potasiu[18]). Costals şi-a luat obiceiul să intre de fiecare dată când îşi încearcă norocul pe bulevarde. Ridicare şi înălţare. Se duce să mulţumească pentru faptul că e fericit.

Şi astăzi, Costals se duce să mulţumească. După cum cere prezenţei necunoscute să aibă forţa şi îndrăzneala să se gândească neîncetat la fericirea lui. Ia hotărârea să-şi amintească totdeauna că e fericit; să nu se lase oprit de nimic şi prin nimic. Ia această hotărâre în mod solemn. Apoi, în timp ce coboară, se opreşte o clipă pe una dintre trepte.

Parisul – alb, cenuşiu, negru, murdar, poluat, ca nişte aşternuturi după o noapte petrecută în doi. Nimic frumos în ceea ce se întindea acolo, decât poate, sub cerul lăptos, mugurii de un verde atât de crud, că ai fi vrut să-l aperi. Vesteau primăvara, primăvara cea pură şi impură, corabia necuprinsă pe care-o vedeai ivindu-se la orizont, după lunga aşteptare, aducând cu sine miresmele ţărilor necunoscute. Nimic mai puternic decât această mulţime lipsită de scrupule şi infinitele ei posibilităţi. Într-o zi, pe când era adolescent şi se plimba cu părinţii lui pe marile bulevarde, Costals îşi auzise tatăl spunând: „Pe bulevarde, toată lumea e de vânzare". Începuse să nutrească pentru bulevarde un respect săgetat de speranţă: de pe-atunci oceanul jindului său era neţărmurit. Mai târziu, l-a cuprins îndoiala: „Dar şi eu mă aflam pe

---

[18] În 1928, faţada bisericii Madeleine era luminată noaptea în violet, o capodoperă de prost gust. (n.a.)

bulevarde în ziua aceea. Şi părinţii mei. Iar noi nu suntem de vânzare! Vai! înseamnă că sunt şi excepţii...” Cu toate astea, cuvintele tatălui lui nu-i mai ieşiseră din minte.

Sub el, pe trotuarul lunecos, se scurgea mulţimea bărbaţilor, a subbărbaţilor şi a femeilor, zeama ei de îngrăşământ despărţindu-se în două chiar la poalele templului, acolo unde destinul lui era să-şi proiecteze el însuşi lichidul bărbăţiei sale, cea mai pură dintre substanţele secretate de către organele omeneşti – singura pură, nevinovată şi pură precum grăunţele de nisip. Odinioară, urâse josnicia mulţimii pariziene. Existase o vreme când îşi pleca privirile atunci când se întâlnea cu aceste femei din Paris, de teamă ca vreun trecător să nu-şi închipuie că le doreşte; i-ar fi fost ruşine.[19] Acum, iubea josnicia asta. „E materia mea.” Gorila latină, maimuţa pariziană, incendiatoarea cu faţă vineţie, sanchilotul cu gura ca un găoz şi cu voce de fată, toţi oamenii aceştia cenuşii înclinaţi să facă rău – să înşele, să fure, să f... să şmecherească, să se fofileze, toţi deşucheaţii iudeo-latini (la exterior) care-l îngrozesc şi-l atrag pe decentul nordic, pentru că stau mărturie a deşucherii lăuntrice, făgăduind că totul aici e cu putinţă, tot gunoiul ăsta bătut de soare (gunoi trupesc şi sufletesc) cu el îşi îngrăşa Costals pământul, cu el îl făcea să încolţească atât de vârtos. Dar mai ştia şi că se află multe nestemate în gunoiul ăsta; şi „poţi oare trece cu vederea un giuvaier, doar pentru că l-ai găsit în glod?” (Fénelon). După cum găseai şi puritate în toată scârboşenia asta, ca dinţii albi din botul unui câine mort. Chiar aşa, astăzi se simţea dispus să vâneze, căci de dimineaţă nu se răsese, far atunci când pornea la vânătoare de femei îi plăcea să nu fie ras şi să fie îmbrăcat cam neglijent, ca

---

[19] „(Pariziencele) sunt cel mult acceptabile ca înfăţişare şi in genere arată mai curând rău decât bine.” (J.-J. Rousseau, *Noua El.,* II, XXI) (n.a.)

sportul să fie cu atât mai dificil, dar mai cu seamă să arate că dispreţuieşte miza şi, dacă putem spune astfel, că-şi domină subiectul: să-mi bat capul pentru ele! N-au decât să mă ia aşa cum sunt! Asta ori alta. Barba îi sporea siguranţa de sine: „Dacă vânez când sunt neras, înseamnă că într-adevăr sunt dat naibii!" – şi în acelaşi timp îi furniza o scuză în caz de eşec: „Cred şi eu, cu barba asta ca de sălbăticiune!" Pentru prima oară de când se întorsese, ieşise fără pardesiu şi fără pălărie: dezbărat de simbolurile astea ale respectabilităţii, parcă se trezea la o viaţă nouă, ca o femeie care s-a tuns scurt: trupeţ uşor, neîmpiedicat de nimic, îţi vei putea urmări adversarul mai uşor, vioi şi bine dispus, ca pasagerii aceia pe care la prânz i-ai lăsat pe vas prost îmbrăcaţi, traşi la faţă şi descompuşi, iar la ora trei îi vezi porniţi după gagici prin cartierul portului, ţanţoşi şi ferchezuiţi. Apoi şi-a aprins o ţigară. Pe urmă, cu acelaşi gest instinctiv cu care omul cavernelor îşi încingea şoldurile înaintea aventurii, soldatul îşi mai strângea o gaură la centiron înainte de ora H, iar matadorul îşi... înfăşură capa în jurul mijlocului în clipa când pătrundea în arenă, s-a închis la nasturele din mijlocul hainei şi s-a lăsat înghiţit de junglă. Aşa cum fiarele sălbatice pornesc în fiecare zi să-şi caute hrana, el îşi relua viaţa, ceea ce însemna să iasă în fiecare zi în căutarea unei prăzi prospeţele. Nu atât din nevoie de pradă, cât din nevoia de-a vâna: Lessing a spus că, dacă Dumnezeu ar vrea să-i dăruiască adevărul, s-ar împotrivi, fiindu-i prea mult pe plac căutarea lui; un obuz care explodează nu mai e interesant, cel care se vesteşte te pasionează. – Astăzi, lui Costals nu-i era foame din cale-afară; dar lua hotărârea aceea periculoasă pentru că-şi spunea: „Porcii ăştia ar fi în stare să mă împiedice să fac ce-mi e pe plac!" Când celelalte motive ale lui erau prea slabe, acesta îl făcea totdeauna să se hotărască.

Apologeţii amorului ar trebui să tragă concluzia din toate acestea că orice om care se îmbolnăveşte devine bun şi iartă, iar primul gest al omului care se vindecă este acela de-a face ravagii. Infirmiera nici n-a apucat să se uite la termometru, că a şi văzut că febra scăzuse: omul îşi redobândise expresia de corsar. Identitatea dintre rău şi viaţă. (De aceea un om sănătos doreşte întotdeauna războiul; impulsul lui vital o cerere, pe când raţiunea îi arată tot binele ce-ar putea fi făcut pe timp de pace şi tot ce s-ar prăpădi în război.) De aceea toate puterile sociale luptă împotriva vieţii, care le-ar da prea mult de furcă; neputând ataca direct viaţa în trupuri, de care acestea au nevoie pentru forţa naţiunii, o atacă în suflete: le inoculează acestora morala şi religia. Costals, în timp ce urca pe bulevarde, se amuza îmbrâncind oamenii (mai cu seamă femeile, pe cele ridicole şi pretenţioase) ori năpustindu-se drept spre ei, ca să vadă dacă se dau la o parte. Şi se dădeau totdeauna la o parte, fără a protesta vreodată: erau francezi din 1928. (Să nu joci rugbi pe străzile din Algeria, din Spania şi din Italia.) Femeile cu capetele lor ca de oaie, cu fundul mare, cu faţa năclăită de cremă, ca nişte tumori date cu unguente, nu-şi făcea nicio iluzie în privinţa lor, desigur, iar el recunoştea că nu meritau deloc să fie dorite. Singura lui dorinţă era să pună doar o pecete, însemnul lui, pe fiecare dintre ele; apoi să nu mai audă de asta: la fel ca şi plăcerea pe care o are un proprietar de ţară văzând cum se lăţeşte o întreagă turmă de ovine, purtând toate semnul lui. Mergea măsurând dintr-o privire pe orice trecător, pe femei pentru ceea ce avea de luat de la ele, pe bărbaţi, pentru cât de periculoşi ar fi fost pentru el. Întreba privirile, ferindu-se de una, urmărind-o pe o alta, pe jumătate hăituitor, pe jumătate hăituit – întocmai ca animalele care vânează pe jumătate feroce, pe jumătate laş – întocmai ca aceste animale. Îi făcea o nespusă plăcere jungla aceea, tot atât de mult ca faptul că el

însuşi era în alertă că-i punea pe alţii în alertă. În valuri, teama îl lua cu asalt, ca o uşoară pânză de apă ce-ar trece peste-o stâncă; stânca aceea era credinţa lui că era invulnerabil: *Gott mit uns.* Încununat de tinereţea lui, de sănătate, de impudoare, de opera sa, de fiul lui graţios, de salba lui de foarte tinere metrese, ca şi de toate avantajele puterii, fără niciuna din neplăcerile ei, se simţea invulnerabil: mai puternic, mai suplu, mai răufăcător şi pricepându-se mai bine decât ei să îndure. Cu capul înclinat înainte, ca un şarpe, ca să adulmece de departe prada şi pericolul, şi cu pieptul un pic greoi, ca bivolul pe care-l văzuse Rosenbaum în el, bivol şi şarpe, aşa şi era, simţind acest lucru aproape neîncetat. Iar forţa vieţii, patima de-a lua, patima de-a face ravagii, patima de-a corupe, patima de-a înşela i se citeau pe faţă, nu în sudoare, ci într-un soi de lăcuire ce-l aurea: strălucind ca Moise când coborâse de pe Muntele Tabor. Şi în tot acest timp crea, în umbletul acela al lui de fiară. Şi-avea să creeze chiar mai bine după ce va fi adus sacrificiul. Cu cât aducea mai multe sacrificii, cu atât jinduia la mai mult: cele mai frumoase trofee le dobândea atunci când nu avea chef, când se distra, dar pornise atacul; şi cu atât mai apt era atunci s-o facă: liniile pe care trec multe trenuri sunt curate şi lucitoare, în timp ce acelea de pe căile puţin frecventate ruginesc. Doctorii ne spun că organismele vii dispun de capacităţi sexuale nebănuite. Niciodată Costals nu observase vreo diferenţă cât de mică de capacitate intelectuală sau fizică, de luciditate, stăpânire de sine, pe scurt, de tot ce reprezintă valoarea unui om, între perioadele când se deda deliciilor în aparenţă excesive şi cele în care era silit la o abstinenţă absolută (la război, pe mare, la munte). Dimpotrivă, cu cât aducea sacrificii mai multe, cu atât se afla într-o formă mai bună, înţelegând prin asta atât mintea, cât şi trupul. Atunci când se distra, repede un sacrificiu: era apoi ca nou,

bucuros ca un căţel care face sluj, iar pe urmă fuge, dându-ţi ocol ca un nebun. O abundentă secreţie amoroasă era necesară sănătăţii sale, chiar aşa.

Înviind de pe cea lume – lumea bolii şi a morţii, lumea deznădejdii şi a eşafodajelor extravagante, ca să nu-i cazi pradă, Costals se întorcea la viaţă, la viaţa lui, ca un convalescent care iese la aer pentru prima oară, ca un ofiţer dintr-un colţ uitat de lume, care se porneşte pentru prima oară într-un oraş, după doi ani de oboseală şi pericole petrecute în sud. De aici, şi uşoara frenezie pe care-o punea într-o acţiune atât de banală ca plimbatul pe bulevardele acelea mohorâte. De aici faptul că, după zece minute de mers, excitarea nervoasă şi o anxietate anormală deveniseră de nesuportat, anxietate dată de trofeul apropiat, dar şi de eşecul posibil, anxietate izvorâtă din gândul unei posibile *cogida*[20] exista dragonul Bolii de care scăpase, Hipogriful, pe care-l nimicise, monstrul operei pe care-l dobora în fiecare zi; acum mai trebuia să înfrunte şi Gorgona asta, fără să se aleagă cu cine ştie ce pericole. Pleoapele începuseră să-l doară, o oboseală sacră îi sugea obrajii, căci îşi regăsise suferinţa obişnuită, aceea că nu le putea „pune jos" pe toate tinerele acelui oraş, fără excepţie. Cu puţin înainte de-a ajunge la colţul străzii Richelieu (unde exista o casă cu două ieşiri: aviz piraţilor), s-a adăpostit o clipă sub un portal pe unde pătrundeau trăsurile, a închis ochii, ca să domolească vibraţiile ce-l zguduiau ca să i se poată destinde faţa, atât de strânsă, atât de lacomă, atât de vicleană, atât de grăitoare, încât se simţea ajuns în mod oribil la paroxismul propriei fiinţe, părându-i-se că figura lui îl desemna faţă de toţi ca pe-o fiinţă de care trebuie să te fereşti, pe

[20] Rănirea toreadorului de către taur (sp.)(n.a.)

când el nici că-şi dorea ceva mai fierbinte decât să treacă neobservat, să-i ducă pe oameni cu zăhărelul.

Nişte glăscioare caraghios de tremurate, voci de pe altă lume, din lumea umbrelor şi-a larvelor, au înjghebat deasupra mulţimii ceva ca o muzicuţă de clavicard spart, afară de cazul când va fi fost o cantilenă de fetuşi: „Cumpăraţi Biblia!" Urâţenia monstruoasă a acestor nazareeni explica totul. „Va trebui oare să ajung să mor, fără să fi dat foc nici uneia dintre aceste creaturi?" îşi zicea Costals. Şi şi-a întors capul. Mânia şi îngreţoşarea îi făceau rău de-a binelea, aşa că le evita pe cât putea.

La colţul cartierului Montmartre a şovăit, neştiind dacă dorea sau nu dorea o trecătoare; care avea nu ştiu ce sărăcie plină de făgăduieli în încălţări; puţin lipsea să-i fie pe plac. A scos un sunător şi, punându-l în palmă, a dat cu banul. A lăsat-o pe trecătoare să se ducă.

În faţa străzii Rougemont, după ce i-a dat un foc unui bătrân, i s-a părut că a săvârşit un act de altruism. Face omul ce poate.

Ceva mai sus, a tresărit. Soarele, trecând prin cele cinci cifre perforate în acoperişul înclinat al unui autobuz, deasupra platformei, punea un număr pe spatele unuia dintre călători. Cu numărul acela din cifre mari şi luminoase, pe haina lui de culoare închisă, omul te ducea cu gândul la un ocnaş. „Hm!" a mormăit Costals. După o pauză a adăugat: „Dar există oare ceva care să nu merite să fie trăit?"

În faţa cartierului Poissonnière, s-a strecurat într-un pisoar. Văzuse o „fostă" de-a lui şi s-a cutremurat la gândul că sfârşitul unei zile atât de promiţătoare ar fi putut fi otrăvit de milă. N-avea niciun chef de ea, dar, din milă, dacă o aborda, s-ar fi simţit obligat să-şi petreacă seara cu ea, în vreun loc de distracţie, în loc să umble haihui. „Nu, Dumnezeu n-o să mă părăsească", şi-a spus el în

pisoar. Ceea ce nu era o blasfemie, de vreme ce nu credea în Dumnezeu. Dumnezeu nu l-a părăsit: fosta a dispărut.

Şi iar s-a cufundat. Şi-a reluat destinul.

Şi a început să se gândească la noaptea ce urma să vină, lipsită de demoni şi de vise, pe faţa lui odihnită.

A început să se gândească la cea dintâi licărire de lumină a dimineţii ce-avea să vină, când luminile oraşului tremură îngrozitor, ca şi cum ar şti că nu le-au mai rămas decât câteva minute de trăit, dar cea mai înaltă stea de pe boltă, care ştie că şi ea se va stinge, se îmbăţoşează şi nu tremură. Zorii de zi, oră necunoscută prin comparaţie cu apusurile de soare literare, ca o persoană prea delicată ce nu se pune îndeajuns în valoare. Şi gravitatea aurorelor: ce se va întâmpla în cursul acestei zile? Incertitudinea în faţa zilei, ca în faţa unei vieţi tinere. Iar el se va afla la masa lui de lucru, lucid, pur, şi tenace, cu ochii ce vor fi fost adăpaţi de blândul somn.

Primul zgomot va fi clinchetul bidoanelor de lapte ale unui copil-lăptar. Iar el se va duce la fereastră, cu pieptul aurit tot de mierea proaspetelor raze de soare, şi va asculta razele zilei vibrând la atingerea cu pieptul lui. Se va duce la fereastră, pentru ca primul chip pe care-l va fi văzut să fie cel al unei fiinţe tinere, drept bineţe şi chezăşie de speranţă a zilei ce începe.

Şi va urma bucuria apei, veche bucurie tritoniană şi romană, *luduş matutinalis.* (Făcuse din viaţa lui o mare sală de baie.)

Eterna uimire a unui pahar cu apă rece-rece nu te costă şase franci la masă, şi e cu-atât mai bun decât toate alcoolurile lor. Eterna uimire că amestecul nostru cu partenera acvatică nu e un „păcat”, într-atât e de bun; să nu fii pasibil de patru ani fără suspendare, pentru a te fi vârât într-o cadă de baie. Eterna uimire că nu rişti să ajungi nici la paralizie generală, turnându-ţi apă pe

creştet. O, certitudini (cele ale senzaţiilor). Şi nepedepsite! Şi care nu au altă limită decât saţietatea!

Şi ar ieşi, ar pătrunde în Bois, unde păsările mai cântă încă pentru ele singure, cu manuscrisul şi stiloul în mână, lucrând din mers. Vor exista ştiutele *insulae* ale bogaţilor abjecţi, şi curând poporul mărunt de la ora şapte dimineaţa, trudind în mijlocul lor fără a le urî: strângătorii de hârtii în ţepuşă – îi ştia pe toţi şi le dădea ziua bună; cantonierii liniştiţi şi rustici; pândarii care nu sunt în stare să-ţi arate pe unde-i drumul spre Bagatelle; măcelarii pe vehiculele lor cu trei roţi, care, văzându-l, îşi vor înălţa vehiculul pe cele două roţi din spate, glorioşi, întocmai ca un câine care atunci când te zăreşte face pipi ca să te minuneze; paznicii de noapte care pleacă după ce îi vor fi apărat pe bogaţi, care nu sunt ucişi pentru că plătesc oameni din popor ca să fie ucişi în locul lor, după cum vor ajunge şi în cer, deoarece neamurile lor vor fi plătit o groază de liturghii pentru ei.

Şi, puţin câte puţin, zănaticii sportivi în tricou, alergând, oprindu-se, făcând mişcări ritmice. Şi bogaţii care se încordează îmbăţoşându-se, ca să nu plătească pensia celei de care au divorţat, în timp ce pe singurul lor băiat îl aruncă în internat, dar îşi plimbă în fiecare zi prin pădure cockerul, nu pentru că javrei i-ar plăcea, ci pentru că a dat două mii de franci pe ea. Şi băieţii burghezi, plimbându-se la aer curat, uşor, ca nişte băşici de săpun. Şi satirii cu faţa tristă, cu priviri rapide şi neliniştite (cu pungi la ochi), prefăcându-se a fi de-o dezinvoltură regească.

Iar pe fundal, Sena albăstrie, coline albăstrii, o ceaţă albăstrie, o clopotniţă ascuţită ce evocă întreaga spiritualitate franceză etc... (dacă nu fac o frază despre clopotniţă, înseamnă că nu sunt bărbat), vapoare care-şi apleacă hornul când se află sub pod, aducând prin gestul ăsta cu femeia care cedează. Şi amatorii, şi

amatoarele de călătorie, în aleile lor, şi micuţii cai bine ţesălaţi, bine cerniţi, mişcându-şi fesele cât se poate de nepotrivit, dar mândri nevoie mare că au vinele ieşite în afară pe faţă. Şi puştanii care bombăne (doar văzându-i la faţă şi-ţi dai seama că în sinea lor bombăne), pe biciclete de culoarea libelulei şi de otravă, culori văzute doar prin oaze, puştani uimitor de gravi, mergând ca într-un vis (iau parte la Turnul Franţei), plutonul lor dând iama într-un roi de fluturi albi care n-au înţeles. Şi tăcerea religioasă a plutonului când trece.

Şi peste tot Costals ar recunoaşte locuri unde s-a plictisit ori umilit cu femei, şi în faţa fiecăreia dintre ele, în sinea lui, ar face un ocol, ca un cal ce-ar trece printr-o răspântie unde a văzut odată o viperă. Şi le-ar respinge iar, locurile astea, dar plăcerea de-a le respinge ar fi de parcă le-ar mânca din nou. Şi, trecând prin faţa boschetului unde o sărutase pentru prima oară pe Solange, s-ar gândi: „Moartă fiara, mort veninul".

Şi şi-ar spune că, peste o săptămână, fiul lui se va afla chiar aici, lângă el, pe ţoacla lui cu elitre de smarald, încăpăţânându-se să facă echilibristică pe una din aleile interzise, şi punându-i mâna pe umăr de fiecare dată când ţoacla îşi dă ochii peste cap...

Şi ar merge, printre păsările vesele, în dimineaţa plină de har.

XXIII

Te ţin la pas fără milă,
Ştiind cât suferi.

Cântec al beduinilor din sudul Tunisiei
(călăreţul se adresează iepei lui)

O viaţă care se agită dincolo de ceea ce vrei tu, ca lanţurile acelea groase pe care începi să le legeni uşor şi care curând ţi-ar lua mâna, şi chiar şi pe tine, de nu te-ai da îndărăt...

A. are un vechi prieten de pe vremea liceului, B. De când B. locuieşte la Chartres şi vine din două în două săptămâni pentru patruzeci şi opt de ore la Paris, şi-a pus în cap că una din cele două seri pariziene trebuie să şi-o petreacă împreună cu A.; A. e de părere că e prea mult, şi că vechile lui prietenii faţă de B. I-ar fi de-ajuns o seară petrecută împreună din două în două luni. I-ar spune bucuros, aşa cum Mahomed i-a spus lui Abu Hozerah: „O, Abu Hozerah, vizitează-mă mai rar, prietenia mea pentru tine n-ar face decât să sporească". (Saadi.) Nu i-o spune, dar de două ori la rând se scuză, ceea ce e de-ajuns. B. Înţelege. Îşi răreşte vizitele.

Vechiul prieten de liceu o fi el o persoană destul de grosolană, ocupându-se cu afacerile şi cu *make money,* dar e bărbat sau e făcut din aluat de bărbat, ceea ce va să însemne că are în el nu doar o anume demnitate, ci şi un soi de inteligenţă ce-i îngăduie să se pună în locul celuilalt: acceptă faptul că resimte o mai mare plăcere de pe urma serii petrecute cu prietenul său decât resimte acesta, recunoaşte că la urma urmei e dreptul acestuia, dar că asta nu-i o piedică în prietenia lui.

În schimb, totdeauna e foarte anevoios să dai de înţeles unei femei ori că n-o iubeşti, ori că n-o mai iubeşti, că prezenţa ei nu-i pentru tine decât povară şi timp pierdut, şi că tot ce aştepţi din partea ei e să se facă nevăzută. Când vrei să îneci încetul cu încetul o femeie, e ca şi cum ai vrea să îneci o pisică: dai de o vitalitate nebănuită. Iată de ce legăturile cu adevărat plăcute sunt numai cele în care eşti părăsit brusc.

Costals simţea soiul acela de stinghereală pe care o încerci pe un vas care s-a desprins de ţărm, după ce ţi-ai fluturat mâna şi-ai zâmbit rudelor rămase jos, dar nu le poţi vorbi din cauza distanţei şi nu prea ştii ce atitudine să iei. Fapt e că îşi luase rămas-bun de la Solange, iar acum se aflau iar unul în apropierea altuia, încercând cumva să-şi zâmbească, în timp ce distanţa dintre ei sporea, până în clipa când n-aveau să se mai vadă. Din două în două zile, la ora zece seara – pentru că ştia că la ora aceea slujitorul nu se afla niciodată acolo, şi Costals venea să răspundă, Solange telefona. „Când ne mai vedem?" Dumnezeule mare! Cât de mult trebuia să se abţină ca să n-o trimită la plimbare! Numai că vocea lui silită, glacială, poticnindu-se parcă, ar fi trebuit s-o pună în gardă pe pisăloagă. Fiecare dintre convorbirile lor telefonice se termina invariabil prin: „Sunt prins până peste cap în perioada asta. Îţi dau eu un semn de viaţă peste câteva zile." O dată pe lună îi spunea: „Marţi am o întâlnire la unsprezece şi jumătate. Vrei să ne vedem la zece jumătate, în faţa Gării de Centură?" (Furia lui de-a le da femeilor întâlniri pe stradă.) – „Dar o să avem atât de puţin timp!" La început, invocase tot felul de pretexte – dar atât de stângace – pentru telefoanele ei: „Doar un cuvânt. Librarul de pe strada d'Antin m-a rugat să te întreb dacă ai vrea să dai cărţi cu dedicaţie la el în librărie". Care librar cu siguranţă că n-o rugase nimic de felul ăsta, deoarece primise de-o săptămână răspunsul lui Costals în legătură cu chestiunea asta. Acum, când îl suna, Solange nu mai pretexta nimic.

— Când ne mai vedem? Dar ne-am văzut acum o săptămână!

— O săptămână!... Ne-am văzut pe 24; sunt exact şaptesprezece zile de-atunci. Şi ştii doar bine că-mi place să te văd, să-ţi vorbesc!

— Dă-mi voie să-ţi spun că plăcerea asta a dumitale mi se pare de neînţeles. Puţin lipseşte să-ţi spun că e întrucâtva patologică.

Exact aşa şi credea, căci era atât de îmbufnat când se afla cu ea, atât de puţin „curtenitor”, că într-adevăr i se părea ceva anormal ca lui Solange să-i facă plăcere prezenţa lui. Îşi vorbeau aproape ca nişte străini, luându-se de mână din obişnuinţă. Acum, Solange nu mai voia să se mărite, pe cât spunea, decât cu un prieten de-al lui Costals, ca să poată menţine cu el relaţii (de simplă prietenie) imposibile altminteri.

Costals s-a resemnat să pună în fiecare seară întrerupătorul la telefon, riscând să scape apeluri importante. Solange i-a telefonat atunci la opt dimineaţa: a pus întrerupătorul dimineaţa. A început să plouă cu bilete: n-a răspuns la ele.

Era sătul de ea până peste cap: totdeauna ultimele ore ale călătoriei ne par cele mai lungi. Îşi ducea mâinile la cap şi se văita: „Zău dacă există ceva pe lume mai plictisitor decât o femeie! Iar o femeie care suferă! N-avem nevoie de dragostea lor, pe care vor să ne-o impună. Cât despre nevoia lor de-a fi iubite... zău, prefer de-o mie de ori la o persoană dragostea de arginţi, decât nevoia de-a fi iubită: iată la ce au ajuns să ne împingă. Femeile nu înţeleg că deranjează, nu înţeleg nerăbdarea pe care-o simte un tânăr bărbat în prezenţa lor. Definiţie: «Femeia? O fiinţă care racolează şi o fiinţă care hăituie». O femeie care nu hăituie e ceva atât de rar, încât aş vrea ca toate femeile de felul ăsta să fie decorate cu Legiunea de Onoare (după ce vor fi fost supuse unei anchete şi dovedite cu martori).”

Avea obiceiul ca odată cu venirea primăverii să se ducă dimineaţa în Bois şi să se aşeze pe-o bancă de pe o alee din vecinătatea casei lui, unde lucra. Din nefericire, îi dezvăluise amănuntul ăsta lui Solange. Într-o dimineaţă, pe când stătea pe banca plăcută lui, soseşte şi ea, fremătând toată, cu faţa râzătoare: „Nu care cumva să-ţi închipui că am venit să te văd. Mă duc la

cutare de pe strada Michelangelo, şi-am făcut un ocol ca să iau aer curat". Costals şi-a împăturit foile. (Oricine îşi poate imagina dispoziţia în care e un scriitor întrerupt din lucru.) A reţinut-o zece minute, apoi a concediat-o fără fasoane: o femeie indiscretă transformă un bărbat în mitocan, *genuit indiscreta muflum.* Dar n-a plecat fără să întrebe: „Când ne mai vedem?"

Costals a ales o altă bancă, foarte departe de prima. Şi nu lucra decât cu spaimă, convins că se va pricepe să-l descopere şi-acolo.

Atunci Solange a inventat altceva: se crampona de el ca un fundaş care te marchează la fotbal, fiind totdeauna în faţa ta. Când Costals pleca de la întrunirea vreunui juriu literar, la colţul străzii dădea peste domnişoara Dandillot, mirându-se foarte: „Dumneata aici!" Citise în ziar că făcea parte din juriul acela şi-l aştepta pe trotuar de-un ceas. Dacă trecea pe la librarul lui obişnuit, ca din întâmplare Solange se afla şi ea acolo, răsfoind cărţi: vânzătorul îi spusese cu o zi în urmă: „Domnul Costals o să treacă mâine, pe la ora zece". Când o zărea, se schimba la faţă. Solange, nevăzând nimic, ori ca şi cum n-ar fi văzut nimic, continua imperturbabil să facă ce trebuia ca să-i provoace oroare.

Am spus de mai multe ori, pe parcursul acestor cărţi, că o anumită trăsătură a unuia dintre personajele noastre, pe care ni se întâmpla să-l întâlnim, depăşea competenţa noastră psihologică, şi că preferăm s-o mărturisim decât să aruncăm praf în ochii cititorului cu o explicaţie de şarlatan. Ne ferim să precizăm cu certitudine dacă domnişoara Dandillot nu vedea că îl plictisea de moarte pe Costals, orbită fiind de întâlnirile pe care i le dădea din trei în trei săptămâni, făcându-şi pomană cu ea într-o asemenea măsură, încât le lua drept o dovadă de afecţiune; nici dacă vedea acest lucru, dar continua să se înverşuneze în ciuda a tot şi toate, neavând nevoie nici să-l ia în căsătorie, nici să se culce cu ea, ci

doar să-l vadă şi să discute cu el, chiar dacă simţea că pentru Costals lucrul acesta era o adevărată corvoadă.

Oricum va fi fost, pentru Costals era ca şi cum ar fi văzut săvârşindu-se sub ochii lui unul dintre acele lucruri monstruoase, asemănătoare metamorfozelor din natură, aşa cum ni le arată mişcările la ralanti ale cinematografului (omida transformându-se în fluture etc.) *Solange se metamorfoza în Andrée Hacquebaut.*

Fata asta atât de rezervată, care pe vremuri nu telefona niciodată ea cea dintâi! Aceeaşi frenezie de a-ţi sări cu labele pe pantaloni, ca să-şi ia porţia de zahăr, aceeaşi furie de a nu vedea ceea ce sărea în ochi, aceeaşi furie de-a se crampona, aceeaşi încredere mărginită şi aceleaşi manevre inutile: aceeaşi capodoperă de voinţă zadarnică. Adevărul sărea în ochi: toate femeile erau Andrée Hacquebaut. Andrée Hacquebaut părea un fel de ideal gigantic – de statură mai mare decât cea naturală, ca Atena lui Fidias, şi, la fel ca şi ea, în acelaşi timp înspăimântătoare, ridicolă şi grandioasă, întrupând întregul sex femeiesc, miliarde şi miliarde de persoane aparţinând acestui sex se cufundaseră în ea, pentru ca apoi să se ivească sub toate înfăţişările lor. Andrée Hacquebaut era *Femeia.*

Într-o dimineaţă, Costals se îmbrăca în grabă şi cu gesturi nervoase. Prânzea în oraş la ora unu, era douăsprezece şi jumătate şi-şi spunea că nu se cuvenea să întârzie mai mult de douăzeci de minute. Sună telefonul. Şi vocea aceea plină de jovialitate, voce care numai ea singură dovedea în ce măsură *ea* nu-şi dădea seama de situaţie: „Ei, mai trăim, mai trăim?" De data asta, Costals, care astupa receptoarele cu spuma de săpun din urechi, n-a mai răbdat. Şase luni de zile – timp în care îşi impusese să fie curtenitor şi milos – au fost năruite într-o clipă: o ramură pe care-o ţii aplecată şi care dintr-odată îşi reia poziţia normală.

— Ascultă, domnişoară Dandillot, ţi-aş fi tare recunoscător dacă nu mi-ai mai telefona din trei în trei zile.

— Scuză-mă, te deranjez... a bălmăjit vocea, prăbuşindu-se ca o pasăre atinsă de alice.

— Da, mă deranjezi. Putem cădea de acord, dacă vrei, să ne vedem o dată pe lună, aşa că telefonează-mi o dată pe lună. Ne-am văzut săptămâna trecută. Sună-mă peste trei săptămâni. La revedere.

Şi a închis...

Domnişoara Dandillot nu i-a mai telefonat şi nu i-a mai scris. Când introducem o persoană în existenţa noastră, suntem îngrijoraţi în privinţa felului în care o vom expulza într-o bună zi. Dar îngrijorarea asta e cel mai adesea de prisos. Cel mai adesea, viaţa ia asupră-i să despartă fiinţele fără lovituri dureroase, prin simplu consimţământ mutual (cu excepţia câtorva cazuri în care se lasă cu asasinat).

Knock-out al domnişoarei Dandillot. Comentariu tehnic. – în prima şi în a doua rundă, Costals marcase un avantaj. În a treia, numărat, fusese pus la podea („da"-ul hipogrifal). Dacă atunci Solange s-ar fi ţinut tare, iar mama ei ar fi spus: „Primăria într-o săptămână sau adio pe vecie", Costals ar fi pierdut prin abandon. Dar ea l-a lăsat să-şi revină, iar el şi-a revenit, căci e rezistent din fire, şi remontat până la K.O.-ul său, fără de care ar fi câştigat la puncte. Costals a ajuns curând să creadă că îşi impusese jocul. „Mă păstram pentru runda a treia. Dar clasa şi-a spus cuvântul."

Cu mai multă profunzime, se gândea, încercând să se dezvinovăţească: „Nu ca femeie m-a făcut să sufăr; nu admit să sufăr din cauza femeilor. Nu din cauza ei am suferit, ci dintr-a mea. Ea n-a fost decât un pretext pentru mine ca să-mi dezvolt angoasa faţă de căsătorie. Nu puteam să sufăr din cauza ei, de

vreme ce nu făcea nimic împotriva mea. Am suferit din cauza «logodnicei în sine». Şi încă şi mai precis, am suferit de pe urma ideii pe care mi-o făceam despre logodnica în sine."

urmă, viaţa şi-a luat din nou avânt. „De fiecare dată când pun capăt unei legături, viaţa îşi ia din nou avânt."

EPILOG
ANUL 1928

I

PIERRE COSTALS
Paris
către
ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard

17 septembrie 1928

Dragă domnişoară,

Între 1925 şi 1927, mi-ai trimis cam două sute de scrisori. N-am găsit că-i un lucru rău, ba chiar uneori mi-am dat osteneala să-ţi răspund.

În urma scrisorii dumitale din 30 decembrie 1927, care a însemnat reînceperea unei noi perioade epistolare, după o supărare de şase luni, mi-ai scris douăzeci şi una de scrisori noi. Niciuna dintre ele n-a fost deschisă în clipa primirii. Au rămas în plic, aşa cum le-am primit, delicat clasate într-un clasor *ad-hoc.* Să spunem adevărul, clasorul ăsta era o cutie de pantofi; dar cum fabricantul era din Londra, onoarea dumitale e salvată. Voiam să văd câte scrisori îi poate trimite o fată unui domn, fără ca el să-i răspundă. Douăzeci şi una nu e o cifră excesivă.

Identific cu greu forţa stranie care mă face astăzi să-ţi răspund, după ce-am avut chef să-ţi deschid, în sfârşit, scrisorile; ori mai curând, vai! o cunosc prea bine. Să-i spunem, dacă eşti de acord, în cazul de faţă, respect faţă de persoana umană – al acestei persoane umane pe care o respect în dumneata. Trebuie să mă înţelegi: în calitate de romancier şi chiar ca om, mă pun chiar şi în situaţia celor pe care nu-i iubesc. Mai deunăzi, scrisorile dumitale vechi (din 1927) mi-au căzut în mână. Să te şantajez? Dar nu vreau nimic de la dumneata; se spune de altminteri că darul face cântecul, iar dumneata nu mi te-ai dăruit; cel puţin nu în sensul propriu-zis al cuvântului; nu te-am avut niciodată, dacă nu mă înşală memoria. Ţi-am frunzărit scrisorile, le-am citit în diagonală pe alocuri. Îţi aminteşti de cea pe care ai scris-o din Paris, la începutul unei săptămâni dureroase, scrisoarea „solemnă" care începe aşa: „Focul trosneşte, iar jos, în stradă, Parisul colcăie sub ploaie?" Nu mă pot împotrivi ca această simplă frază să nu însemne pentru mine începutul unei vibraţii. Şi parcă te-am văzut acolo în cămăruţa acelui mic hotel (unde ţi s-a furat flaconul de parfum), îngheţată, cu paltonul pe umeri, scriindu-mi nebuneşte la lumina becului pus prea sus, în tavan. Trei ani au trecut de atunci, iar trei ani din viaţa mea pot umple o viaţă întreagă, atunci când e vorba de altcineva.

(De nu cumva chiar mai multe vieţi; dar să fim rezervaţi.) Şi totuşi, am dat peste câteva imagini care s-au cuibărit în mine pentru totdeauna, pe cât îmi pare.

Te rog să mă înţelegi aşa cum trebuie. N-am nutrit niciodată pentru dumneata strop de dorinţă, strop de afecţiune şi strop de tandreţe. După cum nici azi nu nutresc asemenea sentimente. Dar am avut şi continuu să am faţă de dumneata simpatie. De unde şi până unde simpatia asta? Faptul că mă iubeai nu putea decât să mă irite, de vreme ce eu nu te iubeam. Faptul că ai suferit din cauza mea îmi era indiferent, de vreme ce nu te iubeam. Cred că simpatia asta vine, aşa cum o arată şi numele, de la afinităţile ce există între noi. Dacă lumea ţi-ar citi scrisorile din 1927, ar spune că eşti o persoană impudică; dacă le-ar citi pe cele din 1928, ar spune că eşti scrântită; şi dacă le-ar citi pe toate, de la început până în ziua de azi – că eşti o pisăloagă şi un crampon vrednic de nemurire. Iată nişte judecăţi pe care eu, unul, nu le împărtăşesc. De mai multe ori mi s-a reproşat că sunt prea familiar cu dumneata. Mi s-a spus că e *de neînchipuit* ca un om ca mine să-şi piardă timpul întreţinând relaţii cu o persoană pe cât de puţin importantă, pe atât de neinteresantă ca dumneata, că e vorba de inconştienţă din parte-mi ori de viciu. Eu însă ştiu ce fac. Există în dumneata ceva grandios, şi sunt sigur că nu mă înşel. Şi-mi plac scrisorile trimise mie în ultima perioadă, cântarea aceea rătăcită ca a unor copii mici care-şi cântă, povestindu-şi tot felul de lucruri. Nu prea înţelegi? Cred şi eu! Cine să te fi învăţat să înţelegi? întreaga educaţie care li se dă fetelor e greşită. Ai fost un pic cam indecentă? Lasă, lasă, celelalte se oferă la fel ca dumneata, numai că fac mai multe fâţe. „Domnule locotenent, până la urmă cineva o să vă facă de petrecanie: prea le spuneţi lucrurilor *pe nume!*", aşa îmi zicea ordonanţa în timpul războiului. Şi-apoi, e bine cunoscut faptul că singurătatea are

gesturi impuse. Rămân insultele pe care mi le-ai scris. Numai că faptul de-a fi insultat e pentru mine un amuzament.

În fine, era să uit de necuprinsa mea milă faţă de femei, bine cunoscută de dumneata prin efectele ei. Când mă gândesc la atâtea fuste pe care nimeni nu le-a ridicat vreodată, îmi vine să le cer iertare celor care n-au fost iubite.

Doresc destul de mult să te revăd. Nimic, firește, nu s-ar schimba în relaţiile ce-au existat totdeauna între noi. Să spunem că e vorba din partea mea de un soi de curiozitate divină...

C.

P.-S.1 – Am mai dat şi peste fraza în care-ţi mărturiseşti emoţia în faţa şarpelui sculptat de la Muzeul Dennery, care se turteşte atunci când trece peste marginile carapacei de broască ţestoasă. Undeva, în China, cu secole în urmă, un om s-a minunat văzând cum corpul unei năpârci se turteşte atunci când trece peste marginile unei carapace de broască ţestoasă, şi iată că, în 1928, o domnişoară din Saint-Léonard-Loiret priveşte la rândul ei acelaşi lucru, emoţionându-se. Mi-ar plăcea ca fraza în care-ţi mărturiseşti emoţia să fie dintre cele care mă aduc spre dumneata. Ce lanţ în timp, din clipa când artistului i-a venit în minte să teşească puţin corpul năpârcii, şi cât de minunat de îndreptăţit a fost să procedeze aşa!

P.-S.2 – Cât despre cuvintele pe care i le-ai spus fratelui mezin al prietenei dumitale, sfătuindu-l să facă ceva, să citească având creionul în mână, nu te lăsa descumpănită de bătaia de joc a unora. Chiar dacă universul întreg ar pufni în râs la spusele dumitale, ai dreptate.

P.-S.3 – Cât priveşte scrisoarea din 29 ianuarie, exprimându-ţi dorinţa unui coit cu mine, e desăvârşită. De cine e? Domnişoara Lespinasse? Adrienne Lecouvreus? Marie Darval?

P.-S.4 Şi nu tu furunculoză, nu tu decalcifiere, în ciuda atâtor necazuri. Un minunat teren psihologic. Bravo!

II

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

20 septembrie 1928

Dragă Costals,

Neîndoielnic că deţii taina să destrami farmecul: pentru prima oară realizez înţelesul deplin al acestei expresii. Sunt cincisprezece luni de când nu mi-ai mai dat niciun semn de viaţă, de nouă luni n-ai mai răspuns la niciuna din scrisorile mele, şi uite că azi mă informezi cu drăgălăşenie că le-ai ţinut fără să le fi citit. Puse bine, una peste alta, parcă le şi văd: orbirea s-a transformat în baltă zăcătoare. Şi rid de toate astea.

Aşadar, te întorci. Încerci să mă tragi spre dumneata, să mă înhami iar la carul dumitale. „Fugi de-aici... Apropie-te... Iubeşte-mă ceva mai puţin... Aşa, ba nu, aşa... Nu, nici de data asta nu-i tocmai ce trebuie...” O căţeluşă pe care o înveţi să sară printr-un cerc. „În dragoste, îmi place să am eu iniţiativa.” Şi totuşi, de data asta dumneata eşti acela care cedează teren. Îmi scrii cu smiorcăieli

ascunse, căci, să n-avem vorbe: dacă ieşi aşa din tihna dumitale, după mai bine de-un an de tăcere, înseamnă că-mi simţi nevoia. Numai că m-ai mai chemat încă o dată în felul ăsta şi, după ce ţi-a trecut teama de-a mă pierde, m-ai făcut să îndur tot felul de jigniri, în garsoniera dumitale de pe bulevardul Port-Royal. Începem să te cunoaştem. Eşti un iluzionist. Dai impresia că eşti veşnic schimbător, cu mii de feţe. Dar eşti veşnic acelaşi, deznădăjduitor de identic cu dumneata însuţi. Totdeauna reiei acelaşi acord, ca muzica lui Mozart. Revii cu aceleaşi ticuri de acum doi ani. Prost ai fost, prost o să fii. Am renunţat să te schimb.

Ei bine, te înşeli. Obiceiul de a-ţi scrie era atât de înrădăcinat în mine, încât am continuat s-o fac, asta-i tot. Îţi scriam aşa cum îmi scriam jurnalul înainte de-a te cunoaşte, cum aş fi scris un roman: niciodată n-am putut trăi fără un confident. Ţi-am spus atâtea lucruri despre mine, cum niciodată n-au ştiut tatăl şi mama mea: ai avut în faţa dumitale o femeie sadea. Dar, de un an, nu mai ţineam la dumneata decât ca la un martor al vieţii mele lăuntrice. Ceva murise. Eram ca misticii care continuă să iubească lent, dar nu mai simt nimic. Înainte, dacă îmi era semnalat fie şi cel mai mărunt articol de-al dumitale, îmi comandam numărul ziarului cu pricina (adesea dând numele şi adresa vreunei prietene, de teamă ca „domnişoara din Saint-Léonard" să nu ajungă vestită printre librari); îmi dădeam capul pe spate citindu-ţi frazele, mă gargariseam cu ele; decupam articolul; mi se întâmpla chiar să-l vâr în sân, uneori pentru a-mi bucura inima, alteori pentru ca inima mea să-i transmită ceva din duioşia pe care dumneata n-o manifestai faţă de mine. Pe când acum, de un an, nici măcar n-am citit cele două ediţii cu tiraj restrâns pe care le-ai publicat. Înainte, când mă duceam la librar, fie la Paris, fie la Orléans, şi ceream vreuna dintre cărţile dumitale, mă prefăceam că uitasem cum îl

chema pe autor, ca să nu trebuiască să-ţi rostesc numele; niciodată nu-l rosteam decât de faţă cu mine însămi. Astăzi, îl rostesc fără urmă de emoţie. Nu ţi-am dat jos poza de pe perete; şi e de-ajuns că se află acolo, n-o privesc niciodată. Mi-ai scris în iunie 1927 că nu vrei să-mi fii amant ca să nu „decazi" în ochii mei. Voiai să rămâi pe un piedestal. Ei bine, n-ai rămas pe niciun piedestal.

Eram fericită în starea asta. Pe vremuri, absenţa a măcinat relaţiile dintre noi. De data asta, absenţa şi tăcerea dumitale mi-au făcut nespus de bine! Au fost o adevărată opoterapie pentru mine. Imaginaţia mea broda totul, n-aveam nevoie de dumneata decât pentru a te recrea după placul meu. De-ai şti toate lucrurile cu care ţi-am umplut tăcerea! Tot ce-am realizat în felul ăsta şi cu atâta simplitate! Mi-am creat o altă viaţă alături de viaţa mea adevărată. Am visul pe care omul îl numeşte iubire. Căci am fost amanţi, nu-i aşa? Cât de romanţios va fi totul în viaţa acestei fetiţe!

Şi iată că n-am mai primit nicio scrisoare de la dumneata, scrisori pe care le deschideam cu inima bătându-mi, nu mai aveam nimic de aşteptat din parte-ţi, nu mai aveam nimic să-ţi cer, să insist, să mă străduiesc să înţeleg. Să renunţ. Să recunosc că am făcut tot ce mi-a stat în putinţă, că de-acum înainte nu mai depindea de mine. Să nu mai caut nimic, zicându-mi că, poate, într-un anume sens, am ajuns unde am vrut şi am găsit. Liniştea şi deznădejdea. (Fireşte, deznădejde în sens literal: o pierdere a nădejdii). Linişte în locul zbuciumului. Dar când ştim prea bine că totul pe lumea asta are două feţe...

În aceste împrejurări, să te regăsesc neschimbat, afară doar de anul ăsta ce s-a mai adăugat? (Şi care ţi se citeşte foarte bine pe faţă, de e să dau crezare ultimei dumitale fotografii din *Vu.)* Mă simt dinainte obosită. Mi-am tocit în povestea asta prea mult din curajul şi încrederea ce le aveam în mine. Să te văd ar însemna

dezumflarea balonului prodigios pe care l-am umflat în absenţa dumitale. Chiar şi-aşa, scrisoarea dumitale a trezit în mine un soi de fiară dureroasă care picotea şi care ar fi trebuit lăsată să doarmă. Să dau iarăşi peste atmosfera aceea irespirabilă de uscăciune în care m-ai făcut să trăiesc vreme de şase ani, ca într-o pădure cuprinsă de îngheţ, când pământul e tare şi crăpat? Şi toată acea atmosferă de-odinioară, de tachinare şi grosolănie îngemănate, de insolenţă mângâietoare şi de compătimire iritabilă – din care scrisoarea dumitale îmi dă o mustrare? Şi faimoasa dumitale luciditate, care nu caută altceva decât să jignească ceea ce o persoană onestă socoate drept sfânt, şi care te descalifică până şi în calitate de romancier, căci ce preţ are viziunea unui om care refuză valorile normale? Ei bine, nu. Stendhal spune că marea încercare în prietenia dintre un bărbat şi o femeie este dragostea, iar ea nu poate fi depăşită decât printr-o mare cinste sufletească. Nu ştiu care dintre noi doi nu a avut această cinste, dar ştiu că încercarea nu a putut fi depăşită. Dacă ţii la mine, aşa cum o dovedeşte întoarcerea dumitale, dar dacă în acelaşi timp te lauzi că nu simţi pentru mine nici cea mai neînsemnată atracţie fizică, şi nu-mi ascunzi acest lucru (o femeie pe care n-o doreşte, ce pleaşcă pentru un bărbat! Se răzbună pe ea pentru toate celelalte! Femeia nedorită îşi are rolul ei în creaţie, după cum revoltatul îşi are rolul lui în ordinea socială), atunci însoară-te cu mine, ce altceva vrei să-ţi spun, dăruieşte-mi un fiu, găseşte altceva decât prietenia, o altă legătură. Orice altceva, numai prietenie nu. Nu mai sunt în stare de aşa ceva. Iubirea moartă ar otrăvi-o, ca muştele moarte în parfum, despre care vorbeşte Scriptura şi care strică mireasma cea plăcută. Nu ţi s-a întâmplat niciodată, în tren de pildă, ca – simţind o nevoie feroce să dormi – să închizi ochii doar câteva minute, iar când îi deschizi să-ţi dai seama că cele cinci minute au fost de-ajuns

ca să-ţi piară cheful de somn? Scrisorile mele de anul ăsta, fără răspuns, au fost aceste „cinci minute": au fost de-ajuns ca să mă facă să-mi piară cheful de dumneata. Acum, totul s-a resorbit. Ce deosebire e între un trup care a juisat şi unul care nu a juisat, la urma urmei? Lucrurile pe care credeam că le iubim dispar, şi dintr-odată, într-o bună zi, hotărâm că le-am văzut destul şi că n-au decât să dispară, îţi spuneai: „Cum să mai pot trăi fără nimic?" Pe urmă, de vreme ce aşa stau lucrurile, vezi că poţi foarte bine trăi şi fără nimic. Învaţă asta, drăguţule. O să-ţi slujească la romanele dumitale.

Tăcerea unui târguşor, întunericul serii ce învăluie totul, luminile din bucătării şi din staule, zgomotul lanţurilor, paşii greoi ai ţăranilor, şi pe urmă becul luminii electrice care nu mai luminează decât masa ta, lăsând tot restul în umbră, numai că acest rest e într-atât de asemănător cu el însuşi, într-atât de cunoscut de treizeci şi unu de ani... în ambianţa asta totul se reduce la esenţial şi începi să vezi foarte adânc în tine, dacă te-nvoieşti s-o faci. Iar ceea ce văd eu în mine e că te-am iubit tare prost, de vreme ce n-am făcut sacrificiul pe care mi-l cereai ca să te păstrez, pe scurt că nu m-am iubit decât pe mine şi plăcerea mea. Chiar şi astăzi, nu pun decât o condiţie ca să mă întorc, să renunţi la veto-ul dumitale... Dar ştiu bine că n-o s-o faci. Aşa că, în cele din urmă, eu nu vo*i fi vrut.*

Adio, dragă domnule, şi fii fericit: rămâi pentru totdeauna excepţional în fericirea dumitale omenească. Deoarece dacă n-ai fi fericit, cu toate mijloacele pe care ţi le iei pentru a fi...

A.H.

Poate de asemenea (scrisorile mele trimise în gol) şi dorinţa de a menţine în dumneata cu orice preţ viaţa sufletească...

III

ANDRÉE HACQUEBAUT
Saint-Léonard
lui
PIERRE COSTALS
Paris

24 septembrie 1928

Dragă Costals,

O să mă socoţi smintită. Dar ţi-am citit scrisoarea în timp ce la radio se transmitea muzică în surdină, şi nimic din ce ţi-am scris nu mai stă în picioare. Voiai să mă vezi, iar eu te-am refuzat cu trufie! Am cam întrecut măsura. Iau trenul mâine dimineaţă. Scrie sau telefonează seara pe la opt la hotelul R... pe strada Verneuil. Voi fi făcut tot ce mi-a stat în putinţă pentru frumuseţea şi plenitudinea destinului meu. A dumitale.

ANDREÉ

IV

PIERRE COSTALS
Paris
către
ANDRÉE HACQUEBAUT
Hotelul R...
Strada Verneuil, Paris

25 septembrie 1928

Prin poşta pneumatică

Dragă domnişoară,

Ştii unde se află restaurantul armenesc de la numărul 4, de pe strada Chaussee-d'Antin, aproape colţ cu bulevardul Capucinilor? Am mâncat acolo de cincizeci de ori cu o femeie pe care „o iubeam" şi n-ar fi rău defel să dezinfectez locul, mâncând cu o femeie pe care n-o iubesc. Am să te aştept acolo mâine, marţi 26, la ora unu. Văd pe calendar că e ziua tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul. Aniversarea asta nu prevesteşte nimic bun, după părerea mea. Dar, cu Dumnezeu înainte!

Dacă eşti de acord, nu-mi răspunde.

Al dumitale,
C.

V

ANDRÉE HACQUEBAUT
Paris
lui
PIERRE COSTALS
Paris

26 septembrie 1928

Pneumatic

Prin urmare, *aşa cum prevăzusem,* nu m-ai făcut să vin la Paris decât pentru o mistificare şi o răzbunare. Între ora unu şi ora două, fără să dau cu ochii de dumneata, m-am aflat la restaurantul de la

numărul 4, de pe bulevardul Capucinilor. N-am îndrăznit să stau acolo o oră fără să iau masa, aşa că a trebuit să dau treizeci de franci pentru un singur fel de mâncare sau pe-aproape! Nu ştiu ce altceva ţi-aş putea spune decât atât: purtarea dumitale mă îngreţoşează.

A.H.

P.-S.

— Am dat de plicul dumitale şi văd că întâlnirea era la numărul 4, de pe strada Chaussee-d'Antin. Dar, cum după aceea pomeneai de bulevardul Capucinilor, am confundat (nu luasem la mine biletul de la dumneata), iar nenorocirea a făcut să existe tot un restaurant şi la numărul 4 de pe bulevardul Capucinilor. Scuză-mă. Vrei să prânzim împreună mâine sau poimâine?

VI

PIERRE COSTALS
Paris
către
ANDRÉE HACQUEBAUT
Paris

septembrie 1928

Dragă domnişoară,

Te-am aşteptat de la ora unu până la două fără un sfert la restaurantul unde-ţi dădusem întâlnire. Sunt o persoană nu care iartă, ci care uită – uită efectiv până şi cele mai grave impoliteţi.

Dar nu sunt o persoană căreia să-i faci farse, fie şi din prostie. Adio, aşadar, de data asta de-a binelea.

COSTALS

(Scrisoare rămasă fără răspuns. Costals n-a mai primit niciun semn de viaţă din partea domnişoarei Hacquebaut. Totul e bine când se sfârşeşte cu bine.)

ANUL 1929

VII

SOLANGE DANDILLOT
Paris
lui
PIERRE COSTALS
Paris

2 octombrie 1929

Dragă prietene,

Trebuie să recunoşti că, de un an şi trei luni de când nu ne-am mai văzut şi nu ne-am mai scris, n-am prea încercat să pătrund în viaţa dumitale.

De aceea, nu-ţi scriu ca să-ţi dau veşti despre mine, zicându-mi că, dacă lucrul ăsta te-ar fi interesat, ai fi putut foarte bine să afli ce mai fac. Îţi scriu în legătură cu slujnica noastră. Ştii că încă de pe vremea când veneai pe la noi nu stătea bine cu sănătatea. Acum,

doctorii au găsit-o tuberculoasă de-a binelea şi trebuie să intre într-un sanatoriu. Şi-mi amintesc că mi-ai spus că mama dumitale ţi-a lăsat moştenire fundaţia unui loc într-un sanatoriu de al cărui nume nu-mi mai aduc aminte. Ai putea cumva face ceva pentru fata asta care ne-a fost devotată vreme de şase ani? îţi mulţumesc cu anticipaţie. Telefonează-mi, dacă vrei.

Cele bune,
SOLANGE

VIII

PIERRE COSTALS
Paris
către
SOLANGE DANDILLOT
Paris

3 octombrie 1929

Dragă prietenă,

Cât de fericit sunt că te-ai gândit la mine ca să-mi ceri un serviciu! Trimite-mi-o pe slujnică într-una din dimineţi, între unsprezece şi douăsprezece: îmi plac mult tuberculoasele; se înduioşează uşor. Dacă n-o să-i pot găsi un loc în sanatoriul de la R... cu siguranţă că îi voi face rost în altă parte (spun asta fără niciun fel de gând ascuns). Singura problemă e dacă vrea să trăiască sau ba, căci tuberculoza se reduce la o chestiune de bani, dacă o tratezi din timp. Voi şti lucrul ăsta atunci când o voi vedea la faţă, căci nu mai ştiu cum arată.

Mă întreb ce te face să crezi că nu-mi mai pasă de dumneata. Dacă faptul că nu ţi-am mai dat niciun semn de viaţă de un an şi trei luni te îndreptăţeşte să crezi asta, nu eşti serioasă. Până şi pe prietenii mei cei mai dragi nu simt nevoia să-i văd mai des decât o dată la trei ani.

Cele bune, cum zici.

ANUL 1930

IX

Domnul Alphonse Groger, inginer principal la oţelăriile şi forjele din S... cavaler al Legiunii de Onoare, şi doamna Alphonse Groger, precum şi doamna Charles Dandillot au onoarea să vă aducă la cunoştinţă căsătoria domnişoarei Solange Dandillot, nepoata şi fiica lor, cu domnul Gaston Pégorier, inginer E.C.P.

Şi vă roagă să asistaţi la binecuvântarea nupţială ce le va fi dată la 20 decembrie 1930, la biserica Saint-François-de-Sales, strada Bremontier.

Bulevardul Villiers

ANUL 1931

X

DOAMNA GASTON PÉGORIER

Paris
lui
PIERRE COSTALS
Paris

8 octombrie 1931

Dragă prietene,

într-un moment de descumpănire, am cerut automat numărul dumitale, încredinţată de altminteri că mi se va spune că nu eşti acasă sau că celebrul întrerupător e pus; dacă aş fi ştiut că răspunzi chiar dumneata, cred că nu te-aş fi sunat. Fapt e că întrebarea dumitale „Cine-i la aparat?", rostită la capătul firului cu voce răguşită, autoritară, dezagreabilă, m-a făcut să intru în panică. Mi-ai recunoscut sau nu vocea, n-o voi şti niciodată. Am început să răsuflu gâfâit în receptor, şi ruşinea pe care mi-o pricinuia gâfâitul ăsta ca de animal la pândă, ce trebuie să-ţi fi ajuns amplificat la urechi, plus panica... pe scurt, am închis.

Şi, la fel ca pe vremuri, când faptul de a-ţi vorbi mă intimida prea mult, îţi scriu. Tot aşa procedam şi cu soţul meu la început. Găsea scrisoarea sub şervet, când se aşeza la masă. Eu veneam numai după ce-o citea. Îl priveam, el nu, şi masa se scurgea într-o tăcere desăvârşită. În sinea mea ţipam, dar în afară nimic: hipnotizată şi pasivă. Parcă mă şi vezi, aşa îmi închipui. Veşnic firicelul de sparanghel.

Mă tem ca ăsta să nu ţi se pară a fi (şi n-ai avea deloc dreptate) un prim pas din partea mea. Dar cum să-ţi ascund mai mult că tăcerea dumitale interminabilă mă mâhneşte? E drept că şi eu, la rândul meu, am tăcut. Să nu crezi că din cauza indiferenţei faţă de dumneata; ci pentru că mi-e teamă să nu te stingheresc; mă cunoşti

îndeajuns ca să-ţi aminteşti că mi-e groază să-i sâcâi pe cei pe care-i iubesc. Pe cât se pare, nu ţii să mă revezi. Cred că nimic din purtarea mea n-a ştirbit stima ce mi-o purtai şi sper că mi-o porţi în continuare. Cât despre afecţiunea pe care o aveai faţă de mine, mă întreb ce-a mai rămas din ea. Şi totuşi, aş fi fericită dacă nu te-aş pierde de tot. Nu ne-am putea întâlni din când în când la dumneata? Oare nu-mi datorezi măcar atâta lucru? Soţul meu se află acum pentru şase săptămâni în Haute-Saône. Numai prietenia dumitale aş vrea s-o păstrez sau s-o regăsesc. Dar aş putea fi pentru dumneata exact ceea ce-ai vrea să fiu. Ştii bine că n-aş face decât ceea ce ai dori.

Soţul meu e un băiat minunat şi un om de mare capacitate, dar nu mă înţelege deloc, tot aşa cum tăticu n-o înţelegea pe mămica. Mămica îmi spune, ca să mă consoleze: „Toţi bărbaţii sunt aşa – Şi-atunci, de ce m-ai silit să mă mărit?

— Aşa trebuie. Asta-i viaţa". De când m-am măritat mă simt ciudat, mă simt prost, ca într-o rochie prost croită care te ţine, fără să ştii exact unde anume. Dar în vremea din urmă a fost cu mult mai rău. Sunt zile când am impresia că parcă aş fi căzut într-o plasă; încă puţin şi-aş începe să ţip. Îmi vine să dau totul peste cap, ca să fiu iar singură şi liberă...

Acum patru ani, dragă prietene, ne aflam la Genova. Da, se împlinesc patru ani săptămâna în curs. Amintirea asta te înduioşează cumva? Mă îndoiesc. Pentru mine, fii convins că merită durerea cu care am plătit-o. Şi poate că mi-e atât de dragă tocmai pentru că m-a costat atâta.

Nădăjduiesc într-un răspuns plăcut din partea dumitale. Dar m-ai obişnuit atât de mult cu renunţările... Şi-apoi: „Femeile, pline de memorie, târând veşnic trecutul după ele ca pe un pântece de nouă luni, în timp ce bărbatul este uitarea veşnică, puterea bărbătească şi

copilărească de-a uita”[21]. Nu contează, niciodată în viaţa mea n-am aşteptat aşa cum te aştept acum.

Fie ca scrisoarea de faţă să-ţi dea cel puţin certitudinea întregii mele duioşii.

A dumitale,
SOLANGE

XI

PIERRE COSTALS
Paris
către
DOAMNA GASTON PÉGORIER
Paris

10 octombrie 1931

Dragă doamnă Gaston Pégorier,

Mi-ai spus odată: „Cuvintele pe care mi le spui nu sunt niciodată cele pe care le-aştept”. Şi de data asta, neîndoielnic că nu vor fi cele pe care le-aştepţi.

M-am simţit odinioară atras de dumneata; te-am avut. Apoi am nutrit duioşie faţă de dumneata, ţi-am vrut binele; a existat un moment când mi-era necaz că te iubesc atât de mult. Pe urmă ai vrut să transformi înclinarea asta a mea; care era firească, într-o îndatorire, adică în ceva nefiresc şi pieritor; ai încercat să mă atragi – pe mine, un ins de capul meu – pe un teren care nu era al meu: ai vrut să mă „căpătuieşti”. Iar din ziua aceea, la toate sentimentele

[21] Citat dintr-o carte a lui Costals (n.a.)

mele faţă de dumneata s-a adăugat şi ura; spun *la toate,* pentru că duioşia faţă de dumneata continua să existe. Până în ziua când ţi-am spus: „Niciodată". Din ziua aceea n-am mai nutrit ură faţă de dumneata, ci o indiferenţă pe care am ascuns-o cât de bine m-am priceput luni de zile, dintr-un sentiment pe care ar fi trebuit să-l accepţi cel mai puţin, dar pe care l-ai acceptat totuşi, căci femeile acceptă orice, numai să înhaţe; sentimentul ăsta era mila. Până în ziua când mi-a fost greu să mai ţin capul la suprafaţă, căci începeam să mă înec într-un altruism fără ieşire. Dacă te-aş revedea acum, cu ce sentimente aş face-o? Ar fi vorba iarăşi, iarăşi şi veşnic tot de milă: căci suferinţa dumitale actuală mi-e indiferentă. Sub pretext că te-ai măritat cu un idiot, vrei să cad din nou pradă aceleiaşi mile, care e cancerul bărbatului. Înainte de dumneata şi după dumneata, am fost fericit. N-am fost fericit „în timpul dumitale", din cauza milei şi a îndatoririi de care vorbeam. De jur-împrejurul dumitale e numai sănătate şi fericire, în timp ce dumneata, în mijloc, însemni nenorocire şi rău: ai fost pentru mine ca un cap tăiat în mijlocul unui vas de aur. Ţi-aminteşti cum îmi închipuiam întruna că viitorul îmi va fi otrăvit dacă nu te iau de nevastă, de regretul de-a nu fi făcut-o. Ei bine, de trei ani de zile, aproape că nu e zi de la Dumnezeu în care să nu cad în genunchi lângă pat şi să-mi zic: „Mulţumescu-ţi, Doamne, că ai îngăduit să nu mă însor cu ea! Mulţumescu-ţi, Doamne, că ai îngăduit să mă împotrivesc milei!" Şi dacă, la primirea scrisorii dumitale mi-am zis (ce poate fi mai omenesc, nu?): „După trei ani, o să mă găsească îmbătrânit", apoi dintr-un foc mi-am răspuns: „Şi ce dacă! Bine că n-am îmbătrânit lângă ea".

În manuscrisul unui roman pe care mi l-a supus atenţiei o fată (necunoscută), citesc formularea asta: „Prostia femeilor e bezna ce acoperă lumea". (Ar fi putut la fel de bine să spună: „Dragostea

femeilor...") Ah! Bezna asta nu-i singura ce întunecă lumea, mai sunt multe altele. Una dintre ele e mila. Care preface în artificii ceva ce n-ar trebui să rămână decât cea mai firească dintre porniri. Care roade neîncetat dragostea, uzurpându-i locul, furându-i prerogativele şi până şi chipul. Care preface zâmbetul într-o grimasă de zâmbet. Un poet persan a scris: „Cel care a fost milos cu şarpele nu şi-a dat seama că asta înseamnă o nedreptate faţă de copiii lui Adam". Iar eu voi spune, într-un mod mai general: „Cel care s-a lăsat cuprins de milă n-a ştiut că asta înseamnă o nedreptate faţă de dragoste". Mă ruşinez din cauza actelor mele de caritate, iată de ce dumneata ai fost una din ruşinile mele. Gata cu grimasele. Nici că năzuiesc mai mult spre ceva decât să mă dezvăţ de toate grimasele pe care le-am învăţat, căci ceea ce se numeşte educaţie nu face altceva decât să te înveţe grimase. Mă străduiesc ca lumina zilei să răsară în mine, în cea de-a doua parte a vieţii mele, în locul acelei bezne, care asemeni ei, învăluie lumea, iar propriul apus de soare să fie ca un fel de aurora. Nu veni să-ţi arunci bezna peste toate acestea.

Dacă scrisoarea asta e aspră, e pentru că nu-i decât o consecinţă, căci nu poţi susţine la nesfârşit o greutate mai presus de puterile tale. Susţii, susţii, până când muşchii cedează, greutatea cade, iar dacă cineva a pus piciorul în locul nepotrivit, greutatea i-l zdrobeşte. Fără îndoială că asta numesc femeile „a trăda". Dumneata ai văzut greutatea căzând pe piciorul uneia dintre suratele dumitale, cea pe care ţi-am arătat-o în garsoniera mea din bulevardul Port-Royal. Şi dimpotrivă, când iubeşti, greutatea nu cade, căci îţi vine uşor s-o susţii.

Într-o bună zi, am hotărât cu limpezime să-mi acord prioritate mie însumi în relaţiile cu dumneata, iar din ziua aceea totul a intrat în ordine. Tot răul venea din faptul că existau clipe când te

preferam mie însumi. Îmi spui: „Aş putea fi pentru dumneata exact ceea ce-ai vrea să fiu". Ceea ce vreau e să nu fii nimic pentru mine. Te întrebi ce-a mai rămas din afecţiunea pe care am avut-o faţă de dumneata. Nimic n-a mai rămas. Dacă ai şti în cât de mare măsură nu te iubesc, te-ai sperie. N-ai lăsat pic de urmă în fiinţa mea; până şi faţa dumitale s-a şters. Cu toate că îţi datorez câteva ceasuri demne de mine, ansamblul amintirii dumitale mi-e penibil. Îmi amintesc de tot ceea ce era înduioşător în dumneata, uneori chiar sublim, dar toate astea nu mă mai ţin prins, e ca un cârlig al cărui şurub s-a lărgit; „stima se toceşte şi ea la fel ca dragostea" (Vauvernagues). Cea mai mare parte din ceea ce te priveşte a pierit în întregime din amintirea mea. Dacă mi se întâmplă să-mi arunc ochii peste cutare zi din agenda mea pe 1927, când am fost împreună la Teatrul Sarah Bernhardt, nu numai că nu răzbate nimic – nicio clipă – din toată seara aceea, dar chiar aş fi jurat că nici n-am călcat vreodată împreună prin teatrul cu pricina. Şi-i foarte bine că lucrurile stau aşa. Memoria era o muză. Uitarea ar trebui să fie o zână.

Şi tot indiferenţă nutreşti şi dumneata faţă de mine de trei ani încoace, în ciuda acestei aparente înflăcărări provocate de şederea domnului Gaston Pégorier în regiunea Hautes-Saône. Şi, te rog să mă crezi, indiferenţa absolută, indiferenţa compactă între două fiinţe e un sentiment perfect sănătos. Chiar şi atunci când s-au iubit. Lucrurile se resorb şi nu produc mai mult rău decât dacă ai lăsa nişte scrisori fără răspuns. Metamorfoza asta nu face parte din necazurile omului, ci din virtuţile lui. Crede-mă că există ceva îmbătător să te simţi în starea asta. Aproape că ar merita să iubeşti doar ca să treci prin aşa ceva într-o bună zi. Ai impresia că zbori în înalturi.

Unul dintre motivele pentru care am putut îndura multe din partea dumitale e că nu-mi scriai scrisori lungi. „Neînţeleasă" sau nu, să nu apuci pe calea scrisorilor. Nu pot face nimic pentru dumneata: nu poţi face nimic pentru cei pe care nu-i iubeşti. Caută în altă parte, lumea-i mare, ţi-am spus-o de-atâtea ori. Şi, dacă ai totuşi nevoie de o consolare, spune-ţi că, în ciuda a tot şi a toate, m-ai făcut să *trăiesc* vreme de un an. Mi-ai dăruit sentimente. Până în cea din urmă zi a vieţii dumitale îţi vei putea aşadar spune că n-ai făcut umbră pământului degeaba: şi asta-i ceva dobândit. Purtând în trăistioară câştigul ăsta, hai, gata, du-te.

Toate cele.
C.

(Scrisoare rămasă fără răspuns. Costals n-a mai primit niciun alt semn de viaţă din partea doamnei Pégorier. Totul e bine când se termină cu bine.)

APENDICE

Costals tocmai terminase de citit nişte însemnări de-ale lui, inedite, scrise în urmă cu un an, peste care dăduse acum. Şi-şi spunea în sinea lui:

„Gândesc şi tot gândesc rău despre femei, şi-o spun, şi mă montez. Pe urmă vine clipa când mă opresc, clipesc din ochi şi mă întreb: «Ce-i cu mine?» cu senzaţia că de-o vreme încoace ceea ce cred şi spun nu mai corespunde realităţii. Şi-atunci încep să mă învinuiesc, îmi tom cenuşă în cap, am remuşcări. Numai că, atunci când termin cu toate astea, cu surprindere îmi dau seama ca nu mă

înşelasem deloc şi că pretinsele mele exagerări corespundeau cât se poate de exact cu ceea ce se întâmpla.

Femeia asta de şaizeci de ani, de pildă, care de patruzeci de ani trăieşte alături de soţul ei (de şaptezeci de ani) şi care, în timp ce continuă să locuiască sub acelaşi acoperiş ca soţ şi soţie, să mănânce unul în faţa altuia, introduce acţiune de divorţ, aduce portărelul ca să facă inventarul bunurilor din casă şi să sigileze casa de bani a soţului. Iar când acesta spune: «Partenera asta o să mă ucidă», ea răspunde: «Ştiu»: şi toate astea din gelozie, adică «din dragoste»...

Sau nevestele de aviatori care-ţi spun: «Tu crezi că Georges e un tip al naibii de curajos, dar îi e frică în lift, nu îndrăzneşte să facă o observaţie servitoarei, şi e de-ajuns să spun eu o vorbă ca să ia o hotărâre sau alta. E ca un copil etc...»

Şi femeia aceea tânără, franţuzoaica din Maroc pe care am auzit-o zicând despre soţul ei, robotind acolo, la mama dracului, zece ore pe zi: «René n-are încotro şi trebuie să tragă. Află şi el acum cât costă o femeie!»

Şi multe alte poveşti de felul ăsta, la nesfârşit... Câte una pentru fiecare foaie a calendarului. Nu, atunci când socot că m-am rătăcit departe de realitate, atunci mă înşel..."

Iată textul pe care îl citise scriitorul:

LEPROASELE

Câteva rele grave ale Occidentului modern
(Schemă)

Femeie, ce-avem în comun,

tu şi cu mine?
Isus către mama sa

Lipsa de realism. – *Ochelari de cal. Teama de realitate, fie din laşitate, fie din prostie idealistă în timp ce numai realitatea îţi poate spăla sufletul. „Arunc la gunoi documentele pe care mi le trimit întruna militarii privitor la armamentul german." (Briand către Streseman, la Thoiry)*

Dolorismul – *Apostolul spune că acela care nu cade pradă supărării e bastard, nu copil legitim. Supăraţii îşi freacă mâinile: şo pe ăi fericiţi! Supăraţii susţin că trebuie să suferi, aşa cum autorii lipsiţi de stil susţin că un roman trebuie să fie prost scris: totul e să ai dreptate. Suferinţa morală, susţin ei, te ajută să aprofundezi lucrurile, în vreme ce nu ea aprofundează*[22]*, ci criza (nu-i acelaşi lucru). Şi va fi motiv de consideraţie, de îngrijiri, de iertare, unul dintre elementele pretins indispensabile ale calităţii lăuntrice şi ale geniului. Un om nu va putea spune că e fericit fără să fie socotit fie prost, fie grosolan, fie un impostor care vrea să fie invidiat, fie un tip care insultă mizeria speţei omeneşti. De unde şi poza generală faţă de suferinţă, „nelinişte" etc.: se ştie prea bine că suferinţa plăteşte. În vreme ce suferinţa morală e aproape întotdeauna semn de inferioritate psihologică (cel slab îşi face griji), sau de inferioritate intelectuală (o persoană inteligentă ştie cum să înlăture din sinea ei cele mai multe dintre suferinţele morale).*

Dorinţa de-a plăcea. – *Nici vorbă să spui lucrurilor pe nume, nu ceea ce gândeşti, ci ceea ce crezi că ar putea plăcea. Dorinţa de-a aproba este numitorul comun tuturor indivizilor din toate burgheziile.*

Gregarismul. – *Teamă şi ură faţă de gândirea personală şi autosugestia colectivă. Omenirea e roasă de locul comun ca viţa de*

---

[22] „Supărarea pe mulţi i-a ucis, şi nu se află folos în ea" *(Ecleziastul)* (n.a.)

filoxeră. Toţi gândesc în acelaşi fel, în acelaşi timp, ca paiaţele pe care mânuitorul de păpuşi le face să execute acelaşi gest deodată.

Sentimentalismul. – *Care se substituie judecăţii şi dreptăţii. Moralismul ca lux ieftin şi falsul sublim (opera de trei parale) al religiei, al şcolii şi al presei.*

Or, în fiecare dintre aceste cinci plăgi ale corpului social găsim aceeaşi abundenţă de barili sub formă de ioni. Cu alte cuvinte, toate aceste vorbe sunt de esenţă feminină. Să le luăm la rând:

Lipsa de realism. – *„Nici nu vreau să mă gândesc la asta" şi „Să sperăm că": sunt două expresii tipice ale femeii. Femeia e prea infirmă pentru a suporta realitatea: realitatea o răneşte. De unde „refugiile" ei: dragostea, religia, superstiţia, mitomania, convenienţele*[23]*, idealismul: falsificată la faţă şi la trup (din cauza infirmităţii ei), femeia nu se simte în largul ei decât într-un mediu falsificat. Bărbatul se teme mai mult de cuvinte decât de realităţi; femeia se teme deopotrivă de realităţi şi de cuvinte. Struţul şi femeia îşi vâră capul sub aripă şi-şi închipuie că nu-i mai vede nimeni. Şi bărbatul îşi vâră capul sub aripă, dar ştie că e văzut. În povestea lui Andersen, femeile, bineînţeles, lăudau cu cea mai mare ardoare hainele inexistente ale regelui: bărbaţii erau nevoiţi să se ia după ele fără tragere de inimă; doar copilul spunea că regele e gol.*

(De unde şi succesul, într-o societate care acordă un loc excesiv femeii, unei arte – roman, teatru, cinema – în care viaţa e reprezentată aşa cum nu e, şi oroarea pe care o încearcă această societate faţă de orice fel de artă care reprezintă viaţa aşa cum este[24]*.*

---

[23] „Femeile distinse cred că un lucru nu există, atunci când nu e cu putinţă să vorbeşti despre el în lume." (Nietzsche) (n.a.)

[24] Femei-autor. Manuscrisele lor sunt veşnic pline de greşeli de ortografie şi de punctuaţie, dar ele nu le văd, după cum nu văd nici ceea ce sare în ochi în viaţă. Ca şi acele mame care, după doisprezece ani, tot n-au văzut că băiatul lor are o

Dolorismul – *Aflată multă vreme într-o situaţie socială anemiată, femeia s-a repezit plină de avânt asupra doctrinei că durerea reprezintă o promovare şi un câştig: bacilul în formă de ioni şi cel în formă de cruce au afinităţi dintotdeauna ştiute. Nimeni altcineva decât ele nu repetă cu mai multă emfază şi tenacitate că e necesar să suferi; nimeni altcineva nu-l insultă mai mult pe cel care cunoaşte arta de-a suferi puţin, înverşunându-se din răsputeri să dea de ochiurile lipsă ale armurii lui. „Îl urăsc pentru că nu suferă." (Doamna Tolstoi despre Tolstoi) Istoria omenirii, de la Eva încoace, este istoria strădaniilor făcute de femeie pentru ca bărbatul să fie micşorat şi să sufere, devenind în felul ăsta egalul ei*[25].

În Occident, care-i dominat de femei, cultul suferinţei, în Orient, unde bărbatul e stăpân, cultul înţelepciunii.

---

cicatrice pe cap sau o pată de vin pe pulpă. De treizeci de ani, lanţurile care închid platformele autobuzelor pariziene te lasă să treci dacă le ridici la unul din capete. Şi totuşi, multe femei care vor să urce se înverşunează să tragă de sus în jos la extremităţile lor, în timp ce-i evident că ar trebui făcut gestul contrar, pentru ca în cele din urmă să arunce o privire imploratoare spre călătorii de pe platformă, ca să le sară în ajutor, ca o pisică ce şi-a vârât un os în gingie şi care, după ce s-a mânjit toată pe bot de sânge încercând să-l scoată de-acolo, vine la tine s-o ajuţi. Or, *niciodată* n-am fost martor la o asemenea scenă care să aibă drept actor un bărbat. Nu vreau să trag cine ştie ce concluzii. Mi s-a părut numai că observaţia de mai sus merita să fie făcută, oricât de neînsemnată ar putea să pară. (n.a.)

[25] „Nu cunoşti deloc psihologia feminină, pentru că nu ştii deloc ce-i suferinţa, pentru că satisfacţia carnală te împiedică să deznădăjduieşti (pe când *carnea care nu suferă e o carne avortată)."* Şi mai departe: „Un bărbat poate fi aşa şi pe dincolo, dar o femeie va rămâne întotdeauna femeie, totdeauna *va fii să dăruiască suferinţa, ce-i mai frumoasă decât dragostea, la fel şi decăderea, ce-i mai puternică decât viaţa,* fiinţele tari, care întotdeauna sunt cele mai orgolioase şi cele mai proaste." (Scrisoare a unei corespondente necunoscute adresate lui Costals). (n.a.)

Dorinţa de-a plăcea. – *Femeia vrea să placă, să placă cu orice preţ, în orice împrejurare şi oricui. (Inutil să dezvolt.)*

Gregarismul. – *„Cât de diferită eşti de celelalte!" Orice femeie a auzit asta de la un bărbat care scoate limba la ea. (Titlu de roman: Cei care scot limba. Când de fapt ar fi trebuit să înţeleagă aşa: „Ce mult semeni cu celelalte!" Animalul care secretă cel mai mult locul comun e femeia. Pentru că, slabă fiind şi lipsită de încredere în ea însăşi, simte nevoia să se bazeze pe asentimentul opiniei publice; şi asta pentru că, lipsită de gândirea personală, are nevoie de gândirea bărbatului, ca să şi-o însuşească; pentru că s-a obişnuit să spună ceea ce crede că va fi pe placul bărbatului. Şi totuşi, „Eu nu fac parte din turmă" sunt cuvinte tipice de femeie! Să nu fi fost decât cele mai rele animale din turmă care să fi strigat împotriva turmei?*

Sentimentalismul. – *Un bărbat care iubeşte cu adevărat o femeie, dragostea pe care i-o dăruieşte – toate acestea sunt cu totul altceva decât ceea ce aşteaptă ea: femeia încearcă neîncetat să corupă dragostea pe care i-o dăruieşte bărbatul. Femeile au prefăcut afecţiunea într-o nevroză, iar din dragostea-afecţiune – un sentiment divin atunci când înseamnă duioşie amestecată sau nu cu dorinţă – în această monstruozitate vrednică de râs pe care-o numim* Hamor, *prin acelaşi procedeu folosit de Flaubert când a făcut cuvântul* henaurme: *ca să arate în acelaşi timp pretenţia şi ridicolul.* Hamorul *e dragostea-aşa-cum-o-înţeleg-femeile: prostie, gelozie, gust pentru dramă, „Ia să vedem cum mai stăm noi?", anxietate feminină, de care femeia îl molipseşte pe bărbat, nevoia de a fi iubit în schimb, aptitudinea de a se schimba în indiferenţă, aptitudinea de a se schimba în ură, scolastica ineptă al cărei obiect devine atât de inconsistent, încât ajungi să-ţi spui: „Dar ce naiba, despre ce-i vorba aici?" Pe scurt, unul dintre cele mai josnice produse ale fiinţei omeneşti, de o mie de ori mai impur, mai vulgar şi mai răufăcător decât actul sexual*

în simplitatea lui, principal „refugiu" al femeii şi al bărbatului împotriva raţiunii şi conştiinţei: Hamorul, răul european, marea isterie occidentală.

Arabii din vechime răstigneau alături de duşmanul răpus hoitul unui câine. Dacă Hamorul ar avea o formă omenească, tot aşa aş vrea şi eu să-l răstignesc.

*

Să deschidem o paranteză.

Cineva pe care-l cunosc se simte uneori în Franţa la fel de pierdut pe cât este un bărbat intrat din greşeală într-un mare magazin cu noutăţi, ticsit de femei care sporovăiesc, şi numai de ele: „Ce caut eu aici?" Cu ani în urmă, scriam într-unul din textele mele: „Un popor feminin, ca Franţa..." Apoi mi-am spus: „Atenţie! Poate că generalizez cu uşurinţă. Poate că e una din ideile mele fixe." Şi am şters cuvintele.

Or, de atunci, iată peste ce mi-au căzut ochii: „Orice francez are în el ceva dintr-o femeie ". De cine e zisă asta? De Voltaire. „Rolul jucat de francezi printre bărbaţi este acela pe care-l joacă femeile în toată speţa umană." Cine a spus asta? Goethe. „În orice francez, domină femeia. E un popor decadent." Cine a zis-o? Tolstoi.

...Şi regret că acum zece ani n-am fost mai sigur pe mine.

*

Să continuăm.

Acestei inferiorităţi morale a femeii, căreia i-am enumerat câteva trăsături, i se adaugă un număr considerabil de inferiorităţi; fiziologice (într-o carte de medicină pe care o am sub ochi, simpla enumerare a acestora ocupă zece rânduri); de toate acestea femeia e conştientă[26], – fără

[26] „Unul dintre faptele care mi-au îngăduit să-mi fundamentez concepţia asupra psihologiei individuale este demonstrarea sentimentului mai mult sau mai puţin conştient de inferioritate existent la toate femeile şi la toate fetiţele, prin simplul fapt că sunt femei. Iar acest lucru le influenţează în asemenea măsură viaţa

ca măcar să mai fie nevoită să arunce o privire, pe pacheboturi, spre cutia specială în care e poftită să se descotorosească de „lenjeria şi obiectele stânjenitoare ". Şi cum oare nu s-ar recunoaşte femeia într-o specie mizerabilă, când vede că totdeauna ea e aceea care cere, totdeauna ea are nevoie, totdeauna ea bate din aripi cerând de mâncare? (Nevoia ei de-a fi iubită, sărutată, luată în braţe e o adevărată boală. Ce ruşine, implorarea asta nesfârşită, mărturisită ori nu, această cerşetorie veşnică, uneori camuflată sub penele mari ale cochetăriei!) Sentimentul inferiorităţii îi dictează pe dedesubt întreaga purtare. De aici tendinţa ei de-a acapara, de-a reţine, de-a aduna, de-a dori să fie pusă la adăpost: de-ai zice că-i e mereu teamă să nu ducă lipsă; femeia nu dă decât copilul, dar îl dă după ce a primit (şi tocmai în acest rol de receptacul, ne spun fiziologii, rezidă întreaga importanţă biologică). De aici şi frenezia caracteristică ei, cu care, se pricepe să se vâre, să se agaţe, să insiste ca să-şi facă loc în viaţa ta sau ca să-i faci vreun serviciu. (Când, aflându-te în mulţime, te simţi apucat sau îmbrâncit cu violenţă, autorul e în nouă cazuri din zece o femeie sau un copil. Cunoscându-şi slăbiciunea, cel slab îşi pune întreaga forţă într-un gest ce n-ar fi pretins atâta violenţă.)

*Cum altfel să ne explicăm decât printr-un complex de inferioritate nevoia asta înnăscută în aproape orice femeie, de-a se preface, de a-şi preface firea (poza), faţa (fardul), trupul (să nu mai enumerăm...) mirosul ei natural (parfumurile), scrisul? Cei puternici nu mint sau pe-aproape; nu-şi dau osteneala asta; sunt sinceri, chiar cinici, din dispreţ: „Noi adepţii adevărului", s*puneau *nobilii din Antichitatea greacă. Şi toate speciile servile prin natură sau aservite de împrejurări mint. Cum altfel*

---

psihică, încât întotdeauna găseşti la ele aspiraţii virile, deşi adeseori sub o formă ascunsă, mai cu seamă sub forma unor trăsături aparent feminine" (Adler).
(Vacile se încalecă, deşi nu încearcă nici o plăcere de pe urma acestui lucru, dintr-o simplă imitare prostească a masculului.) (n.a.)

să ne explicăm decât prin sentimentul unei insuficienţe a personalităţii nevoia femeii de a se face interesantă, de a mima stări sufleteşti de împrumut totdeauna „distinse"? Cum altfel să ne explicăm decât printr-un sentiment de inferioritate fiziologică situaţia în care e pusă deseori femeia, aceea de a simula juisarea sexuală?

În sfârşit, nu arareori se întâmplă ca o femeie ambiguă să apeleze la chirurgie pentru a-şi transforma sexul. În timp ce până şi ispita de-a nu se duce la război nu dă ghes nici unui bărbat ambiguu de-a deveni răspicat femeie.

*

O civilizaţie – a noastră – în care literatura, fie ea populară sau academică, ziarele, cinematograful, radioul, romanţele răspândesc până la saturaţie sloganul: „C-aşa e voia femeii în care toate aceste mijloace au reuşit să le vâre în cap bărbaţilor acest lucru; în care de secole au stabilit, au asigurat, au înveninat puterea femeii, ce ar fi neînsemnată fără ajutorul lor, silind copilul şi bărbatul să rămână cu gura căscată în faţa ei, cu ajutorul unei conspiraţii uriaşe a opiniei publice, a moralei, a nenumărate locuri comune. (Aşa se face că fermierul, fata lui, băiatul lui, cu bâta în mână, pocnesc zdravăn armăsarul ca să-l facă să sară pe iapă.) Toate aceste puteri sociale coalizate sunt o gigantică organizare de trucare a opiniei, pe lângă care publicitatea marilor firme şi propaganda statelor totalitare devin derizorii; – şi cum idolatrizarea femeii înseamnă pentru bărbat renunţarea la independenţa şi la demnitatea lui, ca şi toate celelalte necazuri, rămâi în faţa acestei hăituieli cu acelaşi sentiment de oroare pe care ţi-l dă reclama la o băutură alcoolică ucigătoare. Măcar dacă femeile ar fi destul de mândre sau destul de delicate ca să-i trimită la dracu ' pe cavalerii ăştia! Dacă i-ar întâmpina cu cotoare de varză pe păzitorii de turmă deghizaţi în conferenţiari, sau pe cineaştii care slobod poncife-aşa-cum-mărul dă-mere, ale căror prostii scăldate în apă de trandafir le dezonorează: „Ia mai slăbiţi-ne cu Eva cea victorioasă. Decât apărători ca

voi, mai bine lipsă. Avem nevoie de respectul pe care-l merităm ca fiinţe omeneşti; în vreme ce galanteria voastră ne scârbeşte." Da ' de unde, nici urmă de scârbă. Până şi cele mai delicate dintre ele nu se satură să audă iar şi iar aceleaşi tâmpenii.

*

Iar dacă femeia totuşi domneşte, în ciuda unei nevrednicii vădite, în ciuda unei neputinţe capabile să-i dăuneze ei însăşi, mărturie fiind lipsa ei de clarviziune, judecata slabă, tertipurile-i puerile faptul e cu putinţă doar datorită prostiei bărbatului.

Prostie care se trage în parte de la dorinţă. Dorind, bărbatul flatează obiectul dorit, pentru a-i cuceri favorurile, exagerându-i totodată farmecele, pentru a-şi justifica pofta şi slăbiciunile aduse de ea, după părerea lui şi-a altora.[27] *Dar prostia în cauză nu e pretinsă neapărat de dorinţă. Popoarele din antichitate, popoarele Orientului – cărora nimeni nu le-ar putea pune la îndoială dorinţa de femeie –* o *situau sau o situează totuşi la locul ei adevărat.*

Prostia în cauză vine mai cu seamă de la sechelele, de la ideologia aplicată odinioară femeii: dragoste creştină (fantasmul căsătoriei), dragoste curtenească, dragoste romantică etc. (De dezvoltat)

Femeia îşi face jocul, şi nu putem să i-o reproşăm. Reproşul trebuie adresat bărbatului, care-şi face prost propriul joc. Faptul că nu contestă autoritatea secolelor care idolatrizează gineceul, că nu îndrăzneşte să fie nici lucid, nici conform adevărului, nici riguros cu femeia (tot ceea ce femeile şi cei care le sunt pe plac numesc „a fi mitocan"), şi toate astea fie

---

[27] De unde şi pornirea, în Occidentul modern, împotriva celor care contestă supremaţia femeii, şi asta din partea celor mai mulţi dintre bărbaţi. Deoarece, arătând că supremaţia în cauză nu-i întemeiată, indirect înseamnă să-i consideri pe ei, cei care au întemeiat-o, drept nătângi. Şi-apoi, vezi Doamne, cum să spulberi visele unor inşi ca ei! (n.a.)

dintr-o falsă onoare, pentru că sugestionat, fie din laşitate, temându-se, dacă procedează altfel, să nu-şi ridice opinia publică în cap. Femeia ştie bine acest lucru şi, atâta vreme cât nu va fi pusă cu forţa faţă în faţă cu ceea ce este, ca muribundul faţă în faţă cu moartea, se va fofila, va umbla cu ascunzişuri şi va supralicita.

E aşadar una din îndatoririle europeanului modern care vrea să trăiască rezonabil – îndatorirea de grosolănie în dragoste. Să dezlege cu „neruşinarea" nodurile gordiene care înnoadă femeia, complicaţiile astea care nu sunt complicaţii. Să lupte împotriva a ceea ce ar putea năzui în el spre terenul acela mocirlos sau minat unde încearcă să-l cheme ea. Să opună cu fermitate o uşurătate sistematică complicaţiilor şi sublimărilor lui nesănătoase. Să înceteze a-şi crea, sub pretextul dorinţei, îndatoriri prosteşti, vreau să zic îndatoririi neîntemeiate. Să lupte împotriva reflexelor artificiale ale „galanteriei", spunându-şi de fiecare dată: „Dacă fiinţa omenească are dreptul la respect, femeia are şi ea dreptul la respect, şi nimic mai mult. Femeia nu are dreptul la un respect special. Nu există un motiv îndreptăţit în virtutea căruia cu o femeie să te porţi altfel decât cu un bărbat." Să opună o indiferenţă solidă, adevărată sau prefăcută, acestui gablonz atât de vulgar al falsului sublim, al falsei distincţii spirituale, al idealismului de alcov, al Hamorului-convenienţă socială, al acestei opere de trei parale care e virtutea atunci când e concepută de un cap de femeie, şi să râdă în hohote atunci când femeia îl face încăpăţânat, deoarece el pretinde că e vorba de o limbă pe care n-o înţelege. Pe scurt, pe de-o parte să dezonoreze Hamorul, iar pe de altă parte, în măsura în care femeia nu e indispensabilă, să se elibereze de ea. Iar după toate astea vor vedea că femeile nu încetează să vină la ei, ba poate că unele vor veni mai abitir. Şi să ia leproasa în braţe şi să juiseze de pe urma ei, făcând-o ca la rândul ei să juiseze, de ce nu? biată pisicuţă – dar fără să se molipsească de lepră.

După toate astea, aşa cum totdeauna se găseşte câte cineva care să se uite pe dos la unul care mănâncă de dulce în Vinerea Mare, după toate astea, cu siguranţă că se va găsi un porc de bărbat care să grohăie: „Ah! unde-i vechea curtenie franţuzească?" Iar voi va trebui să vă amintiţi atunci că a existat o curtenie greacă la un moment dat în Antichitate, o curtenie arabă înaintea islamismului, o curtenie persană pe vremea lui Şah Named şi a Beharistanului, o curtenie germană care preamărea cultul eroilor, o curtenie japoneză a samurailor – autentice toate în întregime: vreau să spun, însemnate toate de o autentică insanitate cavalerească-şi că în niciuna dintre ele femeia nu juca nici cel mai neînsemnat rol[28] (după am nu juca nici „Dumnezeu", să notăm în trecere).

Tuturor celor care, „sfâşiindu-şi veşmintele!", vor ţipa: „Blasfemie! Crimă de ses-amor!", le vom răspunde iarăşi că nu amorul îl defăimăm, ci caricatura lui, Hamorul. Iubirea parentală şi iubirea filială, prietenia adevărată, chiar şi iubirea de „Dumnezeu" şi iubirea faţă de omenire, aşa cum pot fi văzute la anumite suflete înalte, ba şi chiar şi unele sentimente socotite a fi palide reflexe ale iubirii şi fără a se putea măsura întru nimic cu acesta, afecţiunea intelectuală a unui discipol pentru maestru, omenia superiorului faţă de inferior, camaraderia de arme sau de aventuri, interesul pe care un educator îl poartă elevului său; şi până şi unele sentimente pe care îndeobşte le aşezăm încă şi mai jos, precum prietenia omului faţă de câinele sau calul lui, sunt tot atâtea sentimente cu mult mai nobile şi mai demne de respect decât Hamorul.

*

Progresul se face nu prin
femei, ci în pofida lor [....]. Ştiinţa,

---

[28] După cum nu joacă nici în spiritul militar, în spiritul cercetăşesc sau în cel sportiv, unde, în zilele noastre, se pot regăsi urme ale sentimentului cavaleresc. (n. a.)

raţiunea, justiţia, tot ceea ce
patrimoniul speţei umane are mai bun
e ameninţat de ridicarea femeii.
AMIEL (*Jurnal*)

Faptul că ceea ce spun aici a mai fost spus de nenumărate ori poate să pledeze mult şi bine împotriva mea, important e că pledează în favoarea a ceea ce spun. Civilizaţia căreia i-am descris una dintre trăsăturile principale nu e o civilizaţie a vreunei insule utopice. Ci a fost vreme de mii de ani aceea a lumii antice, care ulterior a fost lăudată secole întregi, fără ca să fi observat vreodată cineva că „toate lucrurile mari făcute de omenirea antică îşi aflau forţa în faptul că bărbatul se afla alături de bărbat şi că nicio femeie nu putea avea pretenţia să fie pentru bărbat obiectul dragostei celei mai apropiate şi mai înalte, sau numai obiectul unic al acestei dragoste" (Nietzsche)[29].

---

[29] Sau: „Să te înşeli în legătură cu problema fundamentală dintre bărbat şi femeie, să negi antagonismul profund dintre ei şi necesitatea unei tensiuni veşnic ostile, să visezi poate la drepturi egale la educaţie egală, la pretenţii şi îndatoriri egale, iată tot atâtea indicii *tipice* ale platitudinii de gândire. Un bărbat înzestrat cu profunzime în gândire şi în dorinţă, precum şi cu profunzime în bunăvoinţă, care e în stare de severitate şi de duritate [...] nu va putea avea niciodată altă opinie despre femeie decât aceea orientală [...]. Ar trebui să se bazeze în această chestiune pe prodigioasa judecată a Asiei, pe superioritatea de instinct a Asiei, aşa cum au făcut odinioară grecii, cei mai buni moştenitori ai ei, elevii Asiei – grecii care, [...], de la Homer şi până în epoca lui Penele, au îngemănat laolaltă *progresul* culturii cu sporirea forţei fizice şi rigoarea faţă de femeie, o rigoare tot mai orientală." (Nietzsche, *Dincolo de bine şi de rău)* Şi iată acum, aproape textual, cuvintele rostite de Napoleon pe insula Sfânta Elena: „Noi, popoarele din Occident, am stricat totul purtându-ne prea bine cu femeile. Le-am pus, absolut pe nedrept, în situaţia de-a fi aproape egalele noastre. Popoarele din Orient au mai multă minte şi judecă mai drept; le-au declarat cu adevărat proprietatea bărbatului şi, într-adevăr, natura le-a făcut sclavele

E civilizaţia Asiei, a cărei înţelepciune o lăudăm, uitând că locul „de unde vine lumina" este locul unde femeia nu are niciun alt rol decât cel sexual. E civilizaţia care cârmuieşte lumea musulmană, în legătură cu care tradiţia relatează că Profetul a spus: „Când stă la îndoială, un musulman îşi întreabă nevasta, ca să procedeze exact invers decât spune ea". (Citat de Djami) Două mii de ani ai unei civilizaţii diferite, aflată doar pe o parte a globului (Europa şi Lumea Nouă), împotriva miilor de ani ai acestei civilizaţii..[30].

Poate că unei specii viitoare epoca în care femeia a domnit va părea la fel de deplasată pe cât le pare oamenilor de azi epoca în care domnea preotul. Hamorul va fi dispărut, la fel ca saurienii uriaşi din epoca secundară. Concepţia modernă a cuplului (sublimare, bătaie de cap şi frenezie) va provoca aceeaşi uluire îngrozită pe care ne-o produc astăzi căsătoria dintre frate şi soră sau prostituţia sacră în cutare civilizaţie antică. Se prea poate ca această perioadă de însănătoşire să nu dureze decât o vreme: civilizaţiile sunt efemere prin însăşi natura lor, ca şi regimurile politice. Cantitatea de prostie omenească rămâne pe cât se pare aceeaşi; când ai făcut-o să dispară ici, se iveşte dincolo, ca furunculele (ce listă năucitoare s-ar putea alcătui cu tâmpeniile succesive ale omenirii!), dar se întâmplă ca între două furuncule să existe o clipă de odihnă. Dacă civilizaţia în care femeia nu va mai domni este doar o pauză în furunculoza planetei noastre, e oricum onorabil să te numeri printre cei care au chemat-o.

---

noastre. Numai datorită minţii noastre sucite au putut avea pretenţia să ne fie suverane", (n. a.)

[30] Faptul că încercările făcute în URSS de-a pune un strop de bun-simţ în cuplul familial par să eşueze nu vine din faptul că sunt „împotriva firii", cum zic gânditorii noştri. Deoarece, dacă creştinismul a reuşit, tot ce e împotriva firii poate reuşi. (n.a.)

— Nu-i aşa? trebuie să mărturiseşti că n-am înjghebat-o prea rău, i se adresă Costals vesel femeii peste umărul căreia îşi citise textul şi care continua să-l ţină în mâinile ei ascuţite, cu braţele sprijinite-n şolduri (pe jumătate egipteancă, după mamă, aceasta era clădită ca figurile egiptene ce pot fi văzute pe monumente).

— Specie infamă!

Costals îi sărută creştetul, ba chiar şi ţeasta, sub păr; părul ei mirosea în trei feluri deosebite, pe creştet, la tâmple şi la rădăcina frunţii.

— Da, chiar că aparţii unui sex infam.

Se lăsă o tăcere. Apoi Costals adăugă:

— Şi totuşi, îţi sunt recunoscător că încă nu mi-ai spus: „De ce scrii lucruri pe care nu le crezi?"

— Nu ţi-am spus pentru că nu cred aşa ceva. Dar mărturisesc că sunt descumpănită...

— Tot ce-am scris aici cred cu convingere, şi asta de la vârsta când începi să te pricepi la oameni. Numai că uneori mi se pare că aş putea susţine cu tot atâta sinceritate, adică pe deplin sincer, un punct de vedere exact opus: cel care ar arăta măreţia femeii. După cum tot la fel mi se pare şi că... Dar stai, mai bine să-ţi povestesc o întâmplare. A fost odată într-un liceu un băiat care era într-adevăr persecutat de către unul din profesorii lui, care se arăta a fi de-o nedreptate îngrozitoare faţă de el. Într-una din ultimele zile ale anului şcolar, o zi de iunie, profesorul îl chemă la el pe elev, care se prezintă ţâfnos şi încordat zicând: „Cred că iar m-aţi chemat ca să-mi faceţi zile fripte". Dar profesorul îi spune: „Nu, te-am chemat pentru că plec definitiv din liceu şi n-o să ne mai vedem. Şi voiam să-ţi spun că, dacă ţi-am făcut atâtea necazuri, e pentru că ţineam prea mult la tine. Şi-acum dă mâna cu mine şi poţi să pleci." Şi-au

strâns mâna şi s-au despărţit. Şi aşa cum îi spusese, nu s-au mai văzut.

— Şi care-i înţelesul poveştii ăsteia? întrebă tânăra femeie încruntându-se un pic.

— Nu-i limpede?

Îşi întoarse faţa spre el, aşa cum stătea în spatele ei, încercând să-i citească în ochi (ca o adevărată femeie ce era), nu atât ca să priceapă, cât să ştie dacă putea fi liniştită ori ba.

Dar el zâmbea ca totdeauna, gândindu-se la altceva.

Cuprins

- PARTEA ÎNTÂI
  - I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X

- XI
- PARTEA A DOUA
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII
- XIX
- XX
- XXI
- XXII
- XXIII
- EPILOG
- I
- II
- III
- IV
- V

- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- APENDICE